

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: J. Hardenbol
Seringenlaan 25, 7313 CH Apeldoorn

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf
generaal-majoor der genie b.d.
p/a Inst. Defensie Leergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

A. C. L. Adema
commodore Koninklijke Luchtmacht

REDACTEUREN:

ir. J. W. van Bommel
kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch
kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis
hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL

F. H. Meulman
luitenant-kolonel Koninklijke Luchtmacht

drs. G. J. C. Roozendaal
brigade-generaal van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAUREDACTIE/PRODUKTIE:

Brasserskade 227a, 2289 PA Rijswijk
Telefoon (015) 15 27 67

ABONNEMENTEN:

f 40,-, buitenland f 50,- per jaar
Losse nummers f 4,-

ADVERTENTIES:

Giethoorn-NND
Postbus 41, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 66 66
I.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

Officiële mededelingen van de Koninklijke Landmacht
en de Koninklijke Luchtmacht **254**

Editoriaal:
Industriepolitiek en kosten **255**

drs. C.J.P. Peek:
Tango 9 in het voormalige Joegoslavië. Impressies uit
de praktijk van de Bravo-compagnie van het 1 (NL/BE)
VN Transportbataljon (maart-september 1994) **257**

W. van Dulleman:
Operationeel-logistieke ervaringen in Bosnië-
Herzegovina **266**

drs. J. Ballast:
Bihać: kruispunt van belangen in voormalig Joegoslavië **273**

H. Vermaas:
1 (NL) VN Verbindingsbataljon in 1992. De oprichting,
de ontplooiing en de inzet (2, slot) **279**

F.H. Meulman:
De dreiging van tactische ballistische raketten. Is een
verdediging noodzakelijk? **290**

Meningen van anderen:
Militair geneeskundige zorg, een integrale zorg
Doctrine-aspecten van vredesoperaties **296**

Antwoord op meningen van anderen:
Militair geneeskundige zorg, een integrale zorg
Doctrine-aspecten van vredesoperaties **299**

Boeken **301**

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Mededelingen van de Koninklijke Land- macht en de Koninklijke Luchtmacht

KL-order (DOKL). Aanvragen voor het verkrijgen, het wijzigen of het opheffen van telecommunicatievoorzieningen (940214).

KL-order 71/1A. Gebruik van touwen bij oefening (940214).

KL-order (NTC) 55.3/259. Regeling internationale 4-daagse afstandsmarsen (940301).

KL-order (DPKL) 71/1B. Regeling rotsklimmen/werken op hoogte/werken op en met touwen KL (940722).

KL-med. 53.84. Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier (941012).

KL-order (DPKL) 51/200. Opkomstdata, bevorderingsdata, alsmede data groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der Koninklijke Landmacht (941108).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke Landmacht

IK 5-135. Fascines (groot).

IK 5-195. Infanterie pionier luchtmobiel.

VS 5-145. Mijnenlegpeloton.

VS 5-192. Geniegroep luchtmobiel.

VS 7-342. Schiettabel scherpschutterstroef pistool, Glock 17 – 2e druk.

VS 7-600. *Het infanterieschietkamp en de legerplaats harskamp*, 10e druk is verschenen januari 1995. De stafkaart van de 9e druk blijft voorlopig van kracht.

VS 17-130. Leidraad Traditie Cavalerie (2e druk).

VS 17-154. Het tirailleurpleton van het verkenningsskadron.

VS 55-30. (4e druk) Verplaatsingen.

VS 2-1118. (3e druk) Visuele signalen.

VS 2-717/11. Het verkenningpeloton van het Tank-/ Pantserinfanteriebataljon.

VS 2-1352. Handboek KL-Militair. Dit handboek is een vervanging van VS 2-1350 Handboek voor de soldaat en VS 2-1351 Handboek voor het kader, die m.i.v. heden alleen nog worden verstrekt aan dienstplichtig personeel. Het handboek is in eerste instantie een onderwijsleermiddel t.b.v. de BBT/BOT-leerling tijdens de AMO-periode.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

Mededelingen van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Op dinsdag 27 juni a.s. houdt de vereniging voor leden en belangstellenden een bijeenkomst in de Ronde Zaal van het Defensievoorlichtingscentrum, Korte Houtstraat 21 te Den Haag. Het thema van deze bijeenkomst is

The proliferation of small arms: a lost battle?

Inleiders zijn mr. C.W. Westdal (Canadian Ambassador for Disarmament) en brigade-generaal b.d. H.J. van der Graaf (lid van de UN Advisory Board for Disarmament Matters).

De ontvangst is vanaf 15.30 uur, aanvang 16.00 uur. Aansluitend vindt de Algemene Ledenvergadering plaats. Aanmelden tijdens werkuren: (015)15 27 00.

Aankondiging

Op 15 juni a.s. houden de Sectie Militaire Geschiedenis KL (SMG), het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD) en de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht (SMK) een conferentie getiteld

TUSSEN BANZAI EN BERSIAP
DE AFWIKKELING VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG
IN NEDERLANDS INDIË

De plaats van de conferentie is het congrescentrum Kumpulan op het landgoed Bronbeek te Arnhem.

Aanmelden kan door overmaking van f 75,- (voor personen met een veteranenpas f 50,-) op postgirorekening 479513 van de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht te Den Haag, o.v.v. „15 juni“. Nadere informatie bij drs. J. Schoeman, telefoon: (070) 3 46 12 59.

Industriepolitiek en kosten

Met een totaal bestedingsbedrag voor materieel-uitgaven van ca. 6,3 miljard gulden per jaar, waarvan ongeveer één miljard voor aan het personeel gerelateerde materiële exploitatiekosten, is het ministerie van defensie nog steeds een belangrijke opdrachtgever. Van dit bedrag wordt ongeveer tweederde besteed bij de Nederlandse industrie. Zowel de industrie als de overheid voeren een stimulerend beleid om het Nederlandse aandeel zo groot mogelijk te maken. Namens de industrie speelt hierbij de Stichting Nederlandse Industriële Inschakeling Defensie-opdrachten (NIID) een belangrijke rol. Zij draagt meningen, belangen en mogelijkheden van haar deelnemers uit naar de Nederlandse overheid, politiek en media. Daarnaast verzamelt zij informatie over nieuwe aanschaffingen, teneinde haar leden vroegtijdig in een goede uitgangspositie te brengen.

Bij de overheid spelen zowel het ministerie van defensie als dat van economische zaken een rol. Het beleid van Defensie, zoals geformuleerd in de *Defensienota* (1991), geeft een voorkeur aan voor het kopen van een bestaand produkt, het zgn. „kopen van de plank”, met daarbij als uitgangspunt het bevorderen van de mogelijkheden tot standaardisatie, interoperabiliteit

en logistieke samenwerking. Dat neemt echter niet weg, dat er wel een stimulerend beleid bestaat om de Nederlandse industrie in een goede uitgangspositie te brengen voor het verkrijgen van opdrachten. In de eerste plaats wordt jaarlijks voor ongeveer 100 miljoen gulden – in de vorm van subsidies aan Nederlandse onderzoeksinstituten – besteed aan onderzoek en ontwikkeling. Verder participeert Defensie met Economische Zaken in de Commissie Defensie Materieel (CODEMA). In dit kader worden technologie- en ontwikkelingsopdrachten verstrekt aan de Nederlandse industrie. De kosten voor dergelijke opdrachten worden gedeeld door de beide ministeries en de industrie, ieder voor een derde deel. Voor 1995 bedraagt het defensiebudget hiervoor 30 miljoen gulden. Voorbeelden van in dit kader geplaatste opdrachten zijn o.a. een studie naar een *multi purpose carrier*, de ontwikkeling van een *hand-held* warmtebeeldkijker en de ontwikkeling van een nieuw radarsysteem. Ook bij internationale samenwerkingsprojecten, zoals bijv. de ontwikkeling van een nieuwe generatie anti-tank wapens, neemt Defensie een deel van de ontwikkelingskosten voor haar rekening om de Nederlandse industrie in de gelegenheid te stellen op een zinvolle wijze te participeren in de productie.

Het ministerie van economische zaken is verantwoordelijk voor het industriebeleid en heeft een coördinerende functie m.b.t. overheidsaanschaffingen in het algemeen. Ten aanzien van dit laatste aspect heeft dit ministerie een wat ambivalente houding. Enerzijds wordt een systeem van vrije handel nagestreefd. Voor de overheid betekent dit, dat alle grotere opdrachten (boven de f 290.000,-) conform de EEG-richtlijn 93/36/EEG openbaar en internationaal dienen te worden aanbesteed. Op grond van artikel 223 van het EEG-verdrag kan om redenen van veiligheid van de Staat van deze richtlijn worden afgeweken. In de nota *De Nederlandse defensie-industrie* van november 1990 heeft de minister van defensie aangegeven, dat hij geen argumenten van strikt militair-strategische aard ziet, die het in stand houden van een specifieke productiecapaciteit voor defensiematerieel rechtvaardigen. Voor dit doel zou van deze uitzonderingsmogelijkheid geen gebruik behoeven te worden gemaakt. De praktijk leert echter dat toch van de mogelijkheden van artikel 223 gebruik wordt gemaakt. De voordelen zijn evident. Er wordt een grotere mate van vrijheid van handelen geboden bij de aanbestedings-

procedure, waardoor beter rekening kan worden gehouden met de belangen van de Nederlandse industrie. In dit kader speelt binnen Economische Zaken het Commissariaat Militaire Productie & Crisisbeheersing (CMPC) een belangrijke rol. Haar doelstelling is het bevorderen van een concurrerende inschakeling van de Nederlandse industrie- en dienstensector bij de ontwikkeling, productie en aanschaf van materieel en diensten op de (inter)nationale defensie markt. Als mogelijkheden worden hierbij onderkend: directe inschakeling, wederkerige aankoop tussen andere staten (*quid pro quo-principe*) en compensatie. In de eerste helft van de jaren '80 werd inschakeling vooral nagestreefd in de vorm van co-productie of licentiebouw. Voorbeelden hiervan zijn de verwerving van Leopard 2-tanks, YPR-voertuigen en F-16 toestellen. Het effect op de werkgelegenheid en op de verbreding van de technologische basis in Nederland bleek echter, zeker op langere termijn, gering. Het woog zeker niet op tegen de honderden miljoenen gulden extra, die door de ministeries van defensie, sociale zaken en economische zaken gezamenlijk werden gedragen. Mede op basis daarvan werd het accent vervolgens meer gelegd op het verkrijgen van compensatieopdrachten en op internationale samenwerking bij de ontwikkeling en productie van materieel. Van deze laatste ontwikkeling zijn o.a. de bergings-tank Leopard 2, het verkennings- en bewakingsvoertuig en het anti-tank wapen middelbare dracht goede voorbeelden. Het uitgangspunt hierbij was dat de inschakeling van de Nederlandse industrie in principe niet tot meerkosten mocht leiden.

Het spanningsveld dat bestaat tussen de ministeries van defensie en economische zaken bij de verwerving van defensiematerieel, vraagt vanzelfsprekend om goede afspraken t.a.v. verantwoordelijkheden en procedures. In een protocol van 1982 zijn voor het eerst de samenwerking en de verantwoordelijkheden van de beide ministeries aangaande defensieopdrachten geformaliseerd. In 1985 werd dit protocol, op basis

van de opgedane ervaringen, voor de eerste maal herzien. De minister van defensie is de eerstverantwoordelijke bewindsman voor het materieelbeleid en de daaruit voortvloeiende aanschaffingen van defensiematerieel. De minister van economische zaken is de eerstverantwoordelijke voor het industriebeleid en het daaraan gerelateerde compensatiebeleid. Beide ministers zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor een optimale inschakeling van de Nederlandse industrie, onverlet de eigen verantwoordelijkheid van deze industrie. Naast deze afbakening van verantwoordelijkheden werden procedure-afspraken vastgelegd. Over eventuele meerkosten ten gevolge van het inschakelen van de Nederlandse industrie werd met geen woord gerept.

Onder andere als gevolg van veranderde inzichten en van aanbevelingen die door de Algemene Rekenkamer zijn gedaan, dient het samenwerkingsprotocol op een aantal punten te worden aangepast. Hierbij zou mogelijk de discussie over de acceptatie en verdeling van de extra kosten, door inschakeling van de Nederlandse industrie, weer een rol kunnen spelen. Het uitgangspunt zou hierbij opnieuw moeten zijn dat door inschakeling van de nationale industrie geen meerkosten mogen ontstaan. Indien dit onontkoombaar is, zullen deze kosten niet ten laste van het budget van Defensie mogen komen. De argumenten hiervoor zijn tweërlei. In de eerste plaats besteedt Defensie reeds aanzienlijke bedragen aan onderzoek en ontwikkeling, die in belangrijke mate bijdragen aan het beter positioneren van de Nederlandse industrie. Een belangrijker argument is, dat de budgettaire ruimte van Defensie sterk onder druk is komen te staan. Dientengevolge zal het dragen van meerkosten steeds meer ten koste gaan van de operationele slagkracht.

Indien om industrie-politieke redenen keuzes worden gemaakt die extra kosten met zich meebrengen, dan dient Economische Zaken, óók op het gebied van de financiering daarvan, verantwoordelijkheid te dragen en de genoemde meerkosten voor zijn rekening te nemen.

drs. C.J.P. Peek

Tango 9 in het voormalige Joegoslavië

Impressies uit de praktijk van de Bravo-compagnie van het 1(NL/BE) VN Transportbataljon (maart – september 1994)

Op 1 maart 1994 vertrok rotatie tango 9 van het transportbataljon naar het voormalige Joegoslavië om daar rotatie tango 6 af te lossen. Dit bataljon is sinds november 1992 actief in het door oorlog geteisterde Balkanland. In het kader van *United Nations Protection Force* (Unprofor) tracht dit bataljon de nood voor de burgerbevolking te lenigen in wat een *peace-keeping* operatie wordt genoemd, een type operatie dat sinds het einde van de Koude Oorlog een steeds grotere rol is gaan spelen in de Koninklijke Landmacht.

Om inzicht te verschaffen in de dagelijkse gang van zaken bij een dergelijke operatie, nog steeds relatief nieuw voor de KL, volgt hierna een op grond van persoonlijke ervaringen geschreven verslag van de werkvloer. In dit artikel wordt aandacht besteed aan de opleiding voor uitzending in Nederland en de dagelijkse praktijk in het voormalige Joegoslavië. Aan de orde komen onder meer de motivatie en opleiding van zowel dienstplichtigen als beroepspersoneel en de werking van het rotatiesysteem, de aansluiting tussen opleiding en praktijk, het functioneren van het personeel ter plekke en ten slotte de wijze waarop deze Nederlandse militairen het oorlogsgeweld in het voormalige Joegoslavië hebben ervaren.

Ik wil op basis van mijn ervaringen enige structurele zaken en problemen aansnijden. In sommige gevallen kom ik tot suggesties ter verbetering. De lezer dient echter rekening te houden met het feit

Curt Peek is historicus. Na zijn studie koos hij voor een uitzending in VN-verband in het kader van de vervulling van zijn dienstplicht. Na terugkeer uit het voormalige Joegoslavië in september 1994 werd hij in de gelegenheid gesteld zijn diensttijd te verlengen om voor de Sectie Militaire Geschiedenis van de Koninklijke Landmacht zijn ervaringen vast te leggen. Dit artikel is het resultaat van het onderzoek. Thans werkt hij aan een publicatie met als onderwerp „Zes maanden als dienstplichtige in het voormalige Joegoslavië”.

dat de situatie in het voormalige Joegoslavië wordt bepaald door de politiek-militaire omstandigheden van het moment. Zaken als de inzet van personeel en veiligheid kunnen dientengevolge van het ene op het andere moment veranderen, en zo bepaalde observaties achterhalen.

Opleiding ten behoeve van de uitzending

Het uitgezonden personeel bestaat uit een beroeps- en een dienstplichtig deel. Er is een belangrijk verschil tussen dienstplichtige militairen die hun tijd in Nederland doorbrengen en zij die worden uitgezonden: de laatsten hebben zich allen vrijwillig gemeld voor uitzending en hun hele opleiding staat in het teken daarvan. De beroepsmilitairen worden over het algemeen aangewezen en krijgen in bepaalde gevallen alleen een cursus over de politieke en historische achtergronden van de situatie in het voormalige Joegoslavië. Dit geldt niet voor de pelotonscommandanten en -sergeanten van de rijdende pelotons, het zgn. systeemgebonden kader, dat een groot deel van de VN-opleiding samen met de dienstplichtigen volgt.

Dienstplichtigen die bij de gebruikelijke keuring te kennen hebben gegeven dat zij geen bezwaar hebben tegen een VN-uitzending, kunnen zich opgeven voor een speciale keuring bij een indelingsraad. Momenteel vinden deze keuringen plaats in Amsterdam, Breda, Deventer, Groningen en Roermond. Hierbij wordt gelet op de beweegredenen, een eventueel strafblad of drugsverleden en de algehele fysieke en psychische gesteldheid. Er zijn drie uitslagen mogelijk, die aan het einde van de keuringsdag worden bekend gemaakt: „weinig”, „matig” en „veel risico”. Bij deze keuring valt gemiddeld een derde van de vrijwilligers met het predikaat „veel risico” af. Van de keurlingen met „matig risico” wordt het grootste gedeelte uitgezonden.

Voor de beroepsmilitair geldt een andere gang van zaken. De commandant gaat na of zijn onderhebbende geschikt is om te worden uitgezonden. Mocht de commandant twijfels hebben, dan kan hij overleg plegen met de Sociale Coördinatie Commissie (SCC) van zijn onderdeel, waarin onder meer een arts, een geestelijk verzorger, een medewerker van de Maatschappelijke Dienst Defensie (MDD) en de personeelsfunctionaris (S1) zitting hebben. De beroepsmilitair wordt dus anders gescreend dan de dienstplichtige: de KL gaat ervan uit dat haar beroepspersoneel te allen tijde in staat is aan een vredesoperatie deel te nemen.

De goedgekeurde dienstplichtige meldt zich op de Koningin Wilhelminakazerne in Ossendrecht, waar het Centrum voor Vredesoperaties (CVV) is gevestigd. De opleiding voor dienstplichtigen beperkt zich niet alleen tot een AMO en een Functieopleiding, maar ziet eruit als in tabel 1

De toevoeging VM achter de AMO wil zeggen dat dit deel van de opleiding wat zwaarder is dan de gebruikelijke algemene militaire vorming. Ongeveer 65% van de AMO-VM wordt aan oefeningen in het veld besteed, i.t.t. AMO's bij andere onderdelen. De motivatie voor deze praktijk is het streven naar groepsgevoel, dat onontbeerlijk is om in het voormalige Joegoslavië te kunnen functioneren. Toch versterkt de zwaardere AMO dit groepsgevoel niet opvallend. Een duidelijke groepsbinding komt pas naar voren als de dienstplichtigen van het CVV tijdelijk naar een andere kazerne verhuizen om hun functieopleiding te volgen. Dan blijkt er een band te bestaan gebaseerd op het idee: „Wij volgen een aparte opleiding en hebben een duidelijk en gemotiveerd doel voor ogen.”

De functieopleiding betekent voor de meeste dienstplichtigen het halen van een militair rijbewijs. De bestemming is immers een transportbataljon. De Mercedeschauffeurs gaan naar de rijsschool Venlo (RSV), de viertonnerchauffeurs gaan naar de rijsschool Keizersveer (RSK) en de chauffeurs voor de tientonners en trekker-opleggercombinaties naar het pantserinfanterie-rijopleidingscentrum (Piroc) in Veldhoven. De rijopleiding duurt vier weken voor een Mercedes Benz terreinwagen (MB) of viertonner (YAD 4442). De opleiding voor tientonner (YAZ 2300) en trekker-opleggercombinatie (YTV 2300) duurde tot voor kort acht weken. Chauffeurs bestemd voor deze voertuigen kwamen daarom vier weken eerder op dan de rotatie en keerden te-

Tabel 1

a. Algemene Militaire Opleiding Vredesmachten (AMO-VM)	- 4 weken
b. Functieopleiding (FO)	- 4 weken
c. Voortgezette AMO-VM (VAMO)	- 2 weken
d. Systeemopleiding (SO)	- 2 weken
e. Onderdeelsvorming vredesmachten (OV-VM)	- 2 weken
f. Eindoefening (EO)	- 1 week
g. Gereedmaken voor uitzending	- 1 week

Tabel 2

Tientonnerchauffeurs	Viertonnerchauffeurs
4 weken AMO-VM	Nog niet opgekomen
4 weken rijopleiding YAD 4442	4 weken AMO-VM
4 weken rijopleiding YAZ 2300	4 weken rijopleiding YAD 4442
Vanaf nu gezamenlijk verder met de opleiding.	
2 weken VAMO	
2 weken SO → dubbelfunctionarissen terug	
2 weken OV	
2 weken EO	
1 week gereedmaken voor uitzending	

gelijk met deze groep in Ossendrecht terug om aan de VAMO te beginnen. Sinds de opleiding van de rotatie T14 is deze situatie gewijzigd: dienstplichtigen aangewezen voor de tientonners komen voortaan met de hoofdrotatie op en gaan meteen na de AMO door naar de tientonner-rijopleiding. Voor tango 8 en 9 zag het opleidingsschema eruit als in tabel 2.

Na de functieopleiding meldt de rotatie zich weer terug in Ossendrecht om samen met het systeemgebonden kader aan de VAMO te beginnen. Het opleidingstracé verloopt tot dan toe redelijk, maar de eerste problemen dienen zich aan. Bij de rotatie tango 8 haperde de functieopleiding. Een aantal dienstplichtigen bleek een functieopleiding van acht weken te moeten volgen, dubbelfunctionarissen gingen verder met een tweede functieopleiding. Dit laatste betrof onder meer de behandelaars-reservedelen, hospikken, kok-chauffeurs en monteurs. Zij kwamen drie tot vier weken na de grote groep terug bij het CVV en misten hierdoor de VAMO en een deel van de SO. Dit gegeven is van belang omdat personeel zonder VAMO in theorie niet mag worden uitgezonden.

Vanaf het begin van de VAMO gaan de dienstplichtigen en het systeemgebonden kader samenwerken met het oog op hun uitzending. De eerste week van de VAMO gaat de groep naar de Harskamp, om aldaar beschietingservaring op te doen. De tweede week wordt aandacht besteed aan de specifieke omstandigheden in het voormalige Joe-

goslavië, onder meer m.b.v. spreekbeurten van mensen uit de lokale bevolkingsgroepen. Zo komen bv. de weers- en terreinomstandigheden en de voorgeschiedenis van het conflict aan de orde. Na de VAMO volgen de systeemopleiding en de onderdeelvorming, die vrijwel naadloos in elkaar overvloeien. Het konvooi is het systeem dat wordt gebruikt in het voormalige Joegoslavië: tijdens de systeemopleiding wordt er geoefend in het konvoirijden. Er wordt gericht geoefend op situaties die men onderweg in het voormalige Joegoslavië kan tegenkomen. „Combinatiepakketten” van vier- en tientonnars rijden door Nederland, al of niet met oefenlading. In meerdaagse ritten oefent de rotatie het rijden in konvooiverband over snelwegen, binnenwegen en op oefenterreinen; daarnaast leert de rotatie geïmproviseerd overnachten in loodsen of achterin de viertonners. De chauffeurs van de viertonners oefenen in laden en lossen om vertrouwd te raken met de autolaadkraan (HIAB) van deze voertuigen. Op oefenterreinen wordt kennis gemaakt met het rijden in zwaar terrein, met *road-blocks* bemand door lastige *locals* en met het rijden onder vijandelijk vuur. Bij het rijden in zwaar terrein dient een kanttekening te worden geplaatst. De rotaties die hun oefeningen in zware winteromstandigheden draaien, zijn optimaal voorbereid en voor hun kan het in Bosnië meevallen. Voor de rotaties die in de zomer worden opgeleid, geldt het omgekeerde verhaal.

Het CVV-kader schept er eer in de oefeningen zo spectaculair mogelijk te laten verlopen. Dat wil zeggen: veel rook en losse flodders. Wel indrukwekkend, maar realistisch? Deze acties en het optreden van de *locals* bij de *road-blocks* wekten vooral hilariteit. Kaderleden en „handlangers” (manschappen zonder rijbewijs) dosten zich m.b.v. een keur aan kledingstukken uit tot lokale strijders, die in gebroken Engels bedelden en dreigden, terwijl een peloton stond te wachten bij het *road-block*. Deze oefening zou een stuk serieuzer worden als er voor het uitbeelden van de lokale bevolking andere militairen dan van het CVV zouden worden gebruikt. Dienstplichtigen van andere kazernes hebben zo een verzetje en de rotatie een betere oefening.

Na bijna vier maanden opleiding is de tijd aangebroken voor de eindoefening „onder verzwaarde omstandigheden”, die plaatsvindt in het Belgische *Kamp Vogelsang* in de Duitse Eifel. Hier komen

alle aspecten van het rijden in voormalig Joegoslavië nogmaals aan bod. Speciale aandacht wordt besteed aan het rijden op zwaar terrein, het slapen in het voertuig en het improviseren met eten. Het zwaartepunt van deze oefening ligt bij een zogenaamd *worst-case-scenario*: een konvooi komt onder vuur te liggen en moet op hetzelfde moment stoppen omdat de weg met mijnen is versperd. Ook moet bij een *road-block* waar het konvooi niet wordt doorgelaten een nacht in de cabine van de auto worden doorgebracht. Tot slot komt het groepsgevoel nogmaals aan bod d.m.v. een dag met sportactiviteiten in Zuid-Limburg. Na vier dagen zit de eindoefening „onder verzwaarde omstandigheden” erop en rijdt de rotatie terug naar Ossendrecht. Na de laatste week onderhoud aan het wagenpark te hebben gepleegd, zijn de dienstplichtigen en het systeemgebonden kader klaar voor uitzending.

Zo lijkt het, maar de dienstplichtigen zijn er op dat moment nog niet zeker van of ze daadwerkelijk zullen worden uitgezonden. Vanaf rotatie tango 4 bleek de Crisisstaf in Den Haag consequent tot 30% méér mensen op te roepen dan voor uitzending nodig was. Dit had te maken met het feit dat de eerste drie rotaties *crashlichtingen* waren, rotaties die op korte termijn samengesteld en uitgezonden waren. Pas vanaf tango 4 werd er met een grote groep speciaal opgeleide dienstplichtigen gewerkt. Het te veel oproepen van mensen stond ook in verband met de verwachte uitval tijdens de opleiding en in het voormalige Joegoslavië zelf. In de praktijk had dit tot gevolg dat een groot aantal mensen niet meeding met de eigen rotatie, maar twee maanden later met de volgende. Aan de ene kant pleit dit gegeven voor de kwaliteit van de screening en de motivatie van de manschappen, aan de andere kant heeft het negatieve gevolgen voor diezelfde motivatie. Bij tango 8 bleek de reserveproblematiek voornamelijk de dubbelfunctionarissen te betreffen: de manschappen die een deel van de VAMO en SO hadden gemist. Zij hadden deze onderdelen in de twee vrijgekomen maanden kunnen inhalen. Helaas bleek dit organisatorisch niet mogelijk, terwijl de reserves van tango 7 wel oefeningen meedraaiden met tango 8. De cc trachtte de reserves in deze tijd bezig te houden. Hij slaagde maar gedeeltelijk in dit streven: in de praktijk zat deze groep, vooral in de laatste maand voor de uitzending, thuis. Inmiddels heeft dit reserveprobleem zichzelf

opgelost: het kost nu zelfs moeite om voldoende vrijwilligers te werven.

Het systeemgebonden kader draait als gezegd het merendeel van de oefeningen mee met de dienstplichtigen. Er is nog een tweede groep beroepsmilitairen: het niet-systeemgebonden kader. Dit betreft onder meer de personeelsfunctionaris (S1), de arts, de geestelijk verzorgers, de csm, de sma en de beheerder. Zij krijgen bij het CVV een voorbereiding op hun uitzending van slechts twee weken. In deze VAMO krijgen zij les in de actuele militaire en politieke situatie en de historische achtergronden van het conflict. Daarnaast worden wat algemene militaire vaardigheden opgehaald zoals ZHKH en schieten. Na afronding van deze cursus wordt van hen verwacht dat zij klaar zijn voor uitzending.

Vorbereiding op de uitzending, voorrotatie

In de laatste week wordt het onderhoud aan het wagenpark gedaan en bezoekt de vertrekkende rotatie de open dag van het CVV. Daarnaast dienen in deze week nog enige formaliteiten te worden vervuld. Dit betreft o.m. de laatste inentingen, het bezoek aan de tandarts en het compleet maken van de PGU. De hoofdrotatie is hierna anderhalve week vrij om de laatste zaken thuis te regelen en afscheid te nemen. Dit is niet het geval voor de sleutelfunctionarissen: de pelotonscommandanten en -sergeanten, de csm, de sma, de beheerder, de arts en de keukengroep. Zij vormen de voorrotatie en vertrekken een week eerder dan de hoofdrotatie, om door hun voorgangers te worden ingewerkt. De reis van de voorrotatie naar de lokaties van de verschillende compagnieën in Centraal-Bosnië, via Schiphol en Split, verloopt doorgaans zonder problemen, maar eenmaal op de plaats van bestemming komt er een kink in de kabel. Na de aankomst van de voorrotatie op woensdag, wordt de dag erna het rotatiepeloton samengesteld: de rotatie die een paar dagen later zal vertrekken is niet langer in functie en gaat de PGU tellen en inpakken en de legering schoonmaken. Tussen de bedrijven door moeten de sleutelfunctionarissen worden ingewerkt door voorgangers die wel iets anders aan hun hoofd hebben. In feite functioneert de compagnie deze dagen maar op halve kracht. Er wordt weinig gereden en iedereen is volop bezig met de voorbereidingen voor het afscheid van de vertrekkende rotatie. In de praktijk blijkt dat de nieuwe sleutelfunc-

tionaris pas later en door anderen in zijn functie wegwijs wordt gemaakt. Het voorrotatie-systeem werkt dus niet en is in feite overbodig.

De hoofdrotatie

Het Nederlandse gedeelte van het transportbataljon werkt met een rotatiesysteem, waarbij iedere twee maanden een deel van het bataljon wordt afgelost. Dit systeem werkt twee kanten op: om de twee maanden stroomt er vers bloed in, en er wordt voorkomen dat het wiel opnieuw wordt uitgevonden. Rotatie tango 9, waarmee ik uiteindelijk vertrok, ging dus de rotaties tango 7 en 8 versterken. De grootste groep militairen van de rotatie meldde zich een week na het vertrek van de voorrotatie in Ossendrecht, waar op maandag afscheid van familie en vrienden kon worden genomen. Overigens werd dit op de open dag, anderhalve week daarvoor, door de geestelijk verzorgers afgeraden. Naar hun mening zou het beter zijn om in de huiselijke kring afscheid te nemen dan in de onpersoonlijke sfeer van een kazerne. Blijkbaar namen weinig mensen deze raad aan, gezien de grote opkomst in Ossendrecht. Na een korte nachtrust in Ossendrecht vertrok dinsdags de bus naar Schiphol. De volgende etappe ging met een chartervlucht van Martinair naar de Kroatische havenstad Split. Op dinsdag werd daar de *Identity card* (ID) gemaakt en de bagage op de Nederlandse logistieke basis, ook wel *Logbase* genoemd, uitgezocht. Woensdag haalde de hoofdmacht de kogelvrije vesten, wapens en munitie op en vertrok het rotatiekonvooi naar boven. Na dezelfde rit als de voorrotatie arriveerde tango 9 op de plaats van bestemming. Mijn bestemming was de Bravo-compagnie in het dorpje Santici bij Vitez.

Het functioneren van het transportbataljon

Aansluiting van de opleiding op de praktijk

De hoofdtaak van Unprofor is het mogelijk maken van humanitaire hulp door de UNHCR, de vluchtelingenorganisatie van de VN. De taak van het 1(NL/BE) VN tbat in dit kader, is het vervoeren van humanitaire goederen. De UNHCR maakt voor dit doel ook gebruik van burger-hulporganisaties, maar 80% van het transport in het operatiegebied komt voor rekening van de militairen van het transportbataljon.

Na vier maanden opleiding en soms ook nog twee maanden reservetijd is de rotatie dan eindelijk op de plaats van bestemming aangekomen. Uiteindelijk moet het hier dan zes maanden lang gaan gebeuren. Komt de realiteit overeen met je eigen verwachtingen en de voorlichting tijdens de opleiding? De ervaring leert dat één week in Bosnië meer informatie oplevert dan de hele opleiding. Sluit de opleiding dan wel aan op de praktijk? Over het antwoord op deze vraag lopen de meningen uiteen, variërend van „de opleiding in Ossendrecht slaat nergens op” tot „het CVV doet alles wat in zijn mogelijkheden ligt gezien het budget en de gestelde tijd”. Het kader bij het CVV leek weinig voeling met de praktijk te hebben. Bij de opleiding van tango 8 was slechts één onderofficier betrokken die zes maanden in het voormalige Joegoslavië had doorgebracht. De voornaamste praktijkervaring was afkomstig uit werkbezoeken van twee weken door kaderleden, waarin zij veel op pad zijn en vooral de aangename kanten van een uitzending ervaren. Ze zijn op een soort vakantie en hebben geen last van, maar ook geen oog voor, sleur, heimwee of andere problemen die het verblijf met veel personeel op een kleine oppervlakte met zich meebrengt.

Voor het *worst-case-scenario* zoals dat aan het einde werd geoefend, heeft in de praktijk een omgekeerd effect. Omdat de praktijk in de periode van tango 9 erg meeviel, neigden de manschappen ertoe zich tegen de opleiding af te zetten. In die opleiding werd het volgende gezegd over wat te doen bij de confrontatie van een rijdend peloton met lokale strijders bij een *road-block*. „*Blijf in de wagen zitten met de raampjes dicht, deur op slot, voor je uit kijken, niet roken, geen rook- of etenswaren in het zicht, radio bij voorkeur uit*”. In de praktijk blijkt de situatie zo anders, dat de meeste jongens de raampjes open hebben, radio hard aan, sigaret opgestoken en de blikjes cola op het dashboard. Het landschap is erg indrukwekkend, het is er warm en de lokale strijders lachen, zwaaien en vragen om sigaretten. Vanzelfsprekend moet het *worst-case-scenario* worden geoefend omdat zo'n situatie, hoe onwaarschijnlijk ook, kan voorkomen. Het lijkt echter verstandiger dit halverwege de opleiding in te passen en zo te voorkomen dat de kloof tussen theorie en praktijk te groot wordt.

Het stafpeloton bevindt zich, in tegenstelling tot de rijdende pelotons, de hele dag op het kamp, omringd door concertina's, aan één kant een aarden

wal van drie meter hoog, wachtposten en struikeldraad-lichtseinen. Een aantal van deze manschappen had de rijopleiding gevolgd, maar twee weken voor vertrek te horen gekregen dat ze een functie op het kamp zouden gaan vervullen. Chauffeurs kwamen als schrijver bij de bevo- of onderhoudsgroep terecht. In Ossendrecht was de cursisten voorgehouden dat iedereen met een rijbewijs veelvuldig zou gaan rijden. Toen dit in de praktijk niet het geval bleek te zijn, had dit in sommige gevallen grote gevolgen voor de motivatie. Deze gang van zaken lijkt het gevolg te zijn van gebrekkige communicatie tussen het transportbataljon in Bosnië, de Crisisstaf in Den Haag en het CVV in Ossendrecht. Toch ben ik van mening dat de opleiding in Ossendrecht een goede uitgangspositie vormt voor een uitzending, waarbij moet worden beseft dat veel praktische zaken nu eenmaal pas op de plaats van bestemming aan de orde komen.

Moreel en motivatie

Het 1(NL/BE) VN transportbataljon bestaat uit vier compagnieën: de staf-stafverzorgings-, Alfa- en Bravo-compagnie en een Belgische compagnie. De eerste twee zijn gesitueerd in Busovaca, de laatste twee in Santici, op 12 km ten noordwesten van Busovaca. Beide dorpen liggen in de Vitez-pocket, een Kroatische enclave in het moslimgebied, ongeveer 60 km ten westen van Sarajevo. De Alfa- en Bravo-compagnie beschikken elk over drie rijdende pelotons, de stafcompagnie zorgt voor de logistieke verzorging en de planning. Bij elkaar bestaat het bataljon uit ongeveer 425 man personeel. Dit personeel klaagt regelmatig over de eentonigheid van hun werkzaamheden. De vier tientonnerpelotons van de Alfa- en Bravo-compagnie zorgen voor de bevoorrading van de UNHCR-warehouses in Tuzla en Zenica. De vier tonnerpelotons zorgen voor de verspreiding van de humanitaire goederen over de lokale verdeelpunten. Vooral de kaderleden en manschappen in de tientonnerpelotons klagen over de eentonigheid van de ritten. Zij rijden vrijwel continu op en neer tussen Metkovic in Kroatië en Zenica en Tuzla in Bosnië, afstanden van nauwelijks meer dan 100 km. Door de toestand van het plaatselijke wegennet zijn dit echter wel dagritten. Ook het personeel op de kampen kent weinig afwisseling. De manschappen van de bevo, genie, onderhoudsgroep, transport coördinatiebureau en de

geneeskundige groep werken zes dagen per week; alleen zondag is een vrije dag. Als alle pelotons binnen zijn, zitten zo'n 150 man op een vrij beperkte oppervlakte dicht op elkaar. Dit komt echter zelden voor: normaal gesproken zijn twee pelotons aan het rijden en is één peloton binnen in het kader van de wacht- en onderhoudsweek. De rijdende pelotons werken namelijk volgens het schema twee weken rijden en één week op het kamp voor onderhoud aan het wagenpark en het draaien van wacht-diensten.

Voor de broodnodige ontspanning staat het personeel van de compagnieën een aantal faciliteiten ter beschikking. Zo beschikt de Bravo-compagnie over een fitnesscentrum, volleybalveld, bar, en een tv- en videoruimte. Afgelopen zomer is er in afwachting van de voltooiing van een permanent zwembad, een tijdelijk zwembad in elkaar gezet. Dit lijkt het beeld van een vakantiecamp te versterken, maar niets is minder waar. Vanaf begin mei lopen de temperaturen in het voormalige Joegoslavië snel op, tot een gemiddelde van 35 tot 40 graden Celsius. Dit weer houdt ongeveer drie maanden aan. Een plaats om verkoeling te zoeken is dan zeker geen overbodige luxe.

De motivatie en het moreel van zowel kader als manschappen wordt door een aantal zaken diepgaand beïnvloed. Post en verlof vormen belangrijke drijfveren om door te gaan. Wat dat betreft is er weinig onderscheid tussen beroeps- en dienstplichtige militairen. Gewoonlijk komt de post twee keer per week uit Split op de compagnieën aan. Zo gauw deze is gesorteerd, haalt een vertegenwoordiger de voor zijn groep bestemde post op. Dikke brieven en pakjes zijn favoriet, de kaarten doen het goed aan de muur. Aangezien schrijven de voornaamste vorm van contact met het thuisfront is, wordt er ook door de manschappen relatief veel geschreven. De post wordt vervoerd met de logistieke konvooien: deze rijden twee keer per week naar Split in Kroatië voor bevoorrading van klasse I en III-goederen en voor het vervoer van de verlofgangers.

De meeste manschappen gaan na twee of drie maanden voor de eerste keer op verlof, vaak naar Nederland, maar ook naar andere Europese bestemmingen voor een vakantie. Beroepsmilitairen geven de voorkeur aan Nederland, omdat zij over het algemeen een gezin hebben. Het grootste gedeelte van de rotatie gaat twee keer twee weken op verlof: één keer halverwege de uitzending en één keer vlak

voor de laatste maand. De VN staan namelijk niet toe, dat in de eerste en de laatste maand van de uitzending verlof wordt genomen. De periode tussen de beide verloven, variërend van een week tot twee maanden, brengt een eigenaardige gemoedstoestand teweeg. Aan de ene kant heeft men de sfeer, maar vooral de vrijheid van thuis weer geproefd, anderzijds miste men thuis het leven en de kameraadschap op het kamp. Na terugkomst op de compagnie begint het aftellen voor het tweede verlof. De laatste periode van de uitzending, na het tweede verlof, is niet erg productief: de rotatie komt in zicht en iedereen leeft op zijn manier naar het einde toe. Reeds kort na de ontplooiing van het transportbataljon bleek dat deze verloffregeling zijn invloed had op het functioneren van het bataljon. Er is continu een bepaald gedeelte van de compagnie met verlof, met een piek ongeveer anderhalve maand voor een rotatie. Dit had tijdens de rotatie van tango 8 bijvoorbeeld tot gevolg, dat de rijdende pelotons een tekort aan chauffeurs hadden. Eén van de oplossingen zou kunnen zijn: verkort de uitzendingsperiode naar vier maanden, zonder verlof. In de periode tussen het laatste verlof en de rotatiedatum beginnen de meeste mensen aan de toekomst te denken. Beroepsmilitairen zijn druk bezig met hun loopbaan: terug naar het oude onderdeel, geplaatst bij een nieuw onderdeel of op zoek naar een nieuwe functie. Dienstplichtigen denken over een carrière bij de KL, aan een burgerbaan of een opleiding.

Het materieel

Improviseren is een belangrijke activiteit bij de Nederlandse compagnieën in Bosnië, niet alleen op het gebied van ontspanning en om de manschappen aan het werk te houden, maar vooral om het materieel rijdend te houden. De staat van het materieel zorgt vaak voor grote frustraties. De ruggegraat van het transportbataljon vormt natuurlijk het rijdend materieel. Rijdende pelotons hebben vaak te maken met defecten, hetzij door een fout van de chauffeur, hetzij door het weer, de aard van het wegdek of een combinatie van die laatste twee. De onderhoudsgroep maakt regelmatig overuren, maar in bepaalde gevallen staat ook zij machteloos. Zo is in de betrokken periode een aantal tientonnars *total loss* gereden. Defecte voertuigen worden echter zelden vervangen. In dergelijke gevallen blijkt hoezeer de VN worden geregeerd door bureaucratische proce-

dures. Een korte uitleg. Het materieel van Nederlandse VN-eenheden wordt ter beschikking gesteld van de VN. Die geven hiervoor in ruil een vergoeding. Als een voertuig niet meer tot rijden in staat is, dient het door de VN *total loss* te worden verklaard. Pas daarna is het Nederlandse ministerie van defensie bereid een vervangend voertuig te sturen. De VN zijn helaas zeer langzaam met deze verklaringen, of geven ze in het geheel niet uit.

De stroomvoorziening vormt ook een probleem. Dag en nacht draaien aggregaten voor de levering van elektriciteit; de compagnie is niet afhankelijk van het plaatselijke elektriciteitsnet. Er wordt gebruik gemaakt van 20 kW- en 75 kW-aggregaten. De eerste functioneren naar behoren, de 75 kW-aggregaten vertonen allengs meer gebreken. Deze laatste aggregaten waren door de KL aangeschaft, op het moment dat in het operatiegebied bleek dat plaatselijk grote hoeveelheden energie nodig waren. Zeer snel werd besloten elf van deze aggregaten naar Bosnië door te sturen. Het gevolg van deze beslissing was dat de documentatie achterliep, de bedieningsopleiding geïmproviseerd was en de hogere-echelonsopleiding nog niet was gestart. In deze situatie is nog weinig verandering gekomen. De aggregaten draaien nu twee jaar vrijwel onafgebroken, zonder te zijn vervangen. De monteur die deze aggregaten moet onderhouden ziet ze voor het eerst als hij in Bosnië aankomt: zowel beroeps- als dienstplichtige monteurs hebben in Nederland geen opleiding voor deze aggregaten gekregen. De praktijk is echter een snelle leermeester.

Het voorgaande kan met een zekere ironie ook positief worden gezien: door het uitblijven van vervangend materieel dient er geïmproviseerd, maar ook efficiënter te worden gewerkt. Wat in Nederland niet kan of mag, gebeurt in Bosnië wel. In het begin nog aarzelend, op den duur steeds vanzelfsprekender. Een praktijkvoorbeeld. Twee defecte tientonnars staan stil op het kamp. Een simpel rekensommetje leert dat als gevolg hiervan twintig ton laadruimte verloren gaat. Het kan vier tot acht weken duren voordat de onderdelen binnen zijn. Nu zouden van één van beide wagens onderdelen afgehaald kunnen worden om het andere voertuig weer op de weg te krijgen. Aanvankelijk gebeurt dit nog aarzelend omdat „kannibaliseren” eigenlijk niet mag. Maar nood breekt wet en alras wordt het dagelijkse praktijk. De trage VN-procedures en de lange logistieke lijn naar Nederland blijken in de

praktijk twee effecten tot gevolg te hebben: de transportcapaciteit wordt aangetast en er ontstaat een ander, vooral soepeler onderhoudsbeleid.

Het efficiënter werken komt ook tot uiting in de verhouding tussen kader en manschappen. Zij trekken dag en nacht met elkaar op en raken steeds meer op elkaar ingespeeld. De meesten noemen elkaar bij de voornaam en er worden niet echt bevelen gegeven. Men vraagt elkaar iets te doen, maar zelfs dat is meestal niet eens nodig. Het vinden van vrijwilligers vormt over het algemeen ook geen probleem, zeker niet als het een rijdende klus betreft. Opvallend is ook dat soldaten veel verantwoordelijkheid krijgen én nemen. Het komt regelmatig voor dat de leiding van bv. een onderhouds- of transportgroep, bij afwezigheid van het kader, aan een manschap wordt overgelaten. Vervolgens blijkt deze groep prima te functioneren. Deze verantwoordelijkheid, de kameraadschap onderling, de post en het verlof zijn dus vier factoren die als motivatie voor goed functioneren kunnen worden aangevoerd. Het werd dan ook als zeer storend ervaren toen een kaderlid van het CVV tijdens een werkbezoek opmerkte, dat de afstand tussen kader en manschappen te klein was en diende te worden vergroot.

Perceptie van de oorlog

Wat merkt men op het kamp eigenlijk van de oorlog? De dichtstbijzijnde huizen van het dorp Santici liggen 200 m van het kamp. Tijdens de strijd tussen Kroaten en moslims in het voorjaar van 1994, zijn deze huizen grotendeels verwoest. De moslims zijn na deze strijd vrijwel geheel uit de Vitez-pocket verdwenen. Van deze gevechten kreeg tango 9 weinig mee: vlak na aankomst werd het bestand tussen beide strijdende partijen van kracht. Om het kamp heen vinden weliswaar nog regelmatig schotenuisselingen plaats, maar dit wordt niet als bedreigend ervaren. De VN'ers worden in dit gebied met rust gelaten, de schoten zijn niet voor de compagnie bedoeld. Vaak worden schotenuisselingen afgedaan als „Kroatisch ontladen”: een Kroaat ontladt zijn wapen door het magazijn leeg te schieten. Dit gebeurt al dan niet onder invloed van de plaatselijke pruimenjenever *slivovitsj*. Elke feestelijke gelegenheid wordt door de lokale bevolking aangegrepen om grote hoeveelheden munitie de lucht in te jagen. De eerste keer, met Pasen, werd dit door de nieuwe

lichting nog als bedreigend ervaren, de tweede keer stond iedereen klaar met foto- en video-apparatuur om de lichtsporen vast te leggen.

De serieuze bedreigingen van Nederlands personeel vinden meestal onderweg plaats. In het achterhoofd blijft echter altijd het geruststellende idee dat men na een incident onderweg, weer terug kan naar de relatief veilige thuishaven. Toch liep de spanning incidenteel op. Dit was bv. het geval in april 1994, toen naar aanleiding van de NAVO-aanvallen op de Servische stellingen bij Gorazde, de Bravo-compagnie alarmfase geel afkondigde. Gorazde is weliswaar niet in de buurt, maar Vitez ligt wel binnen het bereik van de Servische artillerie bij Travnik. Alarmfase geel houdt in: bij alle verplaatsingen over het kamp vest aan, helm op, wapen en munitie op de man. Op zo'n moment is de oorlogsdreiging heel reëel.

De ritten met de konvoeien hielden, als gezegd, meer risico in. Een, volgens het Nederlandse parlement en regering, aanvaardbaar risico. Hierbij vallen de volgende kanttekeningen te plaatsen. De kevlarhelm, het kogelvrije vest en het persoonlijk wapen moeten de veiligheid van de Nederlandse manschappen garanderen. Het persoonlijk wapen gaat wel altijd mee, maar wordt nooit gebruikt; als er op wapens moet worden vertrouwd, zijn het bv. de wapens van de Britse infanterie-eenheid in Vitez, die verantwoordelijk is voor de beveiliging van de Nederlandse eenheden. Veel chauffeurs zijn jong, begin twintig. Zware vrachtwagens worden met veel bravoure over de geitenpaden gestuurd, waarbij eigenlijk wordt vergeten dat ze zich in een oorlog bevinden waarin doden kunnen vallen. Veel jongens beseffen niet hoeveel risico ze lopen. Het komt voor dat konvoeien onderweg worden beschoten. Het is de normale gang van zaken dat een konvooi in onveilige gebieden (meestal nabij een confrontatielijn) wordt begeleid door pantservoertuigen. Dit is het zogenaamde tunnelsysteem. Er wordt wel eens geschoten op die begeleidende voertuigen. Over het algemeen wordt het Nederlandse contingent echter door de strijdende partijen met rust gelaten. De verklaring is simpel: de Nederlanders schieten niet terug. Britse of Franse konvoeien hebben er absoluut geen moeite mee het vuur te beantwoorden. Het gevolg is dat deze beide contingenten relatief veel slachtoffers te betreuen hebben. De meeste gewonden onder de Nederlanders zijn te wijten aan aanrijdingen. De eerste vraag

na de melding van een aanrijding of ongeluk is altijd of er gewonden zijn. Het personeel is belangrijker dan het materieel. De veiligheid van het personeel bij de Nederlandse eenheden heeft voorrang op de uit te voeren taak en deze aanpak blijkt in de praktijk te werken. In september 1994 werd een mijlpaal bereikt: sinds de ontplooiing waren honderdduizend ton goederen vervoerd.

Na verloop van tijd wordt je immuun voor de zaken die via de tv het beeld van deze oorlog bepaalden: de kapotgeschoten huizen, de om snoep en sigaretten bedelende lokale bevolking. De hoofdzaak wordt jezelf redden en je tijd volmaken. In de eerste maanden was er nog een vragend gevoel: „Waar is de actie?“. Na verloop van tijd ebde dit weg en maakte plaats voor het verlangen naar verlof en de rotatiedatum. Een gevoel dat iedereen wel eens bekroop tijdens de zes maanden in het voormalige Joegoslavië: „Heeft het zin wat we hier aan het doen zijn?“ Een peloton dat bij een *warehouse* aan het lossen was, zag aan de achterkant een wagen staan met plaatselijke militairen, die hulpgoederen aan het inladen waren. De eerste keer is dat een rare gewaarwording, totdat je hoort dat de UNHCR juist de plaatselijke militaire kanalen gebruikt om hulpgoederen te verspreiden. Ieder gezin heeft namelijk wel een militair in de gelederen. Na een tijdje in het oorlogsgebied te hebben doorgebracht, kwamen de meeste manschappen tot de conclusie dat deze gedachtengang niet onlogisch was. Deze conclusie was voornamelijk het gevolg van observaties. Het is nl. officieel verboden contacten aan te knopen met de lokale bevolking, om de neutraliteit van de VN ten opzichte van de strijdende partijen te waarborgen. In de praktijk is het onvermijdelijk dat je contact met de plaatselijke bevolking hebt. Op de compagnie werken verschillende mensen, vooral dames uit de omgeving, oneerbiedig *locals* genoemd. Zij houden zich bezig met de was, afwas en het schoonhouden van het sanitair. Een gesprekje is gauw aangeknoopt, zeker als je elkaar zes maanden dagelijks ziet. Op de compagnie lopen twee tolken rond, die hand- en spandiensten verrichten in contacten met plaatselijke overheden en bij problemen onderweg. Bij het laden en lossen van de rijdende pelotons op de *warehouses* hangt de plaatselijke jeugd over de muur; met hen worden geschenkjes en gedachten uitgewisseld. Bijna iedereen van de plaatselijke bevolking die wij spraken, was de oorlog meer dan zat.

In de gebieden waar het transportbataljon doorgaans komt, was in de zomer van 1994 het ergste leed al geleden. Hier was niet langer sprake van hongersnood. De uitdagingen werden gevormd door de ritten voor de UNHCR naar de gebieden waar maandenlang geen konvooi was geweest. Het ging hier om plaatsjes bij of op de confrontatielijn tussen de Bosnische Serviërs en de moslims, zoals Maglaj, Tesanj en Olovo. Dit waren ritten met een zeker risico naar gebieden vol verwoesting, waar de mensen nog oprechte blijdschap toonden als je ze de eerste levensbehoeften kwam brengen. Iedereen was in Nederland gewaarschuwd dat je waarschijnlijk weinig resultaat van je werk zou zien; daarom maakten deze ritten veel goed.

Terug naar Nederland; nazorg

De laatste dagen van de uitzending gaan in een waas voorbij: inpakken, opruimen, rotatiefeest, de rit naar beneden, feestdag in Split en op dinsdag de vlucht naar Nederland. Het welkom op Schiphol is stormachtig maar ook wat onwerkelijk, alles gaat erg snel. Een maand later volgt de afwikkeling in Ossendrecht. Men levert de PGU in, heeft een gesprek met de MDD en ontvangt de herinneringsmedaille. Alles wordt in twee dagen gepropt en van een individuele benadering is geen sprake. Het gesprek met de twee maatschappelijk werkers van de MDD vindt bv. plaats in een groep van tien man. Tijdens dit gesprek wordt gevraagd of je thuis al weer in je gewone doen bent. Natuurlijk niet: het

merendeel van de rotatie heeft een maand lang thuis gezeten, vakantie gehouden en is nog niet terug in een normaal dagelijks ritme.

De problemen komen pas als het dagelijks ritme is teruggekeerd. Beroepsmilitairen gaan terug naar hun onderdeel en worden daar geconfronteerd met de ingeslepen kazerneregels en de vraag hoe het „daar” was. Het antwoord doet er meestal niet toe, er wordt maar met een half oor geluisterd. Voor de afgezwaaide dienstplichtigen geldt in wezen hetzelfde. Die keren naar het „burgerritme” terug en moeten zich weer aanpassen aan een „normale samenleving”. Na verloop van tijd kom je tot de ontdekking dat er gaten in jouw afgelopen zes maanden zijn. Je hebt grote nieuwsfeiten gemist, nieuwbouw in je woonplaats staat er ineens, relaties zijn veranderd of verbroken. Deze gegevens kunnen interessant zijn in het licht van de toekomst. BBT'ers zwaaien niet lang na hun uitzending af. De vergelijking met de ervaringen van uitgezonden dienstplichtigen ligt dan voor de hand.

De nazorg ziet er in theorie goed uit. Bij thuiskomst ligt een informatiepakket klaar, waarin ook de relaties worden gewezen op hun rol in de afwikkeling. De MDD en de AIH zullen volgens de brochures altijd voor je klaar staan en je kunt ook altijd bij het Riagg terecht. De *Joego-buddies* blijven echter, ook volgens de MDD, de belangrijkste uitlaatklep. Alleen zij weten in bepaalde gevallen wat je bedoelt, want zij hebben hetzelfde meegemaakt. Of het nu beroeps of dienstplichtigen zijn, de band blijft.

W. van Dullemen*
kolonel der intendance

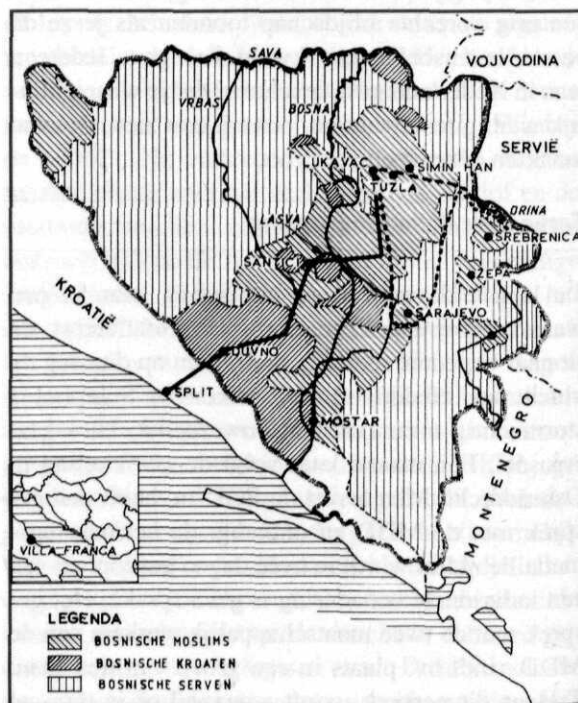
Operationeel-logistieke ervaringen in Bosnië-Herzegovina

Op 7 september 1993 bood minister Ter Beek tijdens zijn bezoek aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties een logistiek zelfstandig infanteriebataljon aan, dat een rol zou kunnen gaan spelen bij de bescherming van moslimenclaves in Bosnië-Herzegovina. Dit artikel richt zich op de logistieke voorbereiding en uitvoering van de daarop volgende operatie, zoals die door Dutchbat nog steeds gestalte wordt gegeven. Een VN-operatie die de grootste uit de geschiedenis van de KL mag worden genoemd. Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan de taak en organisatie van Dutchbat, de tijd/ruimtefactoren en weer/terreinomstandigheden, de logistieke voorbereiding, de strategische verplaatsing, de logistieke uitvoering en een aantal *lessons learned*. Dutchbat bestaat uit 1(NL) VN Infanteriebataljon en 1(NL) VN Support Command. De commandant van het infanteriebataljon is tevens commandant Dutchbat. Het infanteriebataljon (ca. 780 mannen en vrouwen) is een luchtmobiel bataljon dat speciaal voor deze operatie is aangepast. Zo zijn er YPR'n met mitrailleur .50 ingedeeld en is er bv. een helikopterdetachement aan toegevoegd. Dit detachement, dat inmiddels al is teruggetrokken, was bedoeld voor bevoorrading van de observatieposten en voor medische evacuatie. In algemene zin zijn de taken van het infanteriebataljon:

- waarborgen van stabiele omstandigheden zodat humanitaire hulp kan worden verleend;
- verbeteren van leefomstandigheden van de bevolking;
- het voorkomen van vijandelijkheden.

In november 1993 kreeg C-Dutchbat opdracht deze taken vanaf januari 1994 in Srebrenica en Zepa te gaan uitvoeren (zie afb. 1). Na aankomst in het operatiegebied werd de opdracht gewijzigd in een

* Kolonel Van Dullemen maakte in de periode van oktober 1993 tot juli 1994 deel uit van 1(NL) VN Support Command, eerst als plv. commandant en later als commandant.

Afb. 1 Operatiegebied

optreden met een deel in Srebrenica en een kleiner deel op het vliegveld Tuzla. Laatstgenoemde eenheid werd uiteindelijk in mei 1994 in de zgn. Sapna Finger ingezet, met Simin Han als belangrijkste plaats. Het infanteriebataljon beschikt zelf over middelen voor de interne logistiek. Zo zijn een herstel-, bevoorradings- en geneeskundig peloton in de inventaris opgenomen.

Het Support Command zorgt voor het voortzettingvermogen van het infanteriebataljon. Het is een - hoewel onder bevel van C-Dutchbat - tamelijk zelfstandige eenheid die voor langere perioden voorraden aanhoudt en hogere echelons logistieke installaties beheert. Dit zorgt ervoor dat C-Dutchbat zich louter op zijn directe operationele taak kan richten. Het Support Command is een nieuwe organisatie die nog nooit als zodanig heeft geopereerd.

De commandopost van het *Support Command* bevindt zich te Lukavac. De taak van het *Support Command* omvat de logistieke ondersteuning van het infanteriebataljon, inclusief de opbouwoperatie van deze eenheid. Logistieke ondersteuning betekent in deze, bevoorrading en diensten, onderhoud, geneeskundige verzorging en geniesteun. Bij bevoorrading gaat het om voeding (zowel vers als langdurig houdbaar, bv. in de vorm van gevechtsrantsoenen), water, zgn. kantinedienstgoederen, post, geld, reserveonderdelen, kleding, brandstoffen, munitie en geneeskundige-dienstgoederen, waaronder bloed.

Organisatie

De organisatie van het *Support Command* was al grotendeels vastgesteld voordat de opdracht – en m.n. de locatie van inzet – van het infanteriebataljon bekend was. Als uitgangspunt voor de organisatietabel gold een situatie waarbij het mogelijk was in twee dagen heen en weer te rijden van de locatie van het *Support Command* naar de logistieke basis te Split. In één dag moest de afstand naar het infanteriebataljon en vice versa, kunnen worden afgelegd. In de geneeskundige sfeer was een belangrijk uitgangspunt, dat de snelheid van behandeling overeenkomstig de civiele normen zou zijn, zoals die in Nederland in vreedstijd gelden. Dat wil zeggen dat een gewonde militair binnen 20 minuten een geneeskundige en binnen 40 minuten een chirurgische behandeling moet kunnen ondergaan. De organisatietabel was vrijwel geheel gericht op de dagelijkse logistieke ondersteuning, na de ontplooiing dus. Extra capaciteit om de 1250 militairen, de 250 containerladingen, 300 woon- en sanitaircontainers, 1000 m³ hout en ca. 6000 goederenzakken vanuit Split naar het uiteindelijke operatiegebied over te brengen, ontbrak. Ook waren geen extra transportmiddelen ingedeeld om de initiële voorraden voeding (30 dagen), brandstoffen (15 dagen), reservedelen en geneeskundige goederen (60) op te bouwen. Tot zover de kwantiteit van de middelen. Dutchbat – en dus ook het *Support Command* – beschikt over veel nieuw materieel van een zeer goede kwaliteit. Het *Support Command* is daarnaast ca. 480 man en vrouw sterk. Hiervan is ongeveer 200 dienstplichtig. Ongeveer 80 genisten, met hun materiële middelen, waren alleen gedurende de initiële fase ingedeeld.

Tijd en ruimte, weer en terrein

In het voormalige Joegoslavië speelt de stad Split (Kroatië) een belangrijke rol. Het is de aanvoerstad voor alle voorraden van VN-eenheden in Bosnië en de meeste landen gebruiken de haven van Split als *port of debarkation*. Naast een zeehaven beschikt Split ook over een luchthaven. In Split bevindt zich een detachement – de zgn. *logbase* Split – van ongeveer 25 Nederlandse militairen, dat ten behoeve van alle Nederlandse eenheden in Bosnië onder meer zorgdraagt voor ontvangst, tijdelijke opslag en verstrekking van alle vanuit Nederland verzonden goederen.

De afstand van Nederland naar Split is ca. 1700 km. Binnen het operatiegebied is sprake van de volgende tijd/ruimtefactoren:

- Split – Lukavac, 475 km ofwel 4-6 dagen vv
- Lukavac – Srebrenica, aanvankelijk 120 km ofwel 2 dagen vv, later ca. 250 km ofwel 4 dagen vv
- Lukavac – Simin Han, 40 km ofwel 1/2 dag vv

Deze tijden wijken dus nogal af van de uitgangspunten waarop de organisatietabel is gebaseerd. Uit het oogpunt van tijd en ruimte bezien, is de logistieke ondersteuning van Dutchbat de moeilijkste in Bosnië en wellicht van geheel Joegoslavië. De storende factoren zijn legio. In de eerste plaats de weg- en weersgesteldheid. De wegen zijn doorgaans smal, vaak onverhard en vol steil oplopende haarspeldbochten. De weersgesteldheid heeft niet zelden een nog versterkende negatieve invloed op de kwaliteit van deze veredelde geitpaden. Ook de gevechtshandelingen en houding van de strijdende partijen, zowel op lokaal als regionaal niveau, kunnen verplaatsingen in hoge mate vertragen. En dan zijn er nog de mijnen, de schrik van iedere militair in het voormalige Joegoslavië.

Om materieel en voorraden naar Srebrenica te brengen is toestemming nodig van de Bosnisch-Servische regering. Via de VN-kanalen worden aanvragen bij het Bosnisch-Servisch hoofdkwartier ingediend. Veelal worden aanvragen geweigerd, meestal zonder enige verklaring. Soms wordt achteraf de niet inzetbare fax of het ontbreken van faxpapier als verklaring opgegeven. Het is al enige malen voorgekomen dat de bevoorrading naar Srebrenica zo'n drie weken stagneerde. Als wel toestemming wordt verkregen moet de lading ge-

detaillerd in het Servo-Kroatisch worden beschreven. Daarvoor zijn tolken. De papieren worden bij een aantal checkpoints door lokale *warlords* gecontroleerd. Een tijdrovende bezigheid. Toch is de relatie met deze *warlords* doorgaans prima. De konvoicommandanten werden steevast op een glaasje *slivowitsj* getrakteerd. Al met al wordt veel geduld en incasseringsvermogen van het personeel gevraagd.

Logistieke voorbereiding

Het *Support Command* is speciaal voor de missie in Bosnië samengesteld. Personeel werd vanuit alle geledingen van de Koninklijke Landmacht – ook uit niet parate delen – verzameld. Ook het materieel, de documentatie en een deel van de initiële voorraden dienden – niet alleen komend van deze KL-eenheden maar ook van bv. de industrie – op één plaats te worden samengebracht. Dit geschiedde door een speciale groep administratieve deskundigen (ongeveer 15 personen en ca. 50 handlangers) die niet tot het *Support Command* behoorden. Als verzamelplaats dienden hangars op de vliegbasis Soesterberg. Ontvangen goederen werden daar geregistreerd, hetgeen ook van groot belang was voor de administratieve organen van de VN, in het kader van de terugbetalingsregeling. Het merendeel van de goederen werd vervolgens in een container geladen. Per container werd een beladingslijst opgemaakt en elke container werd genummerd. De registratie van de belading gebeurde, vaak onder grote tijdsdruk, handmatig, mede omdat vormen van *barcoding* (streepjescodes) nog niet zijn geïntroduceerd. Hoe dan ook, bij vertrek was in principe bekend welk materieel zich in welke container bevond.

Bij de uitzending van het transportbataljon – overigens met een aanmerkelijk kleinere verscheidenheid aan materieel dan Dutchbat – nam deze eenheid de verzameltaak zelf voor haar rekening. Gebruikmaking van een aparte verzameleenheid is echter een prima aanpak gebleken. Het ontlast de uit te zenden eenheid in hoge mate. Wel bleek bij aankomst in Bosnië, dat het beladen van containers in technische zin een apart vak is dat we nog niet helemaal onder de knie hebben. Opleidingen zouden m.n. aandacht moeten besteden aan de sjor-methoden en de wijze waarop de goederen het beste over een container kunnen worden verdeeld.

Tijdens de bedoelde voorbereiding werd ook een verkenning uitgevoerd. Een aspect dat tijdens deze verkenning ook een belangrijke rol speelde was het milieu. In het voormalige Joegoslavië is het milieu blijkbaar nooit een politiek issue geweest en dit zal in veel andere gebieden waar crisesoperaties worden uitgevoerd, niet anders zijn. Op veel plaatsen is dan ook sprake van een aanzienlijke bodem- en/of luchtvervuiling. Hiervan moet men zich bij een verkenning goed rekenschap geven, ook al lijkt de locatie nog zo geschikt. Experts van de VN moesten worden ingeschakeld en in Nederland moesten monsters worden onderzocht. Opleiding en inzet van eigen personeel verdient echter de voorkeur.

Tijdens de voorbereiding was ook een aantal operationele-logistiek kwesties aan de orde. Zoals geschetst was de organisatietabel reeds vastgesteld voordat de opdracht van het infanteriebataljon – en met name de lokaties van inzet – bekend was. Ook werd aangegeven dat de daadwerkelijke tijd/ruimtefactoren aanmerkelijk verschilden van de factoren waarop de organisatietabel was gebaseerd. Dit had een aantal belangrijke consequenties. Gezien de beschikbare transportcapaciteit kon gemakkelijk worden aangetoond dat het ten minste 40 weken zou duren voordat bv. alle 250 containers te bestemder plaatse zouden zijn. Min of meer hetzelfde geldt voor de brandstofbevoorrading. In de zomer zou nog net het verbruik kunnen worden gecompenseerd, maar van voorraadopbouw voor de winter kon – gezien dus het gebrek aan transportcapaciteit – nauwelijks sprake zijn. Ook ontbrak voldoende transportcapaciteit voor genoemde 1000 m³ hout.

Een belangrijk probleem vormde ook de geneeskundige verzorging. Het hospitaal was voorzien op de locatie waarin het merendeel van Dutchbat was gevestigd, Srebrenica. De chirurgische capaciteit was vanwege haar beperkte omvang niet te splitsen, waardoor de tweede-lijns-(dus chirurgische) behandeling van het personeel in Zepa in gevaar kwam. (Het betreft nog steeds de voorbereidingsperiode toen Zepa de nog vigerende optie vormde). Hemelsbreed ligt Zepa slechts op 15 km van Srebrenica, maar omdat de verbindingsweg door de Bosnische Serven was afgesloten, zou ca. 200 km over slechte wegen moeten worden omgereden. Als de Bosnische Serven toestemming zouden verlenen, zou helikoptervervoer daarbij kunnen helpen. De weersgesteldheid maakt vliegen echter niet altijd mogelijk. Al in de voorbereidingsperiode

werd er sterk getwijfeld aan de Bosnisch-Servische coulantie. Terecht zo bleek later. Kortom, het was reeds in de voorbereidingsperiode duidelijk dat het personeel in Zepa niet binnen 40 minuten, maar maximaal na 5 uur, chirurgische behandeling zou kunnen ondergaan, als over de weg zou worden verplaatst.

Samenvattend kan dus worden gesteld dat minder dan een maand voor vertrek van Dutchbat er een substantieel tekort was aan containerdragende voertuigen, brandstof- en houttransport en tweedelijns geneeskundige capaciteit. Het vinden van een oplossing hiervoor bleek moeilijk, onder meer vanwege de door de defensieleiding vastgestelde personeelsplafonds. Ook de VN kon de gevraagde steun niet leveren. Welke les is hieruit te trekken? Als in de toekomst nog eens een eenheid aan de VN wordt aangeboden, zonder dat de opdracht en m.n. de locaties van inzet bekend zijn, maar waarbij wel al een logistieke eenheid moet worden gebouwd, dan zijn er in principe drie opties. De eerste is dat een logistieke organisatie wordt ingericht – zoals thans het geval was – op basis van aannames, waarbij die organisatie wordt aangepast als dat nodig is. De tweede optie is uitgaan van een *worst-case*-scenario, waarbij aanpassing in termen van minderbehoefte kan plaatsvinden bij een ander uit te voeren scenario. Bij de derde optie wordt aangegeven dat de operationele eenheid alleen taken kan uitvoeren, waarop de organisatie is gericht. Dat geldt zowel voor het infanteriebataljon als het *Support Command*. Daarbij dicteren in dit geval de logistieke beperkingen de operationele grenzen. Door een van deze opties te kiezen, kan de logistieke ondersteuning in principe altijd worden gewaarborgd.

Strategische verplaatsing

De verplaatsing vanuit Nederland naar Split geschiedde in slagen m.b.v. treinen, schepen en vliegtuigen. Logistieke eenheden hebben tot nog toe weinig ervaring met trein- en scheepsvervoer. Het regelmatig beoefenen van het beladen en ontladen van treinen en schepen is zeker op z'n plaats. Bij aankomst in Split bleek de door de VN gegarandeerde legeringsaccommodatie en parkeergelegenheid voor de 350 voertuigen niet beschikbaar. Ook bleken de los- en laadinstallatie in de haven niet te werken. De *logbase* Split steunde voortreffelijk, maar tal van grote en kleine problemen moesten

door het *Support Command* zelf worden opgelost. Deze zorg zou door een aparte organisatie-eenheid uit handen van de operationeel-logistieke commandant moeten worden genomen. Anders gezegd: in de toekomst moet de inmiddels uitgekristalliseerde KL-doctrine worden gevolgd, die zegt dat in de *port of debarkation* een detachement van het zgn. *National Support Command* aanwezig behoort te zijn, die dit soort zaken voorbereidt en uitvoert.

Verplaatsing naar het uiteindelijke operatiegebied

Het principe is dat eerst de logistieke eenheden worden ingebracht om een logistieke basis te creëren en daarna de operationele. Dit was ook zo voorzien. Genie-eenheden (t.b.v. vooral schuilonderkomens), bevoorradings-eenheden en de verbandplaats zouden zo'n drie weken voorsprong hebben op de eerste eenheden van het infanteriebataljon. Hiervan ging al een week verloren doordat het eerste schip met materieel door pech vertraging opliep. Voorts gaf de commandant van de VN-troepen in Bosnië, generaal Rose, het infanteriebataljon opdracht de Canadese eenheden in Srebrenica versneld af te lossen. Dit noodzaakte om in een zo kort mogelijke tijd toch nog zoveel mogelijk voorraden, essentieel materieel voor schuilonderkomens en de verbandplaats, op locatie te brengen. De 14 containervoertuigen – die dus zowel Lukavac als Srebrenica als bestemming hadden – boden slechts ten dele soelaas, temeer daar hiermee na enige tijd ook de dagelijkse reguliere bevoorrading moest worden uitgevoerd. De VN kon slechts zeer beperkte transportsteun verlenen, mede omdat Dutchbat op de VN-prioriteitenlijst van de eerste plaats was verdrongen door de kwestie Sarajevo. Uiteindelijk werd i.o.m. de VN een oplossing gekozen, die verregaande consequenties voor het optreden van het *Support Command* zou hebben. Het traject Split-Lukavac-Srebrenica zou in stukken worden verdeeld, waarbij telkens een buitenlandse eenheid voor het vervoer van containers op een bepaald stuk zou zorgdragen. Franse voertuigen van de VN namen het stuk Split-Duvno voor hun rekening, Engelse voertuigen Duvno-Santici, Zweedse voertuigen van het *Nordicbataljon* Santici-Lukavac en het *Support Command* Lukavac-Srebrenica. Deze ogenschijnlijk goede vondst was allerm minst ideaal. In de eerste plaats moesten de containers in genoemde oorden worden gelost en opgeslagen, totdat er

weer vervoer beschikbaar zou zijn voor verder transport. Dit betekende voorts dat de containers moesten worden beheerd en bewaakt. Vanzelfsprekend was personeel hiervoor niet in de organisatie van de *Support Command* opgenomen. Ook organieke verbindingsmiddelen ontbraken. Daarom werd veelal gebruik gemaakt van communicatie-apparatuur van andere, gecoloceerde VN-eenheden. Aldus was het voor de beheerder niet gemakkelijk de containerbewegingen aan de commandopost van het *Support Command* te Lukavac door te geven. Anderzijds was het voor de commandopost moeilijk om wensen inzake verder door te sturen containers bekend te stellen.

Waarom dan toch voor deze oplossing gekozen? Het was de beste, gegeven de omstandigheden. Franse voertuigen konden alleen over de verharde wegen in Kroatië rijden, de Engelsen wilden alleen in hun eigen gebied van verantwoordelijkheid optreden en de Zweden hadden niet meer capaciteit. Overigens, de Engelsen wilden slechts steun verlenen in ruil voor de Nederlandse bewakingsdiensten van ongeveer 20 man op een Engels kampement in Kroatië. Het plan kon aanvankelijk op een redelijk goede wijze worden uitgevoerd tot Santici. Ondanks een goede wil is het *Nordicbataljon* er niet in geslaagd het *Support Command* echt te steunen. Toen Dutchbat ook de bewakingssteun aan de Engelsen niet meer kon leveren, verviel de transportsteun automatisch. Het *Support Command* was toen verplicht zelf de opslagplaatsen Duvno en Santici leeg te halen, hetgeen veel personeel en tijd kostte. Van de ongeveer 250 containers waren er na vijf maanden nog steeds ca. 100 „onderweg”. De eenheid heeft echter behoefte aan bepaalde goederen. Dit leidt tot „*container-shopping*”, waardoor de inhoud niet altijd meer correspondeert met de oorspronkelijke lijsten. Goederen zijn daarmee moeilijk traceerbaar geworden. De eenheid wordt steeds ongeduldiger en initieert in een aantal gevallen dubbele aanvragen, met alle gevolgen van dien. Ondersteuning m.b.v. *tracing and tracking*-systemen kan hiervoor een oplossing voor de langere termijn vormen. Hierdoor weet men precies waar zich welke container en met welke inhoud bevindt. Nog een opmerking over containers. Het groot-schalig gebruik ervan is een tamelijk nieuw fenomeen in de KL. En hoewel nog verbeteringen mogelijk zijn heeft het containerconcept grote voordelen. Met name de flexibiliteit is belangrijk,

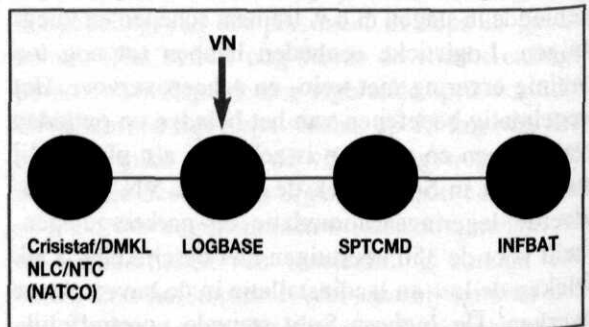
maar ook het feit dat roverbendes en de door hun vader gestuurde kinderen met messen onderweg kansloos zijn tegen staal (dit in tegenstelling tot een zeil), speelt hierbij een rol. In Bosnië maken alle buitenlandse eenheden gebruik van containers.

Logistiek concept

De hogere, dan derde, echelons logistieke ondersteuning van Dutchbat vindt in principe plaats door de VN (zie afb. 2). In de praktijk komt het erop neer dat de VN alleen met die middelen steun geeft die niet specifiek zijn voor een bepaalde eenheid. Zo bevoorraadt de VN de voeding, de brandstoffen en de meeste geneeskundige-dienstgoederen in Split. Het *Support Command* haalt daar de goederen op. Reservedelen komen echter uit de landsvoorraad van de KL en worden dus uit Nederland opgevoerd naar Split en van daaruit naar de locatie van het *Support Command* te Lukavac.

Hoe kan nu de goederenstroom worden beheerst? Voor de regelmatig benodigde goederen afkomstig van de VN (voeding, brandstoffen) waren er qua beheersing op het traject Split-Lukavac nauwelijks problemen. Wel moet altijd rekening worden gehouden met vertragende factoren als wegomleggingen a.g.v. vrouwen die wegen versperren, toeisende Bosnische Kroaten of vijandelijkheden. Genoemde goederen behoorden veelal bij civiele opslagplaatsen te worden afgehaald. Dit beperkte de flexibiliteit enigszins, omdat deze buiten de kantooruren en op zondag waren gesloten. Van beheersing, in termen van tijd, op het traject Lukavac-Srebrenica is geen sprake. De bevoorrading is wat dat betreft volledig afhankelijk van de Bosnisch-Servische toestemming. Deze is niet te beïnvloeden.

De vervulling van incidentele behoeften via de VN is een vrijwel onbeheerst proces. De enige zeker-

Afb. 2 Integrale ketenverantwoordelijkheid?

heid is dat het lang duurt, zelfs voordat een aanvraag nog maar in behandeling wordt genomen. Het decentraliseren van bevoegdheden zou in belangrijke mate soelaas bieden. Aanvragen voor goedkope boutjes en moertjes doorlopen thans nog hetzelfde proces als bv. een dure radio. Het gevolg is het dichtslibben van aanvraagkanalen. Door lokale commandanten de bevoegdheid te verlenen zelf goederen met een relatief lage waarden aan te schaffen, kunnen de aanvragen van goederen met een hoge waarde sneller door de molen. Het aanpassen van VN-procedures vergt echter veel tijd, vandaar ook een pleidooi voor liaisons, die de snelle behandeling van aanvragen bewaken. Ook ter zake de beheersing van de opvoer van goederen vanuit Nederland zijn nog verbeteringen mogelijk. Wellicht is zowel de doelmatigheid en doeltreffendheid van opvoer (ook van personeel) vanuit Nederland nog wat te verbeteren door verdere samenwerking met de Koninklijke Luchtmacht. Zeer frequent vinden vluchten van Nederland naar Villafranca (Oost-Italië) plaats. En hoewel dit oord zich op relatief korte afstand van Split bevindt, is het nog niet of nauwelijks mogelijk gebleken goederen bestemd voor de KL mee te nemen. Wellicht dat de nieuwe transportvliegtuigen, in het kader van oefenvluchten ook soelaas kunnen bieden. Terug naar de opvoer over de weg. In Split en Lukavac is niet altijd bekend wat, wanneer vanuit Nederland wordt opgevoerd. Hierbij kan de situatie ontstaan dat de aanvrager in Bosnië meedeelt: „ik heb het aangevraagd en nog niet ontvangen”, terwijl de verstrekker in Nederland roept: „het is met de lijndienst meegestuurd en had er al lang moeten zijn”. Als de aanvrager, naar zijn oordeel, te lang moet wachten zal deze overgaan tot het plaatsen van een tweede aanvraag, al dan niet met prioriteit. Het is niet ondenkbaar dat de aanvrager wordt verrast door de gelijktijdige, dubbele ontvangst van de tweemaal aangevraagde goederen. Wie overziet nu de gehele, ressortoverschrijdende, keten? Bij welk eenduidig aanspreekpunt kan het *Support Command* terecht? Over een dergelijke instantie beschikken we thans nog niet. Er zal in de nieuwe KL een keuze moeten worden gemaakt om te komen tot een integraal ketenverantwoordelijke autoriteit. Ten slotte nog aandacht voor de locatie van het *Support Command*. Deze werd tijdens de verkenning min of meer door de Bosnische Serven gedictieerd. Een locatie in Srebrenica was te riskant in

verband met de mogelijkheid dat alle logistieke middelen opgesloten zouden raken. De Bosnische Serven wensten voorts geen VN-eenheid in het door hen beheerste gebied buiten de enclaves. Ten tijde van de verkenning gaven de Bosnische Serven voorts aan dat geen toestemming zou worden verleend de bevoorrading via Sarajevo te laten verlopen. En ook de VN achtte dat toentertijd – Sarajevo was een „hot spot” – veel te gevaarlijk. In plaats daarvan werd door de Bosnische Serven een route via het noorden van Bosnië aangewezen. In overleg met de VN werd vervolgens een locatie vlakbij Tuzla gekozen. In april 1994 vond in de buurt van de noordelijke route een incident plaats, waarbij Deense tanks een aantal Bosnisch Servische burgers doodden ..., zeiden de Bosnische Serven. Daarop sloten zij de noordelijke route af en wezen na enige weken een route via, jawel, Sarajevo aan als nieuw bevoorradingstraject. De VN stemde daarmee in omdat het er inmiddels vrij rustig was. Als de gangbare logistieke lijn werd gevolgd betekende dit de route Split-Lukavac-Sarajevo-Srebrenica (zie stippelijntje op afb. 1). Het *Support Command* lijkt dus thans verkeerd gelocerd, maar middelen om de eenheid in een relatief korte tijd te verplaatsen, ontbreken. De conclusie dat dergelijke middelen moeten worden ingedeeld of op afroep vanuit Nederland beschikbaar moeten zijn, is wat al te gemakkelijk. Een *lesson learned* kan ook zijn dat niet altijd de in eerste instantie beste locatie moet worden gekozen, maar een die de meeste zekerheden biedt en die ook zijn waarde behoudt als de situatie wijzigt. Met andere woorden, achteraf gezien was het wellicht beter geweest (als daartoe in de zin van ruimtelijke ordening mogelijkheden voorhanden waren) het *Support Command* in centraal Bosnië te loceren. Of zelfs in Split, met een vooruitgeschoven post in centraal Bosnië.

Lessons learned

Opties ter zake inrichting van logistieke eenheden in de voorbereidingsperiode, de noodzaak van een separaat detachement in de *port of debarkation*, de aandacht voor milieu-aspecten en het belang te kiezen voor zekerheid in plaats van de beste oplossing voor de korte termijn, zijn reeds geschetst. Daarnaast kan uit het voorgaande nog een aantal lessen worden getrokken. In de eerste plaats zijn t.b.v. de

opbouwoperatie tijdelijk extra middelen nodig, bv. transport, maar ook verbindingssystemen. Deze middelen kunnen na een zekere tijd, met de tijdelijke geniemiddelen, worden teruggevoerd naar Nederland.

Een tweede les is: blijf zoveel mogelijk zelfstandig, zeker als afspraken voor steun op hogere niveaus ontbreken. Huiselijk gezegd: houd je eigen broek op. Het is riskant je te verlaten op steun van andere VN-eenheden. Wijzigingen in opdracht voor deze eenheden of wijzigingen in prioriteiten kunnen toegezegde steun doen verdampen. De bereidheid, op werkniveau, elkaar te helpen is meer dan 100% aanwezig, maar de daadwerkelijke hulp kan nooit ten koste gaan van de eigen taakuitvoering.

Een derde les betreft liaisons. Succes bij de VN als bureaucratische organisatie of bij andere VN-eenheden, is alleen verzekerd indien een eigen man ter plaatse is. Hij kan van onschatbare waarde zijn. Zonder zijn aanwezigheid komen aanvragen gegarandeerd onderaan de stapel. Naast liaison in zijn zuivere vorm, moeten hieronder ook invloedrijke Nederlandse officieren worden verstaan, die niet tot het uitgezonden Nederlandse onderdeel behoren, maar wel een belangrijke VN-post bekleden. Het zou bv. een voordeel kunnen zijn geweest als de functie van chef staf bij het Bosnië-Herzegovina-Command, reeds voor vertrek van Dutchbat door een Nederlander was bekleed.

Voorts biedt, als vierde les, een containerconcept grote voordelen, waarbij m.b.v. nieuwe technieken nadere verfijning moet plaatsvinden.

De vijfde les, inzake integrale logistieke ketenverantwoordelijkheid, is ook binnen de Directie Materieel KL reeds onderschreven en wordt nader uitgewerkt. En *last but not least*, flexibiliteit. Niet alleen v.w.b. beschikbaarheid van middelen. Het belangrijkste is geestelijke flexibiliteit. Aannames blijken in de praktijk anders uit te pakken en kunnen een plan volledig op z'n kop zetten. Commandanten hebben de weersomstandigheden niet in de hand en helaas staan de VN en de strijdende partijen niet onder bevel. Het is dan zaak niet boos of

teleurgesteld te zijn of *Murphy* met z'n wet te vervloeken; nee, gewoon een nieuwe beoordeling van de toestand maken en de meest geschikte oplossing kiezen.

Epiloog

Het debuut van het *Support Command* is gepaard gegaan met veel verrassingen. Het enige dat zeker was, was dat alles onzeker is, en zelfs dat was niet eens zeker. Een aantal *lessons learned* is in dit artikel geschetst. De laatste les is de volgende. De KL moet rekening houden met de *lessons learned*, maar deze moeten niet één op één worden doorvertaald naar een volgende missie. Elke missie kent zijn eigen karakteristieken, zijn eigen factoren van invloed. Het enige dat telkens weer moet plaatsvinden is het systematisch afwickelen van het proces dat (gelukkig) op grote schaal wordt gedoceerd: de beoordeling van de toestand. En bij deze beoordeling vormen de *lessons learned* één van de factoren van invloed, niet meer en niet minder.

Ten slotte nog dit. Aangegeven is dat nog een aantal zaken voor verbetering vatbaar is. Dat wil niet zeggen dat niet heel veel meer zaken erg goed zijn verlopen. Zowel het *Support Command* als het infanteriebataljon hebben veilige kampementen, waarin het goed leven en werken is. Veel buitenlandse officieren hebben ernaar met een mengeling van bewondering en jaloezie gekeken. Dergelijke kampementen zijn alleen te verwezenlijken door een goede aanvoer van materialen en door de kennis, kunde en inzet van alle betrokkenen. En als de Bosnische Serven onze konvooiën toestemming verleenden, verliep de bevoorrading voortreffelijk. De inzetbaarheid van het materieel was hoog, mede dankzij de onderhoudsorganisatie, en de werkzaamheden van onze verbandplaatsmedewerkers werden hooglijk gewaardeerd, ook door de bewoners van Srebrenica. En alle prestaties konden alleen tot stand komen door de onverminderde grote inzet, motivatie, kennis en vooral initiatieven van het personeel.

drs. J. Ballast*

Bihać: kruispunt van belangen in voormalig Joegoslavië

Na jarenlang een vergeten uithoek van Bosnië-Herzegovina te zijn geweest, is de moslimenclave Bihać in de afgelopen maanden wereldwijd een begrip geworden. De enclave blijkt een kruispunt van belangen, waardoor het gebied uitgroeide tot het centrum van de burgeroorlog in het voormalige Joegoslavië. Ontwikkelingen in het noordwesten van Bosnië worden nauwlettend gevolgd door alle bij het conflict betrokken partijen. Zo zou een eventueel staakt-het-vuren in deze sinds 1992 onder toezicht van de Verenigde Naties (VN) staande *safe area* de basis voor een vreedzame oplossing kunnen vormen, terwijl er bij aanhoudende gevechten in de Bihać-enclave een gevaarlijke escalatie van de oorlog dreigt. In Zagreb, Knin, Sarajevo, Pale, Grude en Belgrado, zijn de politieke en militaire autoriteiten doordrongen van de ingrijpende consequenties die nieuwe gebeurtenissen in de enclave zullen hebben.

Tot dusver staat de strijd een serieuze toenadering tussen de Bosnische moslimregering van president Alija Izetbegović en de door Radovan Karadžić geleide Bosnische Serven in de weg. De Bihać-enclave is de zwakste schakel van het prille vredesproces in Bosnië: zonder een doorbraak in dit gebied is het door de Amerikaanse ex-president Jimmy Carter geïnitieerde bestand gedoemd te mislukken. Daarnaast is de inmenging van de Kroatische Serven in Noordwest-Bosnië de Kroaten een doorn in het oog. Voor de president van Kroatië, Franjo Tudjman, vormde het de aanleiding het vertrek van de VN-vredesmacht te eisen. Hierdoor dreigt de strijd in de moslimenclave over te slaan naar Kroatië, waar de opgelopen spanning tussen de Kroaten en hun Servische minderheid een hernieuwde confrontatie dichterbij heeft gebracht.

*De auteur vervulde zijn militaire dienstplicht bij de Koninklijke Marechaussee en was vervolgens van maart 1994 tot oktober 1994 werkzaam bij de United Nations Military Police Company in het voormalige Joegoslavië.

In de Bihać komt niet alleen het complexe karakter van de burgeroorlog in ex-Joegoslavië aan de oppervlakte, maar wordt tegelijkertijd de problematiek van een *peace-keeping* operatie blootgelegd. Het huidige mandaat biedt de United Nations Protection Force (Unprofor) te weinig mogelijkheden de bescherming van de moslimenclave te garanderen, waardoor het prestige van de VN al een flink aantal deuken opliep. Dit heeft ook consequenties gehad in eigen land. Hoewel Den Haag tijdens de Europese top van juni 1993 in Kopenhagen Nederlandse troepen voor de moslimenclave toezegde, is de stationering van eenheden van de Luchtmobiele Brigade om begrijpelijke redenen voorlopig uitgesteld: immers, in het centrum van de oorlog zouden de Nederlanders te veel weerstand ondervinden om hun taken naar behoren te kunnen uitvoeren. Als kruispunt van belangen, lijkt de Bihać een keerpunt in de VN-vredesmissie te worden.

Broedertwist

Tot het najaar van 1994 was Noordwest-Bosnië een oase van rust temidden van het omringende wapengekletter. Hiervoor was Fikret Abdić verantwoordelijk die, na in 1992 in conflict te zijn gekomen met de moslimregering in Sarajevo, de enclave tot autonoom gebied uitriep. Beschuldigingen van verraad door Izetbegović-aanhangers hadden hem doen besluiten zijn geboortegrond af te scheiden van de Bosnische moslimrepubliek. Abdić, de enig overgebleven rivaal van Izetbegović binnen diens *Partij van Democratische Actie* (SDA), hoefde vanaf dat moment weinig steun meer uit Sarajevo te verwachten. In de Bosnische hoofdstad werkten de regeringsleiders slechts aan zijn ondergang. De broedertwist deelde de bergachtige, rurale enclave in tweeën. Vanuit Velika Kladuša beheerste Abdić het noorden, terwijl loyale moslims het centrale gedeelte en het zuiden rond de stad Bihać controleer-

Bevolkingssamenstelling (1991)

Republiek/ enclave	Inwoners (x1000)	Moslims (%)	Serven (%)	Kroaten (%)
Bihać- enclave ¹	245	82	12	3
Bosnië- Herzegovina ²	4364	44	31	17
Republiek Kroatië ³	4760	1	12	77

¹ Gebaseerd op gegevens van de districten Velika Kladuša, Cazin, Bosanska Krupa en Bihać.

² Inclusief de Bihać-enclave.

³ Inclusief „Republiek van de Servische Krajina”.

Bron: Osteuropa

den. Omringd door troepen van de Kroatische Serven, Bosnische Serven en eenheden van het Bosnische regeringsleger, groeide de „republiek” van Abdić uit tot een belastingvrije handelszone voor lokale krijgsheren. Met het dichtstbijzijnde door moslims beheerste gebied op zo'n 200 km afstand, restte Abdić op zijn „moslimeiland” weinig anders dan toenadering tot de Serven en Kroaten te zoeken. *Babo* (vader), zoals zijn bijnaam luidt, stond in het communistische tijdperk al aan het hoofd van het landbouwconcern *Agrokomerc* en kon nu als tussenpersoon wederom de winsten opstrijken, waarmee hij zich van de loyaliteit van zijn aanhangers verzekerde. De strijdende partijen hadden belang bij een stabilisatie van de situatie in de enclave, die door de VN als „beschermd” gebied was aangemerkt. Dit resulteerde in een betrekkelijke rust voor de 245.000 inwoners van de districten Velika Kladuša, Cazin, Bosanska Krupa en Bihać, waar moslims sinds de tijd dat de regio zich tot een verkeersknooppunt in het Ottomaanse Rijk ontwikkelde, de meerderheid vormen (zie tabel).

Abdić versus Izetbegović

Sarajevo verbrak deze idylle in de zomer van 1994: Izetbegović, die een diepe haat voor Abdić koesterde, verweet zijn rivaal een centrale defensiepolitiek in de weg te staan en voor een nog verdere verdeling van het moslimgebied te zorgen. De Krjinsniks, de bewoners van Noordwest-Bosnië, zouden vervolgens razendsnel worden ingewijd in de gruwelen van een burgeroorlog. Ondanks de door Abdić gekochte Servische artilleriesteun, rukten Bosnische regeringstroepen vanuit hun posities rond de stad Bihać op naar Abdić' bolwerk bij

Velika Kladuša. De ondergang van *Baboland* in augustus 1994, resulteerde in een ware exodus van de aanhangers van Abdić. Tienduizenden moslims probeerden te vluchten richting de Kroatische hoofdstad Zagreb, maar strandden even ten zuiden van Karlovac in het niemandsland tussen Kroatië en de *Republiek van de Servische Krajina* (RSK): de internationaal niet erkende ministaat die in 1991 door de Kroatische Serven in de vier *United Nations Protected Areas* (UNPA's) werd uitgeroepen.

Twee maanden na het verdrijven van Abdić voelde het Bosnische regeringsleger zich sterk genoeg in de Bihać-enclave een offensief te beginnen tegen de Bosnische Serven. Aanvankelijke successen brachten de troepen van Izetbegović tot aan de stad Bosanska Krupa, het Servische centrum van het gelijknamige district dat door het *Owen-Stoltenberg*-plan in tweeën is gedeeld. Maar het tij keerde toen Kroatische Serven vanuit de door hen beheerste Kroatische gebiedsdelen hun Bosnische broeders te hulp kwamen, waardoor het Bosnische Vijfde Legerkorps van generaal Dudaković werd gedwongen zich terug te trekken op de stad Bihać. Sarajevo, dat had gehoopt een doorbraak te forceren en een internationale interventie verwachtte, zag haar strijdkrachten vanuit oostelijke en zuidelijke richting ingesloten worden door Bosnische Serven. De cirkel werd vanuit het noorden en westen gesloten door de opmars van RSK-eenheden, die in hun kielzog werden gevolgd door de moslims van Abdić.

Bihać als doos van Pandora

In Kroatië wordt sindsdien het gecombineerde Servische tegenoffensief met argusogen gevolgd. De inmenging van de Kroatische Serven vanuit de Kroatische grensgebieden onderstreept de uitgebleven politieke oplossing voor het conflict dat Kroatië en de RSK sinds 1990 gescheiden houdt. Een impasse die voor groeiende frustraties in Zagreb zorgt. Daarnaast realiseren de Kroaten zich dat de val van Bihać-stad de heropening van de spoorlijn Banja Luka-Bihać-Knin mogelijk maakt, wat de Serven in de Krajina grote strategische en economische voordelen zal opleveren. Maar meer nog vrezen de Kroaten de mogelijke indirecte gevolgen van deze rechtstreekse verbinding tussen de door Serven beheerste gebieden in Kroatië en Bosnië-Herzegovina: een Servische hegemonie in de enclave lijkt de staatsgrenzen overbodig te maken. De

compromisloze houding van de Kroatische Serven, hun rol in de Bihać, en de vruchteloze pogingen van de VN om een doorbraak in de Kroatische grensgebieden te bereiken, hebben Kroatië op een confrontatiekoers gezet en de spanningen tussen Zagreb en Knin doen toenemen.

De aankondiging van president Tudjman op 12 januari, dat Kroatië het VN-mandaat zou beëindigen, waardoor de vredesmacht in juni het land had moeten verlaten, kwam dan ook niet als een verrassing. Bombardementen door NAVO-vliegtuigen van de vliegbasis bij Udbina en stellingen rond Dvor, gekoppeld aan voortdurende toenaderingspogingen van hoge VN-functionarissen, blijken geen enkel effect op de leiders van de Krajina te hebben gehad. De Kroaten hebben het vertrouwen in de vredesmacht verloren, die slechts „de *status quo* in stand hield, in plaats van bij de Serven een vrede af te dwingen.”¹ Zagreb wil met haar besluit de RSK onder druk zetten, teneinde de Servische minderheid te dwingen mee te werken aan het zoeken naar een oplossing voor de impasse. Daarnaast probeert Kroatië de aandacht van de internationale gemeenschap te vestigen op de *negatieve status quo* in de Kroatische grensgebieden.

Hernieuwde confrontatie in Kroatië

Het nieuwe mandaat voor een sterk gereduceerde troepenmacht met de naam United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia (Uncroic), doet niets af aan het feit dat Tudjman hoog spel speelt, in de hoop langs diplomatieke weg een doorbraak te forceren: als resultaten uitblijven zal de Kroatische president worden gedwongen voor een militaire variant te kiezen. Om de dreiging van een hernieuwde confrontatie op Kroatisch grondgebied af te wenden, is allereerst de terugtrekking van de Kroatische Serven uit de Bihać-enclave noodzakelijk. Juist in de enclave zullen de VN het tegendeel van Kroatië's ongeduldigheid moeten bewijzen, omdat de RSK, naar aanleiding van het nieuwe mandaat van de blauwhelmen, niet langer met Kroatië wil onderhandelen. Door het ontdoeien van de „bevroren” oorlog tussen Kroaten en Kroatische Serven dreigt Unprofor/Uncroic haar enige troefkaart te verliezen: het staakt-het-vuren

¹ President Tudjman in een interview met *Der Spiegel* getiteld: „Die Uno stört uns”. Kroatiens Präsident Franjo Tudjman über den Konflikt mit Serbien. *Der Spiegel*(1995)(23 januari)131.

in de door Serven beheerste UNPA's werd tot dusver als het grootste succes van de vredesoperatie in ex-Joegoslavië gezien. De uitbraak van gevechten in Kroatië zal het vredesproces in Bosnië in de kiem smoren en een escalatie van de burgeroorlog in het voormalige Joegoslavië onvermijdelijk maken.

De strijd in de moslimenclave heeft dan geresulteerd in het openen van *de doos van Pandora*: in plaats van gelokaliseerde conflicten zullen de VN worden geconfronteerd met een totale oorlog. Als wederdienst voor ontvangen steun in de Bihać-enclave komen de Bosnische Serven hun Kroatische broeders te hulp en het is maar de vraag of het Servië van Slobodan Milošević zich bij een hernieuwde confrontatie in Kroatië afzijdig kan houden.² In Grude reageren de Bosnische Kroaten met een offensief tegen de Servische troepen van Karadžić, teneinde het „moederland” te ontlasten. Het lijkt waarschijnlijk dat de regeringstroepen van Izetbegović de kant van hun Kroatische bondgenoten zullen kiezen, om een opgelegde kans te benutten terrein te heroveren op de Bosnische Serven. Als de VN-vredesmacht op dat moment nog niet is geëvacueerd, zal Unprofor zich gedwongen zien tot *peace-enforcing* over te gaan. Dit in een ultieme poging een staakt-het-vuren af te dwingen die de eigen veilige aftocht uit het oorlogsgebied mogelijk maakt.

Bihać als weg naar vrede

Tot dusver is dit onheilsscenario (nog) niet van toepassing op het voormalige Joegoslavië. Om een escalatie van de gevechten in Noordwest-Bosnië te voorkomen, zal de internationale gemeenschap een staakt-het-vuren in de enclave moeten afdwingen. Voor het breekbare bestand in Bosnië betekent de strijd in de Bihać een sluimerend intern gevaar, terwijl de voortdurende gevechten er ook voor zorgen dat het vredesproces door externe factoren wordt bedreigt. De situatie in de moslimenclave had in het najaar van 1994 bijna geresulteerd in een Kroatische militaire interventie. Hoewel Amerikaanse overredingskracht Zagreb daarvan ternauwernood

² De militaire samenwerking tussen Bosnische en Kroatische Serven kreeg in februari gestalte door de oprichting van een gezamenlijke commandoraad. In Banja Luka verplichtten zich zowel de leider van de Bosnische Serven Karadžić, als de 'president' van de RSK Milan Martić elkaar te hulp te komen wanneer een van beide partijen wordt aangevallen. Zie: *De Volkskrant* (1995)(21 februari).

kon weerhouden, blijft desondanks het dreigement van de Kroatische minister van defensie, Gojko Šušak, nagalmen: „Kroatië zal niet wachten tot Bihać valt. Als Kroatië tot de conclusie komt dat Bihać gaat vallen, zal het ingrijpen voordat dit gebeurt.”³

Door de inmenging van de Kroatische Serven in de enclave is het vredesplan voor Kroatië van de Zagreb Vier onbespreekbaar geworden. Dit voorstel behelst autonomie voor de Serven in die gebieden waar zij de meerderheid vormden voordat de burgeroorlog uitbrak, zonder dat dit ten koste gaat van de territoriale integriteit van Kroatië. Slechts de terugtrekking van de RSK kan de opgelopen spanning tussen Zagreb en Knin doen afnemen, waarna Kroatië haar confrontatiekoers kan laten varen. Vervolgens zou het initiatief van de VN, Verenigde Staten, Rusland en Europese Unie weer de basis moeten vormen voor onderhandelingen over een vreedzame oplossing van de „Servische kwestie” in Kroatië. Ook de vredesbesprekingen in Bosnië zijn door de troepen uit de Krajina aan het wankelen gebracht. Evenals de aanhangers van Fikret Abdić, de door de Serven beoogde marionet voor de enclave, weigert de RSK tot dusver het bestand in Bosnië te respecteren, waardoor de voorzichtige toenadering tussen Pale en Sarajevo onder druk is komen te staan.

Verdeling van Bosnië

Izetbegović verwijt Karadžić geen echte vrede te willen. De Bosnisch-Servische leider zou verzuimen zijn bondgenoten uit de Kroatische grensgebieden over te halen de gevechten in de Bihać-enclave te staken. In plaats daarvan houden de Serven de omsingeling van het regeringsleger in stand, waardoor grote delen van de moslimenclave onbereikbaar blijven voor voedseltransporten van de VN. Het wantrouwen van Sarajevo omtrent de ware bedoelingen van de Bosnische Serven wordt geïllustreerd door de belofte die Radovan Karadžić een paar maanden geleden deed: „Wij zullen zelf een veilig gebied [in de Bihać-enclave] gaan inrichten en voor gewapende moslims is daarin geen plaats.”⁴ Zonder een eind aan de strijd in de Bihać, zal het perspectief biedende akkoord in Bosnië in

³ Šušak geciteerd in NRC Handelsblad (1994)(2 december).

⁴ Karadžić geciteerd in: B. Rijs - Serviërs gaan „ruggegraat Moslims breken”. *De Volkskrant* (1994)(12 november).

De Bihać-enclave

gevaar komen. Dit bestand behelst een (voorlopig) vier maanden durend staakt-het-vuren, de stationering van de blauwhelmen van Unprofor langs de frontlijnen, vrij verkeer van VN-konvooiën, heropening van het vliegveld van Sarajevo en de vrijlating van krijgsgevangenen onder toezicht van het *Internationale Rode Kruis*.

Slechts een succesvol bestand zou de weg vrijmaken voor onderhandelingen over de vreedzame verdeling van Bosnië zoals opgesteld door de *Internationale Contactgroep* (Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland, Verenigde Staten, Rusland en Europese Unie). Het plan van de *Contactgroep* voorziet in 51% voor de moslim-Kroatische federatie (nu 30%) en 49% voor de Bosnische Serven (nu 70%). Toch zal ook een langdurig staakt-het-vuren in Bosnië-Herzegovina geen garantie voor vrede zijn. Dit brengt namelijk de erkenning van de *Servische Republiek* van Karadžić dichterbij, evenals de internationale consensus een samenwerkingsverband met Servië aan te gaan. Zo'n precedent maakt de weg vrij voor de Bosnische Kroaten een verregaande toenadering tussen hun *Republiek Herzeg-Bosna* en Kroatië te eisen, waardoor de moslim-Kroatische federatie in Bosnië uiteen zal vallen. Het einde van dit verstandshuwelijk betekent bv. de hernieuwde verdeling van de stad Mostar en kan

een confrontatie tussen Grude en Sarajevo teweeg brengen. De Kroatische leiders houden bij deze ontwikkelingen in Bosnië hun hart vast: het lijkt onvermijdelijk dat de RSK zo'n voorbeeld zal willen volgen, waardoor de Kroatische grensgebieden voorgoed voor Kroatië verloren gaan.

Preventie en internationale diplomatie

Unprofors aanwezigheid blijft onmisbaar op weg naar vrede in het voormalige Joegoslavië. De preventieve werking van de blauwhelmen kan een escalatie van het conflict voorkomen en tegelijkertijd het vredesproces bewaken en bijsturen. Bihać vertegenwoordigt grote belangen die de VN nopen tot een doelbewust en slagvaardig optreden. In het noordwesten van Bosnië-Herzegovina is de weg naar vrede te vinden, maar ook de voedingsbodemp voor een totale oorlog. Daarom zullen allereerst de Kroatische Serven internationaal onder druk moeten worden gezet en dient Tudjman tot kalme gemaand. Essentieel is het voorstel van de *Zagreb Vier* weer bespreekbaar te maken. Niet alleen zou een hernieuwde confrontatie in de Kroatische grensgebieden Unprofor terug bij af brengen, maar een tweede Servo-Kroatische oorlog betekent ook de doodsteek voor het wankel bestand in Bosnië-Herzegovina. Zolang de Bosnische bevolkingsgroepen het bestand respecteren, zijn onderhandelingen mogelijk en blijft er zicht op een vreedzame oplossing. Het plan van de *Internationale Contactgroep* moet daarvoor als basis dienen.

De situatie in ex-Joegoslavië valt te vergelijken met die van een stuurloze auto op een berghelling: de VN fungeren als de rem die de wagen niet heeft kunnen beschermen tegen de deuken die het resultaat zijn van botsingen met de rotswand en de vangrail, maar die het voertuig nog wel op de weg heeft weten te houden. Zonder deze rem zou de auto onherroepelijk uit de bocht vliegen en onherstelbaar beschadigd raken, terwijl het gehavende voertuig met de rem het dal kan bereiken, waar het in alle rust kan worden gerepareerd. Unprofor heeft tot dusver een escalatie van het conflict weten te voorkomen en zal zich dit ook in de toekomst ten doel moeten stellen. Hoewel de vredesmissie zeker geen schoonheidsprijs verdient, blijven de VN-troepen het enige middel dat voorhanden is om de partijen uit elkaar te houden. De blauwhelmen kunnen daarbij slechts roeien met de riemen die zij hebben, ter-

wij ondertussen via sancties en internationale diplomatie voor een oplossing moet worden gezorgd.

Werken aan vrede

Tot het moment van de doorbraak moeten de VN blijven werken aan vrede. In het belang van de burgerbevolking en t.b.v. de eigen geloofwaardigheid zal, overeenkomstig het takenpakket in Kroatië, het uitbreken van gevechten in de Kroatische grensgebieden voorkomen dienen te worden. Het handhaven van het staakt-het-vuren, de demilitarisering van de UNPA's en het bieden van bescherming aan de bewoners van die gebieden, behoren eveneens tot Uncroics doelstellingen. Ook in Bosnië-Herzegovina blijft het scheiden van de strijdende partijen de belangrijkste opdracht voor de vredesmacht. Daarnaast verdient de bescherming van de hulpkonvoeien van de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR prioriteit in Bosnië, daar bijna drie miljoen mensen in meer of mindere mate van deze internationale hulp afhankelijk zijn. Tenslotte zal Unprofors *BH-Command* tot het uiterste moeten gaan de bescherming van de lokale bevolking van de *safe areas* Sarajevo, Srebrenica, Goražde, Tuzla, Žepa en Bihać te garanderen.

Generaal Rupert Smith, de nieuwe VN-commandant in Bosnië, zal dit jaar zijn handen vol hebben aan het conflict in ex-Joegoslavië. Want, om de eerder aangehaalde vergelijking door te trekken, de Bihać-enclave vormt een splitsing waar kan worden gekozen tussen een geleidelijke afdaling en een weg vol haarspeldbochten. In het noordwesten van Bosnië verbrak de broedertwist de stabiliteit van de situatie, waarna de enclave als kruispunt van belangen het centrum van de burgeroorlog is geworden. Bihać is de zwakke schakel van het vredesplan voor Bosnië en juist daarom zullen de VN een staakt-het-vuren in de enclave moeten afdwingen. Hoewel de *rules of engagement* de blauwhelmen enige ruimte geven, blijft er een groot verschil bestaan tussen *peace-enforcing* en *peace-keeping*: de nu beschikbare middelen voor de VN-vredesmacht blijken in de praktijk immers te beperkt om de status van „beschermd gebied” te kunnen waarborgen (zie bv. ook de rol van de VN tijdens het Servische offensief rond Goražde in het voorjaar van 1994). Ontwikkelingen in het noordwesten van Bosnië-Herzegovina hebben de problematiek van conflict-beheersing aan het licht gebracht. De internationale

gemeenschap wordt de les gelezen door de Kroaten, genegeerd door de Serven en gemanipuleerd door de uitgekende propaganda van de moslims. Een beter toegespitst takenpakket voor Unprofor/Uncroic, gekoppeld aan realistische internationale diplomatie, is dan ook bittere noodzaak geworden. Als kruispunt van belangen kan de moslimenclave

een keerpunt in de burgeroorlog worden, want een staakt-het-vuren in de Bihać lijkt de eerste vereiste stap op weg naar een vreedzame oplossing van het nu ruim vier jaar durende conflict in ex-Joegoslavië. Voor de Nederlandse Luchtmobiele Brigade is er dan ook een belangrijke taak in de moslimenclave Bihać weggelegd.

Literatuur

- J. Ballast – Kroatië versus Krajina: in het oog van de storm. *Internationale Spectator* 59(1995)(1)2-7.
- Direktie Operatiën Koninklijke Landmacht – *Handboek voormalig Joegoslavië*. z.p. (1994).
- M. van den Doel – Wel of niet interveniëren? De zin en onzin van criteria. *MilSpec* 163(1994)(3)119-125.
- M. van den Heuvel – *Het verdoemde land. De Joegoslavische tragedie vanaf 1900*. H.J.W. Becht, Haarlem (1993).
- M. Glenny – *The fall of Yugoslavia. The third Balkan War*. Penguin, Harmondsworth (1993).
- A. James – The UN in Croatia: an exercise in futility? *World Today* 49(1993)(5)93-96.
- A. Karger – Das Leopardenfell. Zur regionalen Verteilung der Ethnien in Bosnien-Herzegowina. *Ost-europa* 42(1992)(12)1102-1111.
- D. Leurlijk – The United Nations and NATO in Former Yugoslavia; Partners in International Cooperation. *Atlantisch Perspectief* 18(1994)(6)7-11.
- T. Loza – The Story of Fikret and Alija. *Balkan War Report* 22(1993)(10)25-26.
- M. Michielsen – VN-peacekeeping na het einde van de Koude Oorlog. *Internationale Spectator* 48(1994)(2)56-62.
- P. Shoup – The Future of Croatia's Border Regions. *Report on Eastern Europe* 48(1991)(2)26-33.
- B. Rijs – Kroatië aarzelt over tweede oorlog met Serviërs. *De Volkskrant* (1994)(5 december).
- Unprofor – *Unprofor Press Releases and Summaries*. Diverse edities, Zagreb (1994).
- Unprofor – *Unprofor Press Releases Sector South*. Diverse edities, Knin (1994).
-

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de *Militaire Spectator* blijven ontvangen?

Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 40,- per jaar; buitenland f 50,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens regelmatig „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de ledenadministrateur: K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

H. Vermaas

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

1(NL) VN Verbindingsbataljon in 1992

De oprichting, de ontplooiing en de inzet

(deel 2, slot)

De spanning neemt toe

Inschatting van de situatie in Nederland

De steeds toenemende spanning in Bosnië-Herzegovina (B&H), maar vooral in Sarajevo en de omstandigheden waarin de Nederlanders bij de verschillende verbindingscentra verkeerden, werden in Nederland niet altijd op de juiste wijze ingeschat. De bereikbaarheid van de Officier van Dienst BLS was bijvoorbeeld zeer slecht geregeld: in Sarajevo vonden op 5 april, tijdens een demonstratie, beschietingen plaats in de buurt van het parlementsgebouw, tegenover het Holiday Inn; de verzamelde wereldpers toonde binnen een half uur de bloedige beelden in de huiskamers in Nederland. Aangezien de locatie van het *Rainbow*-hotel ongeveer zes kilometer van de plaats van de gebeurtenissen was verwijderd, had het personeel van het bataljon niets gemerkt. Het thuisfront echter wel. Na telefoongesprekken van het personeel met de relaties in Nederland (toen nog mogelijk) bleek de grote paniek bij het thuisfront, hetgeen een onmiddellijke weerslag had op het moreel in Sarajevo. Via de Officier van Dienst BLS is vervolgens geprobeerd de relaties van alle in Sarajevo dienende militairen gerust te stellen; de OvD bleek echter een cassettebandje te zijn, waarin werd verwezen naar een ander nummer, dat echter continu in gesprek was. Uiteindelijk zijn de relaties gewaarschuwd door de zorg van commandant 101 Verbindingsgroep.

Achteraf bleek dat de OvD zelfs geen namenlijst had van het in Sarajevo verblijvende personeel. Bij meldingen van sterfgevallen in de familie van in Joegoslavië verblijvende militairen werden betrokkenen veelal niet via de geëigende MDD-kanalen geïnformeerd. De meldingen kwamen binnen bij willekeurige soldaten, of er werd aan relaties het Inmarsat-telefoonnummer van de betreffende mili-

tair gegeven, zodat men deze rechtstreeks kon informeren.

Verlof en feestdagen

Bij aanvang van de operatie was er – althans voor de militairen – geen verschil tussen de week- en weekenddagen; in Nederland helaas wel.

Na enkele weken begonnen velen tekenen van oververmoeidheid te vertonen, waarna werd bepaald, dat iedereen tenminste één dag per week *off duty* moest krijgen. Deze dag moest meestal noodgedwongen worden doorgebracht op de verbindingscentrum-locatie i.v.m. de veiligheidssituatie. Nederlandse verlof- en buitengewoon verlofregelingen waren buiten werking gesteld en na enkele weken werd de VN-regeling bekendgesteld: elke burger of militair had recht op 2½ verlofdag per maand. Bij deze dagen was de dag *off duty* (later uitgebreid tot twee dagen per week) niet inbegrepen.

De VN maakten ook een aantal feestdagen bekend: negen in een jaar; deze regeling werd echter weer ingetrokken, aangezien onvoldoende rekening was gehouden met de bonte mengeling van religies binnen Unprofor: bhoeddisten, moslims, katholieken, protestanten en confucianisten hadden allen hun eigen religieuze feestdagen en veelal ook nog een eigen *national day*. De VN introduceerden ook het zgn. *60 hours leave*, een recreatief verlof, bedoeld om het land van inzet te leren kennen: éénmaal per drie maanden had iedereen recht op 60 uren aaneengesloten vrije tijd, eventueel te koppelen met *off duty* dagen.

Noodplan in Sarajevo

Vrij kort na aankomst van de hoofdmacht van het bataljon in Sarajevo verergerde de situatie van dag tot dag. Het was een meevaller dat onder alle grote

gebouwen in Joegoslavië bomvrije schuilkelders waren aangelegd, incl. stroom- en watervoorziening. Na een inspectie van de schuilkelder onder het *Rainbow*-hotel werd besloten de aanwezige watertanks te dichten en te vullen en voorraden gevechtsrantsoenen aan te leggen. Iedere Nederlandse militair hield zijn persoonlijk wapen en de bijbehorende munitie bij zich op de kamer en had een „overlevingspakket” samengesteld: slaapzak, een verschoning, toiletartikelen, veldfles, helm, scherfvest e.d.

In *Rainbow* werd een Inmarsat geïnstalleerd, waarmee, indien de PTT zou uitvallen, ook contact kon worden opgenomen met het FHQ (700 meter verderop!!).

Onpartijdigheid versus menselijkheid

Voorwaarde voor het slagen van de missie van Unprofor was een strikte onpartijdigheid, hoewel dit vaak zeer moeilijk was te handhaven.

Locals mochten bijvoorbeeld onder geen enkele voorwaarde worden meegenomen in VN-voertuigen. Twee schrijnende voorbeelden. Een aantal (moslim)vrouwen, waarvan één duidelijk zwanger was, meldde zich bij de wacht vóór *Rainbow* voor medische hulp bij de bevalling, die echter niet mocht worden geboden; evenmin mocht zij naar een ziekenhuis worden gebracht. Bij terugkeer van werkbezoeken werd regelmatig gevraagd een aantal vluchtelingen mee te nemen naar Sarajevo; ook oudere mensen, bepakt en bezakt met al hun bezittingen, mochten dan niet worden meegenomen. Door het Servisch-Kroatische conflict waren ook veel gezinnen gescheiden door grenzen die eerder niet bestonden, bv. vader in Kroatië en moeder met kind in Servië. Er bestond voor deze mensen geen enkele mogelijkheid met elkaar contact op te nemen, anders dan door naar Hongarije te reizen en van daaruit op te bellen. Wat te doen, indien wordt gevraagd een boodschap of brief mee te nemen naar „de andere kant”? Het is vele malen voorgekomen dat Nederlanders toch hun geweten hebben laten spreken en mensen op enige wijze hebben geholpen.

Blokkade van Sarajevo

Al in de eerste april dagen werden steeds meer Servische troepen samengetrokken in de bergen rond

Sarajevo die zich aan het voorbereiden waren op een totale blokkade van de stad. Mortieren, tanks en raketopstellingen konden met het blote oog worden waargenomen vanuit het FHQ en *Rainbow*. De psycholoog en de kapitein MDD hadden dan ook veel werk met het kalmeren van de mensen. De psycholoog werd inmiddels ook ingezet voor personeel van andere contingents en voor het VN-burgerpersoneel, aangezien ook deze mensen in een noodsituatie adequaat moesten reageren, ten einde paniek te voorkomen. De beschietingen in en van de verschillende stadswijken die eerst alleen 's nachts plaatsvonden, werden steeds heviger en breidden zich steeds meer uit. De Servische strijdkrachten waren volgens de *locals* bezig de wijken waar de meerderheid van de bevolking uit Serviërs bestond, af te sluiten en te zuiveren.

Commandovoering vanuit belegerd Sarajevo

Communicatie via de normale PTT-kanalen was niet meer mogelijk, nadat op zondag 3 mei de plaatselijke (inter)nationale telefooncentrale door beschietingen werd vernietigd. Hierdoor ontstonden grote problemen om de verbindingen te onderhouden met de eenheden in de UNPA's.

De situatie was duidelijk veranderd sedert Sarajevo als neutrale, rustige locatie voor het FHQ was gekozen. Begin mei was dat helemaal veranderd: in de UNPA's was het relatief rustig en in Sarajevo zat men op een kruisvat. Eén van de belangrijkste uitgangspunten voor de indeling van het verbindingsmaterieel bij het bataljon, was het gebruik van de lokale PTT geweest. Nu deze mogelijkheid wegviel, raakten de overige verbindingssystemen al gauw overbelast. Na de uitval van de PTT-telefooncentrale was het ook niet meer mogelijk naar huis te bellen, hetgeen een extra wissel trok op het moreel en het doorzettingsvermogen van het personeel. Vlakbij FHQ kwam het gebouw van Sarajevo-TV onder vuur te liggen en op 5 mei sneuvelde de eerste ruit van *Rainbow*. Naast een VN-voertuig sloeg een mortiergranaat in, maar de VN voelden zich nog steeds beschermd door de vlag. De situatie voor de inwoners van de stad werd steeds penibeler: water, elektriciteit en gas waren regelmatig afgesloten en het openbaar vervoer was tot stilstand gekomen. Voedselbevoorrading werd een hachelijke zaak, doordat dit dwars door de Servische linies moest geschieden. De bedoelingen

van de Servische belegeraars werden al gauw duidelijk: de Servische wijken werden bezet (tot vlak bij het stadscentrum), de mediagebouwen werden in brand gestoken of vernietigd, het vliegveld werd onbruikbaar en de ring rond de stad werd steeds nauwer.

Voor het Nederlandse contingent was de RTL-4 ontvanger in deze dagen van groot belang voor het moreel; het was de enige mogelijkheid nieuws uit Nederland te krijgen. Kranten arriveerden pas na acht tot tien dagen in Zagreb en waren derhalve bij aankomst in Sarajevo al zeker twee weken oud en de post deed er minstens even lang over. De veiligheidsmaatregelen in *Rainbow* werden aangescherpt: zandzakken werden rond het gebouw gelegd en mitrailleurposities op het dak ingenomen. Vele malen werd duidelijk dat het opnemen in het contingent van een psycholoog en een MDD'er geen overbodige luxe was geweest. De commandovoering van het bataljon werd ook sterk bemoeilijkt: het was weliswaar mogelijk de stad te verlaten, onderweg kwam men echter vele *roadblocks* en *checkpoints* van onbekende partijen tegen, die een reis naar een bepaalde sector tot ten minste een dagreis maakten. Verplaatsingen tussen FHQ en *Rainbow* vonden alleen nog maar plaats per voertuig en uitgaan in de stad was helemaal uit den boze. Sommigen dienden echter functionele bezoeken te brengen aan het stadscentrum, bv. aan de PTT-directie, om te onderhandelen over diverse PTT-faciliteiten.

In deze periode werd het voor de Unprofor-staf steeds moeilijker aan de *Force* leiding te geven; 75% van de tijd ging verloren aan de eigen beveiliging en met onderhandelingen met de lokale partijen in het conflict.

Einde van een illusie

Op 14 mei 1992 's morgens vroeg werd *Rainbow* door de Servische artillerie en tanks beschoten, waarbij weliswaar veel materieel verloren ging, maar dankzij het uitstekende alarmeringssysteem raakte vrijwel niemand gewond. Begin mei was het overtollige Nederlandse materieel al naar *Log Base Zulu* afgevoerd, zodat niet veel meer resteerde dan de verbindingapparatuur, de PGU en de persoonlijke bezittingen. Aangezien het Nederlandse contingent niet in staat was zichzelf te verplaatsen, had het personeel van *Log Base Zulu* opdracht gekre-

gen, met alle mogelijke voertuigen naar Sarajevo te vertrekken. In de loop van de avond arriveerde dit personeel, waarna door de monteurs direct werd begonnen met het inzetbaar maken en kannibaliseren van de bij de beschieting getroffen voertuigen. Het is vooral aan hun inzet te danken geweest dat uiteindelijk slechts drie VW-combi's en een YA-4442 (met ahw) in Sarajevo moesten worden achtergelaten. Veel noodreparaties werden zelfs tijdens beschietingen uitgevoerd.

In *Rainbow* dreigde op dat moment een ander gevaar. Vooral 's nachts probeerden plundersers binnen te dringen, zodat een uitgebreide wacht moest worden uitgezet. Hierbij werd door Nederlandse soldaten voor de eerste keer gericht geschoten. Dankzij het optreden van een aantal Nederlandse militairen werd de nog intact zijnde Inmarsat-apparatuur van het dak van *Rainbow* gehaald en in de kelder geïnstalleerd, waardoor de opgesloten tenminste contact met de buitenwereld hadden. Deze actie heeft m.n. een zeer positieve invloed gehad op het moreel van de meer dan 300 aanwezigen.

Na een verblijf van twee dagen in de schuilkamer van *Rainbow* werd door de VN in New York besloten dat het FHQ mocht verplaatsen naar Belgrado. Sedert het oplopen van de spanning was het grootste deel van de VN-burgers inmiddels naar Belgrado uitgeweken. Op 17 en op 18 mei verplaatste het personeel van het FHQ in twee grote colonnes naar de nieuwe locatie. In Sarajevo werd, t.b.v. een liaisonteam, een klein verbindingscentrum achtergelaten, waarbij uit o.m. moreelsoverwegingen een officier en een onderofficier extra werden ingedeeld. Aangezien hierdoor het verbindingscentrum van het FHQ qua materieel niet langer op de vereiste sterkte kon worden gebracht, werd het verbindingscentrum van *Log Base Bravo* (waardoor deze locatie geen VN-verbindingscentrum meer had) verplaatst naar Belgrado en samengevoegd met het verbindingscentrum van het FHQ.

Verplaatsing van het FHQ

Na aankomst in Belgrado werd het Nederlandse personeel in eerste instantie in een tamelijk luxe hotel ondergebracht, dat echter volgens VN-normen veel te duur was. Er ontstonden dan ook plannen om het Nederlandse contingent in Pancevo, de locatie van *Log Base Bravo* onder te brengen, hetgeen, i.v.m. de dan noodzakelijke reistijden, een

onaanvaardbare situatie zou zijn geweest. Met de toewijzing van bureauruimten – geregeld door VN-burgers – was eveneens in het geheel geen rekening gehouden met het NL-personeel; alleen de SSO en ASSO kregen één kantoor toegewezen.

Aangezien het bataljon op dat moment al gedurende langere tijd niet adequaat was geleid i.v.m. de gebeurtenissen in Sarajevo, was het absoluut noodzakelijk dat bureauruimten werden toegewezen. Ook Syscom kon niet langer functioneren, waardoor een overzicht van het verbindingssysteem niet langer bestond. D.m.v. een *crash*-actie via de *chief of staff*, werden de burgers alsnog gedwongen ruimten toe te wijzen; deze waren echter over het gehele hoofdkwartier verspreid. Inmiddels gingen de eerste militairen, vooral die van de eerste rotatie die begin augustus zouden worden afgelost, met verlof naar Nederland. Bij terugkeer bleken velen psychische problemen te hebben, waardoor voortijdige repatriëring soms noodzakelijk was.

De situatie in de sectoren

Het *Vance-plan* voorzag in terugtrekking van de JNA uit de sectoren vanaf medio mei, waarvoor de ontplooiing van de Unprofor-eenheden een vereiste was. In sector East waren beide bataljons (Be/Lux en Rus) relatief snel aanwezig, waardoor het terugtrekken van de JNA een aanvang kon nemen. In de overige sectoren heeft het echter tot midden mei geduurd voordat de laatste infanteriebataljons waren aangekomen, waardoor de uitvoering van het *Vance-plan* stagneerde. In de sectoren North en South werd Unprofor met een ander fenomeen geconfronteerd: de zgn. *Pink Zones*. Dat zijn die gebieden waar de oorlog nog was doorgegaan, nadat de grenzen van de UNPA's waren vastgesteld. In deze – ooit Kroatische – gebieden had Unprofor geen enkel mandaat. Nadat de VN-eenheden waren ontplooid, vormden deze a.h.w. een buffer tussen B&H en de *Pink Zones*; de Kroaten probeerden dan ook op alle mogelijke manieren deze gebieden te heroveren. De late aankomst van sommige bataljons hield tevens in, dat de Nederlandse verbindingscentra op zichzelf waren aangewezen m.b.t. voeding, beveiliging, transport, enz. Het enige per sector ter beschikking staande voertuig was meestal in gebruik door de sector-verbindingsofficier i.v.m. noodzakelijke onderhandelingen met de lokale PTT en de diverse partijen in het conflict. De

detachementen waren uitgerust met voldoende rantsoenen voor een periode van zes weken; verse groenten en fruit dienden echter lokaal te worden aangekocht. In de sectoren was evenwel haast niets meer te koop, zodat in Kroatië moest worden ge-fourageerd. Aangezien de transportproblemen in de sectoren steeds nijpender werden, werd in de tweede helft van april uit de carpool van de bataljonsstaf, een combi extra per sector ingedeeld. De stafbezoeken werden vervolgens zoveel mogelijk gecombineerd, waarbij ook de *Force*-opdracht met minimaal twee voertuigen tegelijkertijd door B&H te verplaatsen, een belemmering voor adequate commandovoering vormde.

De Nederlandse militair

De verbindingstechnische opleiding van de Nederlandse militair was toereikend; veel *training on the job* werd gedaan, hetgeen ertoe leidde dat na enkele weken de korporaals en soldaten elkaars functie volledig konden overnemen. Veel aandacht werd besteed aan de persoonlijke bescherming (ZHKH, *mine awareness* e.d.) en aan het eventueel kunnen helpen van collega's in moeilijke omstandigheden; het *back to the basics* werd pure noodzaak. Men werd geconfronteerd met een scala aan totaal verschillende omstandigheden: in Zagreb kon men in burger de stad bezoeken, terwijl men in Sarajevo zijn functie maanden achtereen in de schuilkelder vervulde.

Bij de Canadese bataljons was het eten uitstekend, bij de Nigerianen en de Russen kookten de Nederlanders liever zelf. Evenzo waren de opvattingen over hygiëne veelal verschillend. De Poolse veldkeuken werd regelmatig afgekeurd, evenals de sanitaire voorzieningen bij de Egyptenaren. Vaak ook werd men geconfronteerd met taalproblemen. De officiële voertaal in Unprofor was Engels; Oekraïners, Fransen, Argentijnen en Tsjechen hadden, m.u.v. enkele officieren, echter grote problemen met deze taal. De Nederlanders werden ook geconfronteerd met totaal verschillende opvattingen over militair optreden; NAVO, Warschau-Pact en Arabische landen zijn in veel opzichten gewend anders op te treden. Ook de gebruiken van diverse VN-collega's waren soms wat anders dan de Nederlanders waren gewend: lijfstraffen kwamen wat middeleeuws over. Adequate geneeskundige ondersteuning vormde bij een aantal bataljons ook een

probleem: bij een eenheid bleek diegene die werd voorgesteld als de bataljonsarts in werkelijkheid een tovenares te zijn.

Dankzij het grote organisatie- en improvisatievermogen en de grote flexibiliteit van de Nederlandse militair, werd deze in Unprofor alomtoreemd; ook de talenkennis van de Nederlanders werd als een groot voordeel ervaren. De mentaliteit van de (aangewezen) beroepsmilitair was er veelal een van: „nu ik er toch zit zal ik er het beste van maken”; de dienstplichtige militair viel vooral op door een zeer positieve werkhouding en -inspanning. Omtrent de motieven van de dienstplichtigen om zich vrijwillig naar een oorlogsgebied te begeven, werden diverse theorieën ontwikkeld. Het grootste deel beschouwde de uitzending als een heel goed alternatief voor de dienstplicht in Nederland, anderen deden het voor het geld of uit zucht naar avontuur.

Het percentage idealisten, d.w.z. diegenen die van mening waren hun steentje te kunnen bijdragen aan de oplossing van het conflict, was relatief klein.

Problemen

De VN waren in het geheel niet voorbereid op de ontplooiing van een vredesmacht met een dergelijke grote omvang. Daarnaast was de bureaucratie verschrikkelijk: zo moesten alle dienstreizen, in het gehele operatiegebied, vooraf door de *Chief Administration Officer* (CAO) worden toegestaan.

Een ander voorbeeld: de in Sarajevo beschadigde voertuigen mochten niet in Belgrado worden gerepareerd, zelf de gebroken ruiten mochten niet door een dealer worden vervangen. Het personeel dat was ingedeeld bij de *Administration Office* kwam vanuit de hele wereld en vertegenwoordigde derhalve vele nationaliteiten. Eén ding hadden zij tenminste gemeen: zij spraken allemaal Engels. De problemen ontstonden echter doordat men de, overigens zeer aardige, maar vaak onvoldoende opgeleide mensen, functies gaf die zij niet konden vervullen. De consequentie was dan ook dat eind mei het grootste deel van de sectie- en afdelingshoofden, incl. de CAO zelf, werd vervangen en de regelgeving wederom veranderde. Tijdens de missie werd ook een zogenaamde ranginflatie merkbaar: opvolgers hadden veelal, zowel bij de burgers als de militairen, een hogere rang dan hun voorgangers.

De bevolking

Bij aanvang van de operatie waren de verwachtingen van de bevolking hoog gespannen: Unprofor zou zorgdragen dat de oude situatie zou worden hersteld en een einde maken aan de nog steeds voortdurende vijandelijkheden. Al snel werd duidelijk dat de Kroaten van de VN verwachtten, dat zij de door de Serven bezette gebieden terug zouden krijgen, terwijl de Serven ervan uitgingen dat zij alles mochten behouden. Het beperkte mandaat van de vredesmacht bleek ook de oorzaak te zijn van een omslag van de bevolkingsattitude: Unprofor mocht niet optreden in de *Pink Zones* evenmin als in B&H, waardoor in feite de oorlog ook in B&H ongehinderd kon uitbreken.

Tot op heden hebben de Kroaten nog geen vierkante meter bezet gebied teruggekregen en enige hoop dat dit op korte termijn zal geschieden bestaat niet langer. Kroatië dreigt dan ook elk half jaar, als het VN-mandaat moet worden verlengd, dit op te zeggen.

In Servië merkte men de gevolgen van het VN-embargo zeer sterk: de winkels waren leeg en de mensen hadden geen geld. Het gevolg was o.m. een sterke toename van de criminaliteit. De inflatie in Servië was, zoals men die in het Duitsland van de jaren '20 kende; de eerste bankbiljetten van 1 miljard dinar zijn al in omloop geweest.

In Bosnië was de houding van de bevolking t.o.v. de VN-troepen onduidelijk: er waren Serven, Kroaten en moslims, maar ook veel plaatselijke roverhoofdmannen, die zo nu en dan een konvooi overvielen.

Verbindingsproblemen

Bij het vaststellen van de meest geschikte verbindingsapparatuur voor het bataljon, was men ervan uitgegaan, dat het PTT-netwerk in ex-Joegoslavië nog voor het grootste deel kon worden gebruikt. Al spoedig na de ontplooiing van het bataljon werd echter ontdekt dat niet alleen de kwaliteit van de werkende delen ervan voor geavanceerde apparatuur onvoldoende was, maar dat ook het ontstaan van landsgrenzen, daar waar deze vroeger niet aanwezig waren, tot grote problemen leidde.

Met de PTT-telefooncentrale in het door de Serviërs bezette gebied, bv. in Knin in sector South en met abonnees in Bosnië of in Kroatië was het zeer

moelijk, de door de PTT van Knin gestuurde rekeningen te betalen, zeker als werd bedreigd de lijnen te verbreken. Ook bleken vele PTT-straalzenderstations te zijn afgeschakeld, of ze waren na het uitbreken van de oorlog in B&H, bezet door een van de partijen. Op sommige plaatsen bleken ook de grondkabels zwaar beschadigd te zijn, zodat plaatselijk het PTT-net onbruikbaar was voor Unprofor. Teneinde voldoende transmissiecapaciteit te verkrijgen zijn diverse creatieve oplossingen bedacht. In Kroatië bestond een goed functionerend auto-telefoonsysteem, dat voor de oorlog ook in de sectoren kon worden gebruikt. Na veel experimenteren werden speciale antennes verworven, waarmee vanuit de sectoren m.b.v. dit zgn. Mobitelsysteem via Kroatische versterkerstations kon worden gecommuniceerd in de sectoren North en West en in grote delen van sector South. De Mobitelapparatuur werd door de VN van de Kroatische PTT gehuurd. Doordat echter steeds meer Mobitels werden gehuurd – ook de infanteriebataljons gingen ze voor hun interne verbindingen gebruiken – trad na enkele maanden congestie op bij de versterkerstations.

Inmarsat

Het grootste probleem met de Inmarsat-apparatuur werd in het begin gevormd door de grote uitval ervan. I.v.m. garantieregelingen diende de apparatuur naar de fabrikant in Nederland voor reparatie te worden teruggestuurd. Ondanks een aantal reserveapparaten hebben sommige verbindingscentra gedurende langere tijd geen Inmarsat gehad. Dankzij het personeel van 785 ECW is een groot deel van de problemen, waar zelfs de fabrikant geen oplossing voor wist, tijdig en adequaat verholpen. Een ander probleem werd gevormd door de relatief lage capaciteit van het systeem: als Japan ontwaakte, blokkeerde de satelliet boven de Indische Oceaan en later op de dag gebeurde dit met de Oostatlantische Oceaan-satelliet als de VS wakker werden. Naarmate het PTT-systeem meer en meer degradeerde, nam het gebruik van de Inmarsat steeds meer toe; op veel locaties vormde het het primaire verbindingsmiddel. Dit intensieve gebruik had ook een enorme toename van de exploitatiekosten tot gevolg, oplopend tot 3 miljoen dollar per maand. Later, na de ontplooiing van Unprofor 2, namen deze kosten nog meer toe, aangezien de Inmarsat

naast de EZB-radio het enige bruikbare verbindingsmiddel bleek te zijn.

HF-radiosysteem

De zeer oude telexapparatuur, waarmee de EZB was uitgerust, bleek in de eerste maanden zeer betrouwbaar te zijn, hoewel de transmissiecapaciteit erg laag was. Nadat 785 ECW een nieuw modem had ontwikkeld, bleek het mogelijk te zijn een personal computer op de radio aan te sluiten, waardoor de capaciteit sterk toenam. Bij diverse verbindingscentra werden de berichten zelfs op diskette voor verzending aangeleverd, wat veel typtijd bespaarde.

De radio's zelf, ook van een respectabele leeftijd, bleken ondanks gebruik dag en nacht, maanden achtereen, zeer betrouwbaar.

Frequentie management

Bij het onderhandelen met de bij het conflict betrokken partijen ontstonden m.b.t. de vrijgave van frequenties diverse problemen: een vrijgave van frequenties door de Kroaten betekende niet dat deze frequenties ook in B&H of in Servië mochten worden gebruikt. Aangezien de onderhandelingen tot geen enkel resultaat leidden werden op een gegeven moment, na overleg met de *Allied Radio Frequency Agency* (ARFA) van de NAVO in Brussel, gewoonweg frequenties gepakt en uitgedeeld. Deze werkwijze leidde slechts in een zeer beperkt aantal gevallen tot interferentieproblemen.

Andere communicatieproblemen

Het Motorolasysteem dat door de UNMO's werd gebruikt, had slechts een zeer geringe capaciteit, wat tot gevolg had dat de UNMO's, waar mogelijk, terugvielen op de Nederlandse verbindingscentra om hun berichten te versturen. De relatie tussen het civiele en het militaire verbindingspersoneel liet ook vaak te wensen over. Diverse malen is geprobeerd de verbindingscentra, bv. bij het FHQ, te integreren. Vermiste berichten bleken echter volgens de „collega's" altijd op militaire fouten te berusten. Dit noodzaakte tot de ontwikkeling van een sluitend registratie- en voortgangscontrolesysteem. Nadat eerst was geprobeerd de gehele *Force* (ook de landen van het ex-WP) met de standaard NAVO-

berichtenverwerkingsprocedures te laten werken, is dit systeem later sterk vereenvoudigd en gecompleteerd met een registratiesysteem, zodat zoek gemaakte berichten in ieder geval konden worden getraceerd. In oktober 1992 werd de militaire verbindingscomponent door de civiele collega's ververst met de mededeling, dat de Inmarsat en de EZB-radio's en daarmee ook het Nederlandse personeel, op korte termijn zouden worden vervangen door een nieuw, veel goedkoper satellietstelsel. Van enig overleg was geen sprake geweest.

Commandovoering

Het verlies van de drie combi's in Sarajevo werd goed merkbaar: stafbezoeken aan de sectoren moesten worden geminimaliseerd, te meer daar één combi dagelijks t.b.v. verlofritten, post, bevo. e.d. tussen Belgrado en Zagreb (2x 400 km) pendelde en één combi t.b.v. Kmar-onderzoeken stand-by moest blijven. Een ander probleem m.b.t. adequate commandovoering vormde de dislocatie van de staf t.o.v. de verbindingscentra in de sectoren: aangezien – vòòr de heropening van de autoweg Belgrado-Zagreb (voor VN-verkeer) – via de Hongaarse grens moest worden gereden, betekende een stafbezoek, dan wel een Kmar-onderzoek in de sector South alleen al een verplaatsingstijd van 2x 2 dagen. Een bezoek aan het resterende personeel in Sarajevo was in deze periode vrijwel onmogelijk: het vliegveld was gesloten en de enige manier om de stad te bereiken was via het wekelijkse bevoorradingskonvooi dat van *Log Base Bravo* in Pancevo naar Sarajevo v.v. reed. Voor een dergelijke tocht diende men echter in de regel een volle week uit te trekken.

Uitbreidingen van Unprofor

Nadat eind april 1992 Sarajevo door Servische troepen volledig omsingeld was, werd het bijna onmogelijk, de stad in of uit te gaan. De luchthaven werd, na het neerhalen van een Italiaans vliegtuig, gesloten en de beschietingen van de stad namen meer en meer toe. Om de nood in Sarajevo te lenigen werd door de Veiligheidsraad een nieuwe resolutie aangenomen: Sarajevo werd een vijfde sector. In deze sector zouden drie kleine infanteriebataljons en, teneinde het vliegveld van de stad te kunnen gebruiken, een luchthavencommando wor-

den gestationeerd. Dat betekende een uitbreiding van Unprofor met vier locaties en van het Nederlandse verbindingsbataljon met vier verbindingscentra en met extra logistiek personeel, in totaal 75 militairen. Vooruitlopend op deze ontplooiing werd het Canadese infanteriebataljon, 900 man sterk, incl. het Nederlandse verbindingscentrum vanuit sector West, tijdelijk naar Sarajevo gestuurd. In Nederland werd het benodigde personeel aangewezen, opgeleid en binnen zeer korte tijd naar het operatiegebied gestuurd. Het benodigde verbindingsmaterieel werd grotendeels uit de mobiliteitscomplexen gehaald en bleek bij aankomst in Zagreb voor een groot deel niet inzetbaar. Met veel kunst en vliegwerk is het echter toch nog gelukt de arriverende infanterie-eenheden tijdig een verbindingscentrum mee te geven.

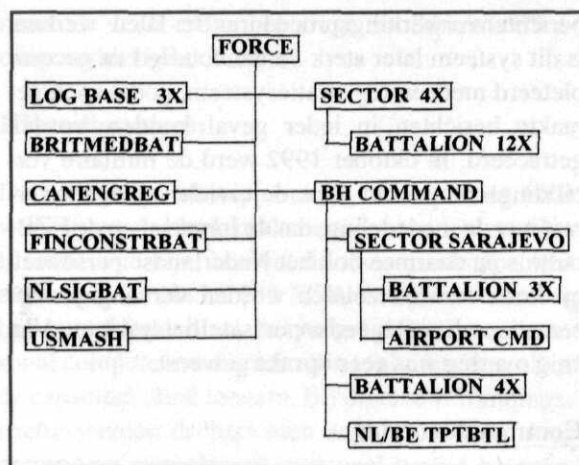
In juli werd, om politieke redenen besloten, het hoofdkwartier van Unprofor andermaal te verplaatsen en wel naar Zagreb, alwaar de Kroatische regering een oude JNA-kazerne als locatie beschikbaar had gesteld. Meegedeeld werd dat het FHQ elke paar maanden om politieke redenen van locatie zou wisselen tussen Zagreb en Belgrado. De nieuwe locatie in Zagreb werd voor ettelijke miljoenen dollars bewoonbaar gemaakt; zo werd o.m. een compleet nieuw telefoniesysteem geïnstalleerd. Direct na aankomst (de verplaatsing verliep chaotisch en viel gelijk met de eerste rotatie van het bataljon en met de uitbreiding t.g.v. sector Sarajevo) werd duidelijk dat het FHQ niet meer zou verplaatsen: de burgers lieten hun gezinnen overkomen en stuurden hun kinderen naar de internationale school.

De strijd en met name de etnische zuiveringen in Bosnië werden steeds heviger, waardoor de Veiligheidsraad andermaal het mandaat van Unprofor uitbreidde: om Bosnië humanitair te steunen zou een troepenmacht (ditmaal zwaar bewapend) in dit land worden ontplooid. Het zgn. *Bosnia Command* ofwel *Unprofor 2*, met zijn hoofdkwartier in Kiseljak (20 km van Sarajevo) zou gaan bestaan uit vier grote pantserinfanteriebataljons uit Canada, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Spanje en de gehele sector Sarajevo. Het *BH-Command* zou de humanitaire hulp in samenwerking met de UNHCR gaan verzorgen. De belangrijkste taak van dit commando was het beveiligen van de konvooien met hulpgoederen van de UNHCR. Omdat de UNHCR, die alleen uit burgers bestaat, echter niet rijdt in die delen van Bosnië, waar het te gevaarlijk was, ont-

stond er ook de behoefte aan een militaire transport-eenheid. Zo ontstond het Nederlands/Belgische transportbataljon, dat sedert oktober 1992 in het operatiegebied werd ingezet. T.b.v. de medische ondersteuning werd door de VS een 3e echelon medische eenheid, een MASH, in Zagreb ontplooid. Andermaal werd op Nederland een beroep gedaan, om deze nieuwe eenheden, die overigens door de *home countries* zouden worden betaald en niet door de VN, van een verbindingscentrum te voorzien. Eind oktober 1992 telde het Nederlandse bataljon dan ook bijna vijfhonderd militairen, verdeeld over ruim dertig locaties in drie verschillende landen met onderlinge afstanden tot 800 km (zie afb.).

De omstandigheden

Bij de uitrusting van de verbindingsetachementen was ervan uitgegaan dat de eenheid waarvoor de verbindingen zouden worden geleverd, de verzorging van het Nederlandse personeel op zich zou nemen. Bij eenheden die al begin april in het operatiegebied ontplooiden klopte dit uitgangspunt, in de regel; bij de later arriverende eenheden bleken de Nederlanders echter veelal op zichzelf aangewezen. De aanwezige infrastructuur, veelal JNA-kazernes of scholen leende zich niet voor accommodatie voor langere duur: douches en toiletten verkeerden in een erbarmelijke staat, stromend water en voldoende elektrische spanning waren t.g.v. de oorlogshandelingen vaak niet voorhanden. Problemen ontstonden dan ook met de bewassing en hygiëne. Daar waar de infanterie-eenheden nog niet waren gearriveerd ontbrak ook de medische ondersteuning, m.u.v. datgene wat de op het laatste moment voor vertrek ingedeelde sergeanten geneeskundige dienst (2 per sector) konden doen; de eigen bataljonsarts bevond zich immers op tenminste een dagreis van de betreffende locatie. Bedden en kasten waren in de regel niet voorhanden, veldbedden waren uit Nederland niet meegevoerd, zodat men totdat deze werden opgevoerd, „uit de plunjebaal moest leven” en op de grond moest slapen. Talloos waren ook de incidenten met meisjes en vrouwen. De Nederlandse soldaat had immers enkele duizenden DM per maand uit te geven, hetgeen in vergelijking met het gemiddelde gezins-maandinkomen van 100 DM, een astronomisch bedrag was. Diverse Nederlanders zijn later met een ex-Joegosla-

Organisatie Unprofor

vische getrouwd. Het klimaat was ook zeer verschillend: van subtropisch in Split tot een soms extreem landklimaat in sector East.

Ook de directe gevolgen van de oorlog waren op veel plaatsen zichtbaar: kapot geschoten en uitgebrande huizen, veel verwoeste (katholieke) kerken en overal vluchtelingen en oorlogsslachtoffers. Regelmatig werden, meestal 's nachts, huizen van gevluchte Kroaten (in de UNPA's) of Serviërs met een enorme knal opgeblazen. De Nederlandse soldaten werden ook vaak geconfronteerd met slachtoffers van beschietingen of martelingen; dit heeft bij velen ongetwijfeld een onuitwisbare indruk achtergelaten.

Discipline

Onder deze, vaak zeer moeilijke omstandigheden, was een goede saamhorigheid, motivatie en discipline van groot belang. De haardracht was (uit hygiënische overwegingen voorgeschreven) kort en oorringen werden niet gedragen. Het bataljon was uitgerust met de nieuwe PGU, waarbij de juiste draagwijze echter niet was bekend gesteld; deze werd dan ook ter plaatse bedacht en voorgeschreven. Uit moreelsoverwegingen werd toegestaan batons en erekoorden op het gevechtstenu te dragen, te meer daar andere naties dit ook deden. Veel werd ook gedaan aan eenheidsvorming; een speciaal logo werd ontwikkeld dat op (aan allen verstrekte) t-shirts, stickers, briefpapier, mokken, broekriemgespen en op het bataljonsschild werd aangebracht. Daar waar detachementen in beroerde omstandigheden verkeerden, was een regelmatig

contact met de achterban thuis van groot belang. Veldpost, kranten, het RTL4-nieuws en de mogelijkheid naar huis te bellen, waren daarom essentieel. De veldpost en de kranten arriveerden echter tot eind oktober met een vertraging van soms twee weken, terwijl de RTL4-ontvangers regelmatig defect raakten en vaak pas na enkele maanden werden gerepareerd of vervangen. Op veel locaties kon niet via de PTT worden gebeld. De Inmarsat was dan ook de enige mogelijkheid, dan wel een tocht naar een locatie buiten de UNPA.

De Inmarsat was echter een militair verbindingsmiddel waarvan het privégebruik vanzelfsprekend streng verboden was. Na enkele maanden werd echter – in niet-drukke perioden – een gesprek van één minuut per dag, per militair, op rijkskosten toegestaan. Het is in deze eerste periode van enkele maanden vooral te danken geweest aan de tomeloze inzet van de onderofficieren en aan het hoge moreel van de – vrijwillige – dienstplichtige soldaten, dat de uitstraling en de sfeer bij de verbindingscentra zo goed waren.

WMT en repatriëring

Door de enorme hoeveelheid werk in de aanloopfase was de aanleiding voor onkrijgstuchtelijk gedrag vrijwel nihil; daarnaast was het op de meeste locaties onmogelijk deze i.v.m. de veiligheids-situatie te verlaten.

De sectorverbindingsofficieren en HS2/3 waren aangewezen als compagniescommandant in de zin van de WMT, de bc als strafoplegger in tweede aanleg.

Gezien de plaatselijke – veelal zeer gevaarlijke – situatie en de dislocatie tussen de strafoplegger en de eventueel te straffen militair, is de tijdrovende krijgstuhtprocedure bijzonder onpraktisch gebleken. Het krijgstuhtelijk sanctiepakket bleek in die gevallen dat een straf moest worden opgelegd, veelal weinig effect te sorteren:

- de maximum geldboete was, gezien de door iedereen ontvangen toelage van tenminste 2500 gulden per maand, een lachertje;
- strafdienst was niet relevant, aangezien al het overwerk d.m.v. een toelage was afgekocht;
- de zwaarste straf, een uitgaansverbod, was op een groot deel van de locaties, door de reeds beperkte bewegingsvrijheid, niet toepasbaar.

Veelal werd gebruik gemaakt van alternatieve straffen:

- alcoholverbod voor een bepaalde periode bij geconstateerd misbruik;
- verbod zich in bepaalde locaties/panden op te houden, teneinde bepaalde problemen te voorkomen;
- repatriëring.

Aan de andere kant vormde een groot aantal vergrijpen, in vergelijking met de Nederlandse situatie, tijdens de uitvoering van de operatie een strafbaar feit, waardoor i.p.v. krijgstuhtelijke bestraffing, een proces-verbaal moest worden opgemaakt.

Het aantal opgelegde krijgstuhtelijke straffen is in de eerste negen maanden van inzet minimaal geweest en vond in feite alleen plaats bij eenheden die in relatief rustige gebieden waren gelocerd; men moet hierbij ook niet vergeten dat alle dienstplichtigen op vrijwillige basis waren uitgezonden, waardoor o.m. de discipline op een veel hoger peil lag dan in Nederland.

Niet iedereen heeft, om uiteenlopende redenen, de volledige periode van uitzending uitgediend; in de eerste negen maanden werden in totaal 38 militairen van soldaat t/m majoor, voortijdig gerepatriëerd. Het aantal militairen dat om *medische* redenen werd teruggestuurd was zeer laag: slechts twee, ten gevolge van een verkeersongeval en een sportongeval. Om *sociale* redenen werden meerdere militairen teruggestuurd. Dit kon zijn veroorzaakt door bv. heimwee, confrontatie met menselijk leed, stress of doordat het thuisfront de zaak niet draaiende kon houden, waardoor betrokkene moest worden gerepatriëerd. De gepleegde *strafbare feiten* waren er vele:

- ongeoorloofd wapenbezit (een pistool mét munitie kostte op straat DM 50);
- drugsgebruik (een *major offence* in Unprofor);
- vrouwenzaken;
- verwaarlozing van het onder bevel gestelde personeel;
- joyriding
- onvoldoende taakuitvoering;

Voorlichting

Op 6 april verscheen het eerste exemplaar van de *Signaal Daily*, uitgegeven door de sectie Voorlichting van het bataljon. Dit bulletin zou dagelijks ver-

schijnen en worden toegezonden aan alle Nederlandse detachementen. In de *Signaal Daily* stond het nieuws over de toestand bij de verschillende Unprofor-locaties, de Nederlandse kranten, het weer en berichten uit de staf. Behalve de *Signaal Daily* zou iedere week het *Signaal Journaal* verschijnen. Dit blad werd met de post verstuurd en was bedoeld als ontspannende lectuur: foto's, verhalen, anekdotes en roddels.

Unprofor-logistiek

Bij de planningsbijeenkomst in New York werden de basisprincipes van de logistieke ondersteuning van de *Force* door de Fransen, die in deze *leading* waren, uitgelegd. De logistieke ondersteuning (in principe alleen klasse I en III) zou via twee assen plaatsvinden, voor het noordelijk deel van de *Force* van de havenstad Rijeka naar Zagreb en naar Pancevo, en van daaruit naar de sectoren en vanuit Split via Bosnië-Herzegovina naar Sarajevo. Klasse I zou zoveel mogelijk op de lokale markt worden aangekocht, ofwel in Kroatië en Servië, ofwel in de omringende landen. Nadat echter de prijzen in korte tijd extreem stegen, werd de klasse I vanuit Frankrijk en Denemarken aangevoerd. De logistieke problemen waren immens groot geworden: elke natie had zijn eigen uitrusting, reservedelen waren er niet, evenmin als bevoorrading. Een van de grote problemen met de klasse I werd gevormd door het feit dat zowel christenen, moslims als boeddhisten deel uitmaakten van de *Force*.

Sociale Coördinatie Commissie

De SCC heeft vanaf de eerste dag zijn grote waarde bewezen. De hulpverleners, d.w.z. de psycholoog, maatschappelijk werker, arts, dominee, aalmoezenier en het hoofd van de sectie 1 ontwikkelden een hulpverleningssysteem, dat uit meerdere fasen bestond. In de eerste fase ging een van de hulpverleners naar de werklocatie van betrokkene, om deze te helpen. Een volgende mogelijkheid was overplaatsing van betrokkene, als deze bv. niet in de groep paste. Indien dit alles geen resultaat opleverde, werd betrokkene, na overleg met de Crisisstaf BLS, gerepatriëerd. Na terugkeer, ook van diegenen die normaal roteerden, vond altijd nazorg plaats; de ervaringen met de inzet van 44 Painfbat in Libanon van 1979 tot 1985 hadden uitgewezen,

dat ook na enkele jaren ongeveer 10 tot 20% van de uitgezonden militairen psychische problemen zou krijgen. Ook de relaties van de uitgezonden militairen werden niet vergeten, zij hadden het vaak moeilijker dan de uitgezonden militair zelf, aangezien zij alleen de nieuwsberichten op de televisie zagen en zich geen voorstelling konden maken van de werkelijke gebeurtenissen. De relaties ontvingen verschillende tijdschriften; één daarvan werd in het operatiegebied samengesteld en gedrukt, de *Dutch Post*, waarin ook een uitgebreide groetenrubriek was opgenomen. De meeste beroepsmilitairen (de dienstplichtigen gingen na terugkeer met groot verloop) werden geconfronteerd met grote aanpassingsproblemen, nadat zij weer met hun normale werk waren begonnen.

Vooraf diegenen die terugkeerden op een kazerne, waar geen anderen waren met „Joego-ervaring”, hadden de grootste problemen: zij konden er met niemand over praten. Inmiddels hebben twee bataljons-reünies plaatsgevonden, waarbij de belangstelling van de ex-militairen van het bataljon bijzonder groot was. In kleiner verband, bv. het personeel van een bepaald verbindingscentrum, komt men ook regelmatig bijeen.

De resultaten van de inzet

Het belangrijkste resultaat van de tijdige aanwezigheid van het Nederlandse verbindingsbataljon in ex-Joegoslavië was het feit dat alle later arriverende infanteriebataljons (de daadwerkelijke *peacekeepers*) onmiddellijk over adequate verbindingen konden beschikken, hetgeen de operatie zeer ten goede is gekomen. De aanwezigheid van Unprofor in de vier oorspronkelijke sectoren (de drie *Vance UNPA's*) leidde ertoe, dat het daar tenminste relatief rustig werd, waarbij per sector vrij grote verschillen bestonden. De mensen „van het eerste uur” hadden het wiel wederom uitgevonden, waarmee eenheden die later in ex-Joegoslavië zouden worden ingezet, hun voordeel konden doen.

Het belangrijkste resultaat voor de KL werd gevormd door het feit dat de Nederlandse militair met de neus op de feiten werd gedrukt: de militaire basisvaardigheden, die zaken die iedereen eigenlijk vergeten was, zoals NBC, ZHKH, mijnen en valstrikken, nabijbeveiliging en het gebruik van het persoonlijk wapen, bleken bij inzet in een operatiegebied van levensbelang te zijn.

Waardering

De waardering voor de inzet van het bataljon, m.n. tijdens de eerste maanden van ontplooiing van de Force werd eind 1993 door de BLS in een tevredenheidsbetuiging verwoord: „*vakkennis, taalvaardigheid, improvisatievermogen, creativiteit,*

initiatief en doorzettingsvermogen kenmerken de inzet van de dikwijls geïsoleerd optredende verbindingsetachementen”.

Het zullen vooral deze eigenschappen zijn die de Nederlandse soldaat bij zijn toekomstige inzet *all over the world* uitstekend kan gebruiken.

DRINGEND VERZOEK AAN AUTEURS

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie het recente oktobernummer). Auteurs wordt verzocht bij hun manuscript – zo mogelijk – de *diskette* aan te leveren: Word-Perfect 5.1, 5.2 of 6.0. (NB. Alinea's eindloos typen; slechts ter afsluiting een HARDE RETURN geven, evenals voor een witregel. Geen speciale codes en lay-outelementen invoeren.)

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

F.H. Meulman

luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht

De dreiging van tactische ballistische raketten

Is een verdediging noodzakelijk?

U hoeft heden ten dage maar een militair vakblad open te slaan en u wordt regelmatig geconfronteerd met Tactische Ballistische raketten (TBM). De artikelen over TBM's richten zich vooral op de veelal moeizame werking van verdragen als het Non-Proliferatie Verdrag (NPV) en de zogenaamde *missile controle régimes*, op de gevaren verbonden aan TBM-proliferatie, op die verbonden aan mogelijke inzet van TBM's, met name indien voorzien van massavernietigingswapens en op de eisen en mogelijkheden van een „theater” verdediging hier tegen.

De overvloed aan TBM-artikelen en de perceptie van het TBM-gevaar heeft niet alleen binnen het militaire „establishment”, maar ook daarbuiten, geleid tot de gedachte dat we ons met alle macht tegen TBM's moeten wapenen. Zonder ook maar de minst kritische toon wordt er gesproken over de noodzaak van een alles omvattende verdediging tegen TBM's. Een dergelijke anti-(A-)TBM-architectuur zou moeten bestaan uit wapen- en ondersteunende systemen voor zowel offensieve operaties (*counterforce*), de actieve en passieve verdediging, als de zogenaamde *Battle Management Command, Control, Communications and Intelligence* (BMC3I). Het adagium „er bestaat een dreiging” zegt evenwel nog niets over de realiteitswaarde en de omvang van de dreiging die op ons is, of kan worden geprojecteerd.

Hoewel kosteneffectiviteit heden ten dage het leidende beginsel is binnen de defensieorganisatie, lijkt dit credo ver aan het gehoor van de voorstanders van een ATBM-architectuur voorbij te trekken. Het lijkt erop alsof de bomen in de wereld van die voorstanders ook in de toekomst nog tot in de hemel groeien. Zo heeft het Amerikaanse *Congressional Budget Office* becijferd dat het Amerikaanse *Theater Missile Defence Program* \$ 50 miljard zal kosten tussen 1995 en 2010. In een artikel in *Arms Control Today* van september 1994,

stelt de president van de *Arms Control Association*, mr. Keeny jr. bovendien:

this figure of \$50 Billion (miljard) could easily double if the proposed advanced-capability systems are actually deployed and the historical pattern of cost escalation of high technology programs prevail.

Deze kostenraming is uitsluitend gebaseerd op een Amerikaans ATBM-systeem. U kunt zich voorstellen over welke gigantische uitgaven we spreken indien we de ATBM-plannen wereldwijd zouden beschouwen.

Waarvoor we moeten oppassen is dat we ons zelf voor de zoveelste keer laten meeslepen door een nieuwe *missile gap* theorie. Het is niet de eerste en waarschijnlijk niet de laatste keer, dat een dreiging als breekijzer wordt gebruikt voor de aanschaf van nieuwe middelen (om achteraf te constateren dat het met die dreiging wel meeviel). We zullen dus de TBM-dreiging in een breder perspectief moeten bezien en ons op een kosteneffectieve wijze zo goed mogelijk moeten inrichten tegen het gehele dreigingsspectrum, waarvan overigens de TBM-dreiging slechts een gering deel uitmaakt. En, indien de toekomstige budgetniveaus constant blijven, of zelfs verder afnemen, moeten we ons ook afvragen welke militaire middelen of behoeften we willen opgeven ten voordele van investeringen in een ATBM-architectuur.

Dit alles heeft geleid tot een overdenking van de TBM-problematiek. In dit artikel wil ik u deelgenoot maken van mijn visie op de vraag: „hoe reëel is het TBM-probleem en rechtvaardigt dit probleem, in het licht van de overige dreigingen, de verminderende defensiebudgetten, en de veranderde oriëntatie op de taakstelling wel een zo grote voorgenomen inspanning.” Kortom, dit artikel beoogt reflectie; een reflectie die aan de basis zou moeten staan van elke planning van, en besluitvorming over ingrijpende defensie-investeringen.

Achtereenvolgens wordt ingegaan op de TBM-dreiging in perspectief, de redenen die aan de huidige TBM-euforie ten grondslag liggen, en een voorgestelde *way-ahead*.

Dreiging in perspectief

Waaruit bestaat nu de potentiële TBM-dreiging voor een bepaald land? In de eerste plaats wordt die dreiging bepaald door het afstandsbereik van de raketten en het feit of een land wel of niet binnen het bereik van die raketten ligt. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar TBM's met een kort (minder dan 500 km), middellang (tussen 500 en 1500 km) en lang bereik (tussen 1500 en 3500 km). In de tweede plaats manifesteert de TBM-dreiging zich naar de aard van de lading van de raket: de conventionele en niet-conventionele TBM-dreiging. Bij een conventionele TBM-dreiging is sprake van een gewone *High Explosives* (HE) lading. Bij een niet-conventionele TBM-dreiging is sprake van massavernietigingswapens: chemisch, biologisch of nucleair. In de derde plaats wordt dreiging gedefinieerd in termen van de intenties en TBM-capaciteiten van een bepaald land, vermenigvuldigd met de waarschijnlijkheid en geloofwaardigheid van die intenties en capaciteiten. Dreiging is iets wat altijd vanuit de „eigen positie” wordt ervaren. Dreiging heeft dus een individueel karakter. Voor de bezitter van het dreigingspotentieel heet dit geen dreiging, maar afschrikking of afschrikingsvermogen. Zijn doel is met het bestaande vermogen, macht en controle uit te oefenen. Zijn afschrikingsvermogen moet de tegenstander ervan weerhouden iets te doen of iets na te laten. Dreiging wordt nadrukkelijker als dreiging gevoeld, indien het idee bestaat te doen te hebben met zogenaamde irrationele regimes. Onder een irrationeel regime zou kunnen worden verstaan:

een regering of een land dat zich doorgaans niet wil schikken in het internationale recht (bijv. zoals neergelegd in het VN-Handvest) en blijkt geeft of heeft gegeven niet in te willen stemmen met politieke voorstellen voor probleemoplossingen.

Uit het voorgaande kan worden geconcludeerd dat een werkelijke dreiging bestaat indien er sprake is van een groot risico, grote waarschijnlijkheid en een hoge geloofwaardigheid. Maar is de TBM-dreiging nu werkelijk zo reëel als we met elkaar willen

geloven? Laten we in de eerste plaats eens kijken naar de soort van conflicten waarmee we in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid te maken krijgen.

De kans op een grootschalige verrassingsaanval wordt voor de komende jaren minimaal geacht. Vanuit het perspectief van een geringe kans op een verrassingsaanval zal ons toekomstig optreden met nadruk zijn gericht op crisisbeheersing en dan met name in het lagere gedeelte van het crisisbeheersingsspectrum: controle, waarneming, presentie, embargo, blokkade, en wellicht incidentele dwangmaatregelen. De kans dat wij optreden in het hoge gedeelte van het crisisbeheersingsspectrum (interventies) is m.i. niet groot. Zeker niet in conflicten die zich naar hun aard moeilijk laten beheersen en waar de schending van eigen, vitale nationale belangen niet direct aan de orde is.

Dit betekent niet dat er geen grootschalige conflicten meer kunnen voorkomen. Die kans is er nog steeds, maar de conflicten zullen dan veel meer het gevolg zijn van *spill-over* van etnisch-nationalistische of religieus-fundamentalistische tegenstellingen. De grenzen van de conflicten vallen niet direct meer samen met soevereine staatsgrenzen, maar ontwikkelen zich veel meer langs culturele scheidingslijnen. Toekomstige conflicten zullen zich nadrukkelijker typeren als intrastatelijke of transnationale conflicten dan interstatelijke conflicten. Daarbij zal het optreden veel meer van subconventionele aard zijn. Voor de krijgsmacht houdt dit in dat er nauwelijks sprake is van grootschalig conventioneel manoeuvre-optreden, maar veel meer van guerrilla of partizanenachtig optreden.

Is het waarschijnlijk dat in dit soort van toekomstige conflicten TBM's worden ingezet? Mijn antwoord is dat de waarschijnlijkheid zeer gering is. Dit geldt zeker voor TBM's voorzien van massavernietigingswapens, met name met een nucleaire lading. Er is slechts een zeer gering aantal landen dat beschikt over nucleaire wapens en deze landen zullen deze wapens slechts in uiterste situaties gebruiken, en alleen dan indien er sprake is van duidelijke *incentives*.

Is de kans dan groot dat TBM's met een conventionele of chemische lading worden gebruikt? Wederom luidt mijn antwoord dat de kans gering is. Zogenaamde *Transporters Erector Launchers* (TEL's) met lange-afstand-TBM's, zijn over het algemeen te kostbaar voor nationalistische en/of etnische

strijdende partijen, en in het algemeen moeilijker verkrijgbaar dan alternatieve systemen met betere capaciteiten. En als men er al over beschikt, dan is de effectiviteit en efficiency niet optimaal.

Toekomstige conflicten worden naar alle waarschijnlijkheid niet gekenmerkt door grootschalig manoeuvre-optreden van de grondstrijdkrachten. Dit betekent dat de strijdende partijen geen lonend doel vormen. Bovendien zijn de TBM's als wapen tegen grond- of zeestrijdkrachten so-wie-so niet erg effectief. De nauwkeurigheid is gering, de schade die kan worden aangericht is niet groter dan die van een behoorlijke vliegtuigbom, en de inzet kan op effectievere wijze geschieden door inzet van vliegtuigen, kruisraketten en artilleriesystemen met lange dracht. Daarbij is er ook sprake van een kritische verhouding tussen afstands bereik en nuttige lading van de raket. Een ander punt is dat raketten met een chemische lading over het algemeen voor de strijdkrachten geen onoverkomelijk probleem vormen. Het vermogen onder chemische omstandigheden op te treden, is heden ten dage geen strijdende partij meer vreemd.

In de intrastatelijke en transnationale conflicten hebben de strijdende partijen veeleer de beschikking over de zogenaamde *poor men's weapons*. Daarbij kan men denken aan kruisraketachtige systemen en aan draagbare systemen als *Stinger* en *SA7*. Deze systemen zijn relatief goedkoop, vrij gemakkelijk te verwerven, zeer effectief, en hebben *state of the art* technologie.

Een ander punt van overweging in deze dreigingsanalyse is dat men nogal eens hoort zeggen, dat deelname aan crisisbeheersingsoptreden het gevaar van terroristische aanslagen met zich meebrengt. De vraag is of dat gevaar dan het gevaar van inzet van TBM's betekent. Het is op zijn zachtst gezegd niet waarschijnlijk dat het grondgebied van bijv. Nederland wordt bedreigd door terroristen die gebruik maken van TBM's. Het komt mij voor dat terroristische aanslagen veel meer heimelijk en meer met *man-portable*-systemen zullen plaatsvinden. Dit betekent evenwel niet dat er geen sprake is van terroristisch gebruik van technologisch hoogwaardige wapens. Nee, het betekent dat de terroristen veel liever „onzichtbaar” werken of met gemakkelijk in te zetten wapens of middelen.

Ten slotte, als er wordt gesproken over de TBM-dreiging dan bestaat de neiging die dreiging als een

cumulatieve dreiging te presenteren: als de som van de „individuele” dreigingen. Een realistischer beeld ontstaat evenwel indien de TBM-dreigingen afzonderlijk worden beschouwd: de dreiging die uitgaat van een specifiek land of regio. Dit alles leidt tot de conclusie dat de TBM-dreiging dan ook niet zo reëel is als wel wordt aangenomen en geen unieke plaats inneemt in het conventionele en/of chemisch, nucleaire dreigingsspectrum.

Betekent dit dat we in de praktijk van alledag dan maar aan de TBM-ontwikkelingen kunnen voorbijgaan? Het antwoord is nee. De kans op inzet van TBM's is niet uit te sluiten, maar dan wel onder zekere voorwaarden. In de eerste plaats moet er sprake zijn van een conflict met lonende doelen, waarbij één of meer partijen de beschikking hebben over TBM's met het gewenste bereik. In de tweede plaats zijn TBM's geen gevechtveld-, maar politieke wapens en zullen er *incentives* moeten zijn om de TBM's in te zetten. De *incentives* om een TBM in te zetten moeten nogal zwaarwegend zijn. De gevolgen van inzet kunnen aanzienlijk zijn. De kans is groot dat een conflict escaleert, zeker vanwege het politieke karakter van de inzet van de TBM. Inzet van TBM's zal daarom alleen plaatsvinden als een land een politiek signaal wil geven. In die zin betekent de inzet van TBM's dat al een groot aantal stappen op de escalatieladder is gemaakt, en dat een land of partij waartegen de TBM wordt ingezet, waarschijnlijk ook bereid is de inzet te beantwoorden. Wanneer zal een regime dan toch TBM's willen inzetten? Hiervan zal sprake zijn bij bedreiging van de fysieke veiligheid van het land, dan wel als het inzetten van TBM's voor dat land positieve gevolgen kan hebben voor de uitkomst van het conflict. Te denken valt aan de wens coalities van tegenstanders te verzwakken of zelfs te breken. Een land zal dus niet zonder meer TBM's in een conflict inzetten. Aan de inzet van TBM's gaat een besluitvormingsproces vooraf, dat voor een belangrijk deel wordt gestuurd door de verwachting dat inzet ook „het nodige oplevert”. Inzet van TBM's zal dus niet zomaar het gevolg zijn van irrationeel handelen. Daarom is het legitiem de vraag te stellen of regimes die als irrationeel worden bestempeld, wel zo irrationeel zijn. Enig relativeringsvermogen lijkt op zijn plaats. Waarom willen staten dan toch beschikken over TBM's?

De wens TBM's te bezitten vertoont veel gelijkenis met de wens te beschikken over nucleaire wapens.

Het beschikken over TBM's geeft staten een afschrikkingsvermogen, dat hun positie in de regio versterkt. Het lijkt erop dat de TBM's hooguit een regionale afschrikkingsrol vervullen, en soms niet meer dan een lokale. Ze hebben tot doel de lokale of regionale status quo te waarborgen. Ze hebben nauwelijks tot doel het creëren van een dreiging in de richting van een alliantie of coalitie die geen bedreiging voor haar positie en daarmee status quo oplevert. Allianties (bijv. NAVO) doen er daarom goed aan TBM's te beschouwen als risico, tot het moment waarop dat risico een dreiging wordt of kan worden. Hiervan is pas sprake als een alliantie betrokken raakt in een regionale of lokale crisis. Dat TBM's vooralsnog niet meer zijn dan een risico is des te waarschijnlijker, indien die alliantie of coalitie beschikt over een geloofwaardig TBM-verdedigings- en vergeldingsvermogen. Om die reden moeten we ernaar streven de geïnstitutionaliseerde kortzichtigheid te overkomen die ertoe leidt, dat teveel nadruk wordt gelegd op de hoge waarschijnlijkheid en risico's verbonden aan de inzet van TBM's.

Redenen TBM-euforie

Nu uit het bovenstaande blijkt dat de TBM-dreiging in een breder perspectief kan en moet worden geplaatst, is het interessant kort stil te staan bij het waarom van de buitengewone aandacht voor de TBM-dreiging. Ik beperk mij tot twee redenen. In de eerste plaats is er alles voor te zeggen dat militair-industriële belangen in het geding zijn. In de tweede plaats spoort die interesse met de belangen van het militaire „establishment”.

De gepercipieerde TBM-dreiging is in het belang van defensie-industriën, te meer omdat de bedrijfsresultaten sterk onder druk zijn komen te staan als gevolg van de veranderde (veiligheids)situatie in de wereld. Die situatie heeft in het Westen geleid tot een soort van vredeseuforie, waarbij zogenaamde vredesdividenden zijn geïnd. Dit heeft uiteraard geleid tot minder investeringen in defensiesystemen (anders dan voor die middelen die de defensieorganisatie nog meer geschikt maakt voor het meest waarschijnlijke optreden: crisisbeheersingsoperaties). Inspelen op en het versterken van de idee van de TBM-dreiging is niets anders dan een poging een deel van de productiecapaciteit veilig te stellen en daarmee de mogelijkheden voor markt-

afzet en behoud van marktaandeel. Kortom, niets anders dan verwoede pogingen te overleven in de moeizame defensiemarkt. Voor het bedrijfsleven is dat een begrijpelijke reactie, maar de vraag is of de krijgsmacht zich moet laten verleiden. We zullen de overlevingspogingen van het bedrijfsleven op de juiste manier moeten interpreteren en ermee op de juiste manier moeten omgaan.

Het ontwikkelen van een alles omvattende ATBM-capaciteit vormt bovendien een uitstekende basis voor een *state of the art technology* ontwikkelingsprogramma. Zeker na het mislukken van het Amerikaanse *Strategisch Defensie Initiatief* (SDI). Het te ontwikkelen ATBM-verdedigingsstelsel omvat een breed spectrum aan technologische ontwikkelingen en toepassingen: ruimte, lucht, grond, en zee. Satellieten, datatransmissie, C4-(commandovoering, controle, communicatie en computer)-capaciteiten, laser, *hyper velocity*-kanonnen, *kinetic energy kill vehicles*, „real-time” data transmissie, *sensor cueing* en *sensor netting* zijn slechts enige voorbeelden van technologieontwikkelingen die van het grootste belang zijn voor de toekomst van defensie-industriën. Niet in de laatste plaats speelt het *dual-use*-karakter van een aantal technologische ontwikkelingen een belangrijke rol. Aangezien technologische ontwikkelingen het militair optreden in de komende decennia meer en meer zullen beïnvloeden en bepalen, is het dus niet vreemd dat juist die ontwikkelingen ook drijvende factoren zijn voor de buitengewone aandacht van de defensie-industrie voor een alles omvattend verdedigingsstelsel tegen TBM's.

Het militaire „establishment” in het Westen heeft na het verdwijnen van de Oost-West-tegenstelling alleen maar moeten inleveren. Bovendien is door verandering van het vijandbeeld een belangrijke concrete en kwantificeerbare planningsfactor uit handen van de militaire planners geslagen. Elke strohalm die de omvang, kwaliteit en bestaansredenen van die krijgsmacht kan versterken, wordt dan ook met beide handen aangegrepen. Begrijpelijk? Ja begrijpelijk, maar dan wel in het juiste perspectief.

Way-ahead

Met in het achterhoofd de TBM-dreiging in een breder perspectief moeten maatregelen worden genomen tegen verdergaande TBM-proliferatie en

tegen mogelijke inzet van die wapens. Dit moet dan wel op de kosteneffectiefste wijze gebeuren en rekening houdend met het feit dat de TBM-dreiging slechts een additioneel aspect is van de gehele luchtdreiging en niet de dominantste.

In de eerste plaats moeten we alles in het werk stellen de werking van ATBM-gerelateerde verdragen en controleregimes verder te versterken. TBM-risicolanden (als Noord-Korea en Irak) vertonen een steeds grotere bereidheid zich aan de internationaal vastgestelde normen te houden. Zeker als er sprake is van *incentives*. In de tweede plaats moeten we streven naar een vermindering van bestaande TBM-capaciteiten in die landen. Daartoe moet een werkbaar *incentive*-beleid worden ontwikkeld binnen het bestek van een internationale institutie als bijv. de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, de Verenigde Naties of een wereldwijd TBM-controle regime. Als *incentives* kunnen dienen: verdere normalisering van internationale betrekkingen, ondersteuning bij de oplossing van lokale of regionale problemen en de versterking van de internationale positie en opname in internationale veiligheids- en economische instituties. De *incentive* om TBM's te verwerven dan wel het bestaande aantal uit te breiden, weegt dan niet op tegen de *incentive* de TBM-capaciteit te verminderen dan wel er volledig van af te zien.

Deze contraproliferatiemaatregelen dragen een duidelijk politiek karakter. Voor het geval dat afschrikking niet werkt, zullen we toch ook in militaire zin iets moeten doen aan een verdedigingscapaciteit tegen TBM's, als deel van de totale luchtdreiging. Een blik in het verleden leert dat het militaire antwoord altijd bestond uit een volgende stap in de bewapeningswedloop. Dit antwoord was echter niet altijd gebaseerd op een reëel dreigingsbeeld. Moeten we dan de bestaande TBM-dreiging tegengaan met aangepaste antwoorden die vanuit defensie-industrieel oogpunt wenselijk zijn en die voorzien in een geweldig duur en alles omvattend anti-TBM-verdedigingsstelsel? Moeten we nu zelf niet rationeler zijn? Als we die dreiging in een breder perspectief kunnen plaatsen, laten we dan kosteneffectiever met onze beperkte financiële middelen omgaan.

Wat we ook uit de geschiedenis weten is dat afschrikking werkt. Waarom dan niet teruggrijpen op die afschrikking die tot heden het best heeft gewerkt, een soort *revival* van de nucleaire afschrik-

kingsstrategieën. De middelen zijn er, het systeem werkt in principe en de kosten zijn relatief laag. Bovendien zijn oplossingen voor de problemen van proliferatie en dreiging van raketten (met name de Intercontinentale Ballistische Raketten) altijd al gekoppeld geweest aan nucleaire afschrikkingstrategieën. Er is reeds geconstateerd dat irrationele regimes wellicht minder irrationeel zijn dan we aannemen. Een reden te meer om de geloofwaardige afschrikkingkaart te spelen en bij de dreiging van inzet van TBM's als mogelijke drager van een nucleaire lading duidelijk te maken dat een dergelijke inzet niet wordt getolereerd. De afschrikkingkaart moet daarbij voldoende flexibel zijn, d.w.z. dat een aangepast antwoord altijd mogelijk moet zijn. Hier ligt tevens een goede mogelijkheid voor samenwerking. De nucleaire staten of allianties zouden dan moeten zorgen voor een *extended deterrence*-paraplu. Primair zou die paraplu die landen moeten omvatten die binnen de interesse- en belangensfeer liggen van de staten of allianties die de nucleaire afschrikkinggarantie geven. Secundair zou die paraplu zich kunnen uitstrekken over die landen, die vanuit eigen perspectief behoefte hebben aan de beschermende werking van de afschrikkingparaplu. De niet-nucleaire staten binnen het zogenaamde afschrikkinggarantiegebied zouden op hun beurt een reële bijdrage moeten leveren aan de conventionele luchtverdediging binnen dit garantiegebied. Voor deze benadering spreekt bovendien dat in het verleden defensiestrategieën gericht op het handhaven van vrede, altijd al waren gebaseerd op de gecombineerde afschrikkingseffecten van een nucleaire capaciteit met die van conventionele strijdkrachten.

Moet dit nu een systeem zijn dat alle facetten van het anti-TBM-verdedigingsstelsel omvat. M.i. is het antwoord nee. Wat dan wel? Ik ben van mening dat de aandacht in de eerste plaats moet uitgaan naar het optimaliseren van bestaande anti-TBM en commandovoerings- en controlesystemen. Aandacht moet dan met name worden besteed aan „*real-time*” *data transmission*, *sensor cueing* en *sensor netting*; een toename en verbetering van sensormogelijkheden en vernietigingsvermogen. In de tweede plaats moet de aandacht uitgaan naar de ontwikkeling van een extra luchtverdedigingslaag (*two-layered defence*) waarmee de hoogte en daarmee onderscheppingsafstand wordt vergroot en waarmee binnen een zekere mate van waarschijn-

lijkheid de TBM-dreiging kan worden geparreerd. Dit alles binnen de dominante eis van kosteneffectiviteit en binnen de eis dat operationele eisen zijn gebaseerd op het juiste dreigingsperspectief en het antwoord op de vraag of de gewenste capaciteit wel noodzakelijk is. In de derde plaats moet bij de opzet van dit „beperkte” TBM-verdedigingssysteem het principe van doelmatige taakverdeling worden gehanteerd. Dit betekent dat de verschillende krijgsmachtdelen elkaar niet moeten overlappen in capaciteiten, maar op basis van complementariteit hun bijdrage moeten leveren.

Indien voornoemde principes door Nederland worden onderschreven, dan zou de Koninklijke Luchtmacht zich met haar grondgebonden luchtverdedigingssystemen moeten richten op de zogenaamde *lower tier* TBM-defensie (onderscheppingen tot ongeveer 35 km hoogte). In dit kader zou de Koninklijke Luchtmacht haar bestaande PATRIOT „actieve zelfbeschermingscapaciteit” tegen tactische ballistische raketten moeten verbeteren. De Koninklijke Marine, die thans nog niet over een ATBM-taakstelling en -capaciteit beschikt, zou zich bij de systeemontwikkelingen van haar toekomstige Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF) moeten richten op een bijdrage aan de *upper tier* TBM-defensie (onderscheppingen tussen ongeveer 35 en 100 km hoogte). Op die manier kan Nederland op kosteneffectieve wijze bijdragen aan een beperkte, maar geloofwaardige verdedi-

gingsarchitectuur tegen tactische ballistische raketten.

Beperking in deze zin kan veel oplossen. In de eerste plaats gaat er een goede signaalfunctie uit naar die staten die „foute” bedoelingen zouden kunnen hebben. In de tweede plaats voorkomt het dat we onevenredig investeren in datgene wat wellicht niet nodig hebben, maar juist in datgene wat we wel nodig hebben. In de derde plaats biedt het de mogelijkheid van eensgezind optreden binnen coalities. In de vierde plaats kunnen afspraken worden gemaakt die leiden tot een regionale benadering en oplossing van regionale problemen. De functionele scheiding in interessegebieden waarbinnen coalities of gelijkgestemden bereid zijn samen te werken, biedt een goede mogelijkheid de anti-TBM problemen, maar ook andere problemen aan te pakken.

In dit artikel heb ik getracht duidelijk te maken dat de TBM-dreiging niet zo reëel en omvangrijk is als soms wordt gesuggereerd. Bovendien zijn de geplande maatregelen om die vermeende dreiging te pareren niet van zo'n vitaal belang, dat het rechtvaardigt dat te grote delen van onze defensiebudgetten worden uitgegeven aan een alles omvattende ATBM-architectuur. Niet het creëren van een volgende *missile gap*, maar een realistische beschouwing van de integrale luchtdreiging in een breder en gebalanceerder perspectief, zal leiden tot een kosteneffectievere besteding van onze schaarse defensiemiddelen.

MENINGEN VAN ANDEREN

Militair geneeskundige zorg, een integrale zorg

Nadat eerder (MS164(1995)(1)) twee artsen hebben gereageerd op het artikel van H.J.M. Groenhout en A.J. Noordhoek over militair geneeskundige zorg (MS163(1994)(9)), mengt zich thans ook een beleidsmedewerker van de Nederlandse Officieren Vereniging in de discussie. Uiteraard geven de genoemde schrijvers wederom hun repliek. (Redactie)

In hun artikel over dit onderwerp richten de collega's Groenhout en Noordhoek zich vooral op het defensiebedrijf en er bekruipt mij een beetje het gevoel dat het individu als eigen entiteit niet zo van belang is, hoogstens als „bul” in het scala van middelen ter verwezenlijking van de taak van de krijgsmacht. Kennelijk sta ik daarin niet alleen, want Van de Water en IJzerman hebben in hun reactie op het artikel daarvan ook blijk gegeven en dat is kennelijk niet duidelijk bij de eerstgenoemde auteurs overgekomen.

De ontwikkelingen in de wereld om ons heen gaan gewoon door; ook de verdere bewustwording van de overheid voor de integriteit van het individu in termen van, ook internationaal erkend, de onaantastbaarheid van het lichaam en de geest, de persoonlijke levenssfeer. Deze ontwikkelingen leiden ertoe dat ook in wetgeving erkenning van deze onaantastbaarheid en zorg ervoor wordt vastgelegd en/of opgenomen. Het duidelijkst is dat te herkennen in de omslag die in de wetgeving heeft plaatsgevonden. Tegenwoordig gaat de wetgever niet meer uit van uitsluiting, tenzij, doch van integrale toelating, tenzij. Dit laatste *tenzij* dient dan voldoende te worden gemotiveerd en zo mogelijk beperkt

naar plaats en tijd. Die ontwikkeling kan alleen maar worden toegejuicht en dient niet met invalide argumenten te worden tegengehouden. Van de Water en IJzerman zitten geheel op deze lijn en toch kunnen Groenhout en Noordhoek het niet laten om daar nog eens, naar mijn mening onjuist, op te reageren. In hun reactie ontbreekt weer de aandacht voor het individu en zijn alleen maar de defensieorganisatie en haar doelstelling zaligmakend. Velen met mij zijn van mening dat het bestaansrecht van de militair geneeskundige dienst niet uitsluitend en alleen wordt ontleend aan individuele en collectieve inzetbaarheid; Napoleon dacht daar wellicht zo over en in de beide wereldoorlogen werd daar ook nog zo over gedacht door menig veldheer, maar die tijd is definitief voorbij. Mensen zijn niet uitsluitend instrumenten, doch hebben een specifieke individuele meerwaarde, waarvoor voldoende aandacht dient te bestaan.

Gelijktijdig ben ik van mening dat het goed is om te erkennen dat het probleem niet zo groot is als door Groenhout en Noordhoek kennelijk wordt gevreesd. De belangen van de organisatie en die van het individu lopen in termen van gezondheid en inzetbaarheid praktisch altijd parallel. Daarom ben ik ervan overtuigd dat de principes die Van de Water en IJzerman aanhangen t.a.v. wettelijk voorgeschreven scheiding, alleen maar een positieve invloed zullen hebben op die inzetbaarheid. Immers, de commandant wordt gedwongen zich met meer aandacht te richten op het echte welzijn van zijn personeel; als het goed is heeft hij daarvoor meestal geen arts nodig en zo dat wel het geval is, is er toch niets op tegen om dat met toestemming van de betrokken militair te doen?

Het lijkt natuurlijk heel mooi als je het bestaansrecht van de militair geneeskundige dienst één op één koppelt aan de inzetbaarheid. Toch is dat een miskenning van de werkelijkheid. Het unieke van de militair geneeskundige dienst schuilt tevens in zijn compleetheid: een grote paraplu van zorg, afgestemd op de doelgroep. Een kostbaar goed, dat onder geen voorwaarde mag verschraken

door onverantwoorde bezuinigingen. Ook mag de kwaliteit niet worden verlaagd door de weigering mee te evolueren. Het blijkt – gelukkig – gewoon noodzakelijk om bepaalde specialismen in eigen beheer te hebben, omdat die specifieke zorg niet of onvoldoende „van buiten” kan worden ingekocht. Bovendien is het noodzakelijk om bij inzet een component geneeskundige zorg ter beschikking te hebben. Vanwege dit soort noodzakelijkheden is het doelmatiger om een integraal systeem in stand te houden, waarbinnen de specifieke kennis bewaard kan blijven. En dat kan, nee, *moet* een systeem zijn waarin plaats is voor de eigen verantwoordelijkheid van het individu, het geweten van de arts en de verantwoordelijkheid van de commandant, *met* de wettelijk voorgeschreven „schotten”. Nog een laatste beschouwing over de kwaliteiten van de militaire arts. Realiteit is voorlopig dat uitzending voor vredemissies het optreden van onze krijgsmacht voor een groot deel bepaalt; inzet bij een groot conflict wordt minder waarschijnlijk geacht, hoewel daar tevens voor wordt opgeleid en voorbereid. Tijdens uitzendingen worden onze mensen, ook de artsen, geconfronteerd met menselijk leed en lijden van de plaatselijke bevolking. Is het dan niet logisch dat een militaire arts ook kan worden geconfronteerd met het hele scala aan patiënten en daarop dus effectief moet kunnen reageren? Vloeit dat niet logischerwijze voort uit de *doelstelling*?

Ook de militair heeft recht op professionele aandacht van een gekwalificeerd (militaire) huisarts en ook in dit opzicht wordt de wetgeving gelukkig aangescherpt. Het vereiste kwaliteitsniveau van elk deel van de zorggebieden – curatief, bedrijfs- en verzekeringsgeneeskunde – kan en mag niet worden gebagatelliseerd. Het militaire bedrijf is zodanig gecompliceerd, dat m.n. de bedrijfsgezondheidszorg professionele aandacht verdient.

Enige tijd geleden, toen de Nederlandse Spoorwegen (NS) „er nog niet zo voor gingen”, bleek er op een morgen een treinstel oost van Amersfoort, defect stil te staan. Dit

treinstel werd met een uit Apeldoorn gekomen trein, die toch op station Amersfoort stond, „even” opgehaald, tot woede van de zich in deze trein bevindende passagiers. Doodleuk verklaarde de NS desgevraagd dat ze er even niet aan hadden gedacht, dat er ook nog passagiers in die trein zaten. Zo'n zelfde gevoel krijg ik, als ik constateer dat enkelen in de top van de geneeskundige organisatie krampachtig blijven vasthouden aan alleen de organisatie en voorbij dreigen te gaan aan de rechten en belangen van het individu.

Tijdens een symposium van de *Kring Mathijssen* (afdeling artsen binnen de Koninklijke Nederlandse Vereniging van Reserveofficieren) op 19 mei 1994, is deze materie ook uitgebreid aan de orde geweest. Ook daar heb ik toen de (militair geneeskundige) topmilitairen opgeroepen in dit opzicht hun koudwatervrees te laten varen, omdat die (nu wettelijk voorgeschreven) schotten eerder bijdragen aan een doelmatige defensieorganisatie, dan er afbreuk aan doen. Als daarnaast ook nog eens wordt gezorgd voor een militaire „huis”-arts die ook als zodanig is gekwalificeerd, neemt vertrouwen in het systeem en in de organisatie alleen maar toe. Zonder voldoende vertrouwen kun je beter maar niet aan een vredesmissie beginnen.

F.C. VAN VEEN, luitenant-kolonel der aan- en afvoertroepen

Doctrin-aspecten van vredesoperaties

In juli 1994 is mijn bataljon uitgezonden naar het voormalige Joegoslavië. Op 21 januari 1995 is iedereen behouden teruggekeerd. Het bataljon heeft een periode afgesloten die als intensief kan worden gekenmerkt, en waarbij wij zijn geconfronteerd met veel uiteenlopende situaties. Die varieerden van het tegenhouden van konvoien met voedsel en brandstof, tot talrijke mijn- en schietincidenten en niet te vergeten een gijzeling waarbij bijna honderd mensen van Dutchbat waren betrokken. In ieder geval vol-

doende aanleiding om na te denken over de rol van strijdkrachten in het kader van vredesoperaties.

Het artikel van de majoor Hardenbol (MS164(1995)(2)) gaf aanleiding om gericht terug te kijken op de periode van een halfjaar, en om de pen ter hand te nemen. Los van zijn uitnodiging tot een discussie, lijkt het mij een goede gelegenheid enige ervaringen die ik heb opgedaan – uiteraard in de context van het artikel – bekend te stellen. Daarbij merk ik op dat die ervaringen zeker zijn beïnvloed door het verblijf binnen een enclave, waardoor zij wellicht een specifiek karakter hebben.

Op de eerste plaats wil ik kort stilstaan bij de in het artikel genoemde „overgang” van vrede-bewarende operaties naar vrede-afdwingende operaties, aangezien dit onderwerp een aantal malen terugkomt in het artikel en kennelijk van groot belang is. Los van allerlei politieke complicaties lijkt het mij meer dan lastig om vanuit een eenmaal gegeven slagorde en groepering over te gaan naar een totaal ander soort optreden. De ontplooiing van (gevechts) eenheden en logistieke middelen over vaak een groot gebied en de commandostructuur voor een vrede-bewarende operatie, zijn totaal anders dan die voor een vrede-afdwingende operatie. Dit wordt veroorzaakt door de andere (politieke) eisen die moeten worden gesteld aan het optreden. Meestal ontbreken veel middelen die noodzakelijk zijn voor een andersoortig optreden, zoals middelen voor het verzamelen en verwerken van inlichtingen, genie, luchtverdediging en EO.V. Ook zal het zo zijn dat met een zo grote variëteit aan eenheden bij VN-operaties (in voormalig Joegoslavië meer dan 25 nationaliteiten) het praktisch onmogelijk is vanuit een bestaande situatie een dergelijke verandering te bewerkstelligen. Dit geldt zeker voor het noodzakelijkerwijs snel aanpassen van procedures. Bovendien lijkt het mij bijzonder problematisch om geleidelijk over te gaan van de ene set grondbeginselen naar de andere, los nog van de problematiek of iedereen wel dezelfde grondbeginselen hanteert. Het taalprobleem lijkt mij

dan in vergelijking met het bovenstaande nog maar een kleine uitdaging. Het is voor mij derhalve de vraag of een „vlekkeloze” overgang (met dezelfde eenheden en middelen) mogelijk is. In het artikel wordt ook aangegeven dat „consensus” van groot belang is op de verschillende niveaus van optreden. Dit lijkt mij evident, maar dat is evenzo noodzakelijk voor de eigen partij; dat wil zeggen regering en parlement én defensieleiding moeten op één lijn zitten voor wat betreft de uitzending/optreden in een bepaald gebied. Verschil in opvatting over de houding t.o.v. de strijdende partijen kan tot onbegrip leiden bij m.n. de eenheden in het veld. In het ergste geval kan er door verschil in opvattingen zelfs sprake zijn van politieke en politiek/militaire beslissingen die in de praktijk niet uitvoerbaar zijn.

Voor wat betreft de praktijk zoals door mij ervaren in voormalig Joegoslavië is de stelling dat *leiders en partijen op het theaterniveau zullen proberen lokale verstoringen te beheersen*, zeker niet bewezen. Het is mij gebleken dat verschillende niveaus verschillende belangen kunnen nastreven, waarbij de lagere niveaus zeker niet altijd „in lijn” waren met hun hogere niveaus. Dit compliceert uiteraard het model zoals aangegeven door majoor Hardenbol, waardoor het maar de vraag is of een en ander zo vloeiend verloopt als wordt gesuggereerd. Dit fenomeen is in mijn ogen overigens een van de verklaringen waarom niveaus van oorlogvoeren zoals door Hardenbol aangegeven, in elkaar schuiven. Een andere verklaring kan worden gevonden in de commando- en andere lijnen, die lopen van de nationale eenheden naar de VN en de VN-organisaties te velde, alsmede naar de hoofdsteden van de verschillende deelnemende naties. Waar normaliter een bataljon „zaken doet” met een brigade, komt het bij een vredesoperatie veelvuldiger voor dat met de allerhoogste nationale niveaus „zaken moeten worden gedaan”. Dit laatste geeft nogmaals het belang aan van consensus tussen alle relevante nationale niveaus bij een uitzending. (In het artikel wordt in feite

hiernaar verwezen bij het onderwerp *Eenheid van handelen*).

Het belang van grondbeginselen is dat zij de basis behoren te vormen voor alle deelnemers bij het plannen en uitvoeren van een bepaalde activiteit. Hanteren verschillende partijen verschillende grondbeginselen, dan is het niet moeilijk te voorspellen wat zal gebeuren bij de uitvoering van opgedragen taken. Juist bij VN-optreden ligt hier een groot knelpunt. De deelnemers aan de grote hoeveelheid VN-operaties komen uit alle werelddelen, met ieder een eigen achtergrond en militaire ervaring. Die zullen zeker mede bepalend zijn voor de grondbeginselen die andere landen willen hanteren. Dat is zeker ook van toepassing op door deze landen gehanteerde doctrines. Met andere woorden, in een VN-omgeving moet terdege rekening worden gehouden met de grondbeginselen en doctrines van andere partijen, zeker omdat alle partijen binnen de VN gelijkwaardig zijn. Hierdoor kunnen „eigen” grondbeginselen en doctrines ook niet worden afgedwongen bij andere deelnemers aan een VN-operatie. Uiteraard wil dit niet zeggen dat er niet moet worden nagedacht over veranderingen voor de toekomst!

Met het grondbeginsel van de onpartijdigheid kan ik het helemaal eens zijn. Juist in voormalig Joegoslavië is aangetoond dat het ontbreken van onpartijdigheid tot grote problemen kan leiden. Overigens stel ik vast dat „het af en toe de tanden laten zien” uiteindelijk niet heeft geleid tot respect of meer onpartijdigheid. Eigenlijk was de actie van augustus 1994 een voorbode van een grotere machteloosheid van de VN, omdat onder meer door de gijzelingen in november (als reactie op en bescherming tegen NAVO-optreden) de slagvaardigheid van de VN steeds verder in het geding kwam.

Voor wat de proportionaliteit betreft merk ik op, dat bij VN-operaties m.n. politieke doelstellingen in grote mate bepalen met welke middelen een land deelneemt. Het mandaat en de *rules of engagement* zijn uiteraard belangrijk, maar wellicht onder-

geschikt aan andere belangen. Daarnaast lijkt het mij dat het proportionaliteitsbeginsel in feite kan worden vergeleken met het grondbeginsel van het economisch gebruik van middelen. In ieder geval zie ik geen relatie met concentratie of spreiding van middelen. Bovendien is het niet zo dat vredesoperaties dikwijls „minimale gevechtskracht” zouden vereisen. Dit hangt nu juist af van de politieke doelstellingen die worden nagestreefd. „Joegoslavië” heeft naar mijn mening uitputtend aangetoond waartoe het gebruik van minimale gevechtskracht kan leiden. V.w.b. de beveiliging merk ik op dat het proportionaliteitsbeginsel niet noodzakelijkerwijs om een minimum aan gevechtskracht vraagt. Wel is het zo dat ook een VN-operatie moet worden gezien als een militaire operatie, waarbij de eigen veiligheid niet in het geding mag komen. In feite is hier geen enkel verschil met de interpretatie van de „normale” grondbeginselen van het gevecht.

De door majoor Hardenbol gedane suggesties voor een „herijking” van de grondbeginselen van de gevechtsvoering zijn noodzakelijk om te komen tot een nog beter optreden in de toekomst met de nieuwe KL. Als suggestie wil ik daaraan toevoegen dat het aloude grondbeginsel van „eenvoud” in de toekomst niet mag worden vergeten. Zeker in een internationale omgeving waarbij deelnemende landen uit een grote verscheidenheid aan militaire culturen komen, is het noodzakelijk zo eenvoudig mogelijk de opgedragen taken uit te voeren, teneinde de onderlinge coördinatie niet nog verder te belasten. Dit pleit er ook voor een ander grondbeginsel voor te stellen, namelijk „voorspelbaarheid”. Het is mij gebleken dat partijen (incl. de deelnemende landen aan een operatie) in een conflict behoefte eraan hebben dat onpartijdige derden (de VN) ook voorspelbaar zijn in hun gedrag. Verrassing is uit den boze, omdat het tot ongewilde of onbedoelde reacties kan leiden. Voorspelbaarheid wil overigens niet zeggen dat men alles moet accepteren. Voorspelbaarheid geeft aan de partijen duidelijkheid tot hoever men

kan gaan. Het draagt in mijn ogen er toe bij dat de VN respect en vertrouwen krijgt van de strijdende partijen. Dit laatste is onontbeerlijk voor een goede conflictbeheersing.

Tot slot nog een opmerking over de grondbeginselen. Wellicht dat het onderwerp niet helemaal past bij het voorgaande, maar het belang acht ik dermate groot dat vermelding noodzakelijk lijkt. Het gaat bij grondbeginselen en doctrines om fundamentele zaken, die horen bij een bepaald soort optreden in een bepaalde omgeving met een bepaald doel. Alle activiteiten van opleiden en oefenen „ademen” een bepaalde set grondbeginselen en doctrines. Het is voor mij de vraag of twee fundamenteel zo verschillende zaken op een eenvoudige wijze met elkaar zijn te verenigen.

Met andere woorden, kunnen wij wel zo eenvoudig „groen en blauw” optreden door elkaar halen met dezelfde eenheden? Kunnen wij onze eenheden met de huidige opleidings- en oefensystematiek voorbereiden op twee taken die nauwelijks met elkaar kunnen worden vergeleken? Het lijkt mij noodzakelijk dat ook over dit aspect nader wordt gesproken.

Uit mijn ervaring tot nu toe is gebleken dat een overgang van „groen” naar „blauw” niet zo eenvoudig is en andersom ook niet. Wellicht dat dit aspect ook kan worden meegenomen in de discussie over de grondbeginselen voor het optreden in vredesoperaties.

Ik wens majoor Hardenbol veel succes toe met deze prima aanzet voor een discussie, die zeker van invloed zal zijn op het toekomstige optreden van de KL.

N.B. De discussie over „operatief” versus „operationeel” in noot 2 van het artikel van maj Hardenbol is al eerder gevoerd. Destijds werd m.n. om taaltechnische redenen gekozen voor de huidige begrippen. Ik ben van mening dat het voorgestelde begrip „operatief” zou bijdragen aan een verheldering van de thans gebruikte begrippen.

P.L.E.M. EVERTS
luitenant-kolonel der jagers

ANTWOORD OP MENINGEN VAN ANDEREN

Militair geneeskundige zorg, een integrale zorg

Allereerst danken wij de heer Van Veen voor zijn commentaar. Zijn standpunt als beleidsmedewerker bij de NOV geeft een extra en onontbeerlijke dimensie aan de discussie. Dat stellen wij zeer op prijs. Uit zijn commentaar blijkt dat er in de discussie misverstanden zijn blijven bestaan die om een nadere toelichting vragen. De reactie van collega's Van de Water en IJzerman is in de kern gebaseerd op een door hen gesignaleerde bedreiging van de vertrouwensrelatie tussen de militaire arts en de militaire patiënt. Die bedreiging zou uitgaan van de werkwijze van het militair geneeskundig systeem, waarin een scheiding tussen „behandeling” en „controle” niet gebruikelijk is. Uit hun reactie hebben wij overigens niet kunnen opmaken dat wij, dan wel de militaire arts, de militair zouden beschouwen als een „bul”, die een taak te verrichten heeft. Zo denkt gelukkig geen enkele militaire arts over zijn patiënten en diegene die op dat punt in de fout gaat, wordt ongetwijfeld gecorrigeerd. Ons uitgangspunt is dat een geneeskundig zorgsysteem, waarbij de samenhang in de zorgaspecten door de arts wordt aangebracht, het beste is voor het individu, juist om recht te doen aan alle belangen van dat individu, ongeacht of hij burger of militair is. De discussie daarover komt ook in de civiele gezondheidszorg herhaaldelijk terug. Gelukkig blijkt uit enquêtes en ook uit andere signalen, dat het overgrote merendeel van de militairen vertrouwen heeft in hun militaire arts en de wijze waarop hij zorg verleent. In de meeste gevallen waar dat vertrouwen een

deuk oploopt, ligt het juist meer aan het hanteren van schotten tussen de aspecten van zorg en het ontbreken van de spil in de begeleiding van de militair. De ontwikkelingen in de medische wereld worden door ons overigens nauwlettend gadeslagen, en m.b.t. de beginselen van de onaantastbaarheid van de lichamelijke en geestelijke integriteit en met respect voor de persoonlijke levenssfeer, nauwkeurig gevolgd.

Het is goed te realiseren dat het in geval van een conflict tussen een persoonlijk belang van de organisatie, meestal niet om een strikt medisch belang gaat. Wij delen de opvatting dat de keuze die de militaire arts in samenspraak met de militair uiteindelijk maakt, dient te worden gemotiveerd en voor toetsing vatbaar moet zijn. De door ons voorgestane systematiek in de militaire context legt de grens van het uitsluitend individueel gericht blijven, bij de inzetbaarheid voor de uitvoering van de operationele taak. Een inzetbaarheid die door een bedrijfsarts niet goed is te beoordelen als het gaat om nét wel of nét niet. Daarvoor zijn dan vaak extra gegevens nodig en de bedrijfsarts weet soms niet eens dat hij daarom zou moeten vragen. Onze aandacht voor het individu ligt ook besloten in de formulering, dat het juist tot de taak van de militair geneeskundige organisatie behoort om, naast het besteden van aandacht aan de beoordeling en het herstel van de gezondheid, de militair op een verantwoorde wijze „aan het militaire werk te houden”; alleen als dat niet langer kan moet de militair op verantwoorde wijze worden voorgedragen voor vrijstelling van taken of algehele ontheffing (uitsluiting) daarvan. Ook hier kan het simpel geïsoleerd keuren ook het individu onrecht doen, omdat het oordeel met te weinig gegevens en zonder de visie van de onderdeelarts tot stand komt. De discussie over de waarde van keuren spreekt boekdelen in dit opzicht. Dit zijn zeker geen invalide argumenten, i.t.t. wat Van Veen stelt. Het bestaansrecht van de militair geneeskundige dienst is niet uitsluitend en alleen ontleend aan aandacht voor de individuele en collec-

tieve inzetbaarheid. Het is gebaseerd op het feit dat de specifiek militair geneeskundige zorg, preventief en curatief, waaronder aandacht voor inzetbaarheid en niet-inzetbaarheid, moet kunnen worden verleend onder alle omstandigheden waarin de militair door operationele inzet kan komen te verkeren. Een andere dan de militair geneeskundige organisatie is daartoe niet in staat.

Scheiding tussen behandeling en controle, waarvoor overigens geen wettelijke basis bestaat, draagt naar ons oordeel niet bij aan de kwaliteit van de zorg; het doet eerder afbreuk aan de zorg voor de militair. Ook Van de Water en IJzerman erkennen dat een dergelijke scheiding tijdens operationele inzet niet nodig is. Overigens zijn wij het niet eens met de door hen aangevoerde argumenten, als zou het in dergelijke situaties nooit tot problemen leiden en als zou in dergelijke situaties bedrijfsgezondheidszorg niet zinvol zijn. Het is juist dat van de commandant mag worden verwacht dat hij zich het welzijn van het personeel aantrekt. Het is ook heel gebruikelijk dat, in het geval een militaire arts met dat doel de commandant wil attenderen op de behoefte van een individuele militair, de arts daarvoor de toestemming van betrokkene vraagt. Maar als er sprake is van een zodanige beperking in de inzetbaarheid, dat daardoor essentiële onderdelen van de taak van de militair of van de eenheid niet kunnen worden uitgevoerd, is meedeling van die beperking noodzakelijk na overleg met de betrokken militair, maar eventueel als diens verantwoordelijkheidsgevoel hem in de steek laat, zonder diens toestemming. Militairen moeten erop kunnen vertrouwen dat collega's naast hen eveneens inzetbaar zijn en geen onnodig risico vormen. Daarvoor zouden ook de belangenverenigingen voor militairen zich sterk moeten maken.

Tot slot nog iets over de deskundigheid en de kwaliteit van de arts in het militair geneeskundig systeem. Deze wordt ultimo niet bepaald door registratie in een van de civiele registers, maar door de opleiding tot deskundigheden en bekwaamheden die in

het militair geneeskundig systeem van de arts mogen worden verwacht. Zoals in ons artikel al werd gesteld wordt aan een dergelijke opleiding gewerkt. Voor zover dat niet reeds geschiedt zal de militair de professionele aandacht krijgen van een gekwalificeerd militaire arts, die verstand heeft van de gezondheidsrisico's die samenhangen met het functioneren als militair, zowel bij operationele inzet als tijdens de voorbereiding daarop.

H.J.M. GROENHOUT,
kolonel-vlieger-arts

A.J. NOORDHOEK, commandeur-arts

Doctrine-aspecten van vredesoperaties

De grondbeginselen van het gevecht zijn regels van fundamentele aard voor het gebruik van militaire middelen. Zij zijn de leidraad voor militair optreden op alle niveaus van oorlogvoering en onafhankelijk toepasbaar. Gelukkig heeft ikol drs. Everts zijn ervaringen als bataljonscommandant in het voormalige Joegoslavië aangegrepen als lakmoestest voor de door mij voorgestelde grondbeginselen voor vredesoperaties. Ik dank hem voor zijn duidelijke toelichting en notities uit de praktijk.

Terecht start hij zijn commentaar met een toelichting op de overgang van vrede-bewarende naar vrede-afdwingende operaties. Sedert de publikatie van een aanvulling op *An agenda for peace*, van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties Boutros Ghali van 5 januari 1995, is meer inzicht gekomen in de internationale meningsvorming over dit onderwerp. Het is in ieder geval duidelijk dat de VN een resoluut onderscheid maken tussen vrede-bewarende en vrede-afdwingende operaties. In de genoemde aanvulling is in ieder geval geen sprake meer van een pleidooi voor een continuüm, waarbij de ene soort operatie min of meer geruisloos kan overgaan in een andere, meestal meer gewelddadige vorm.

Overste Everts merkt op: „In het ar-

tikel wordt aangegeven dat „consensus” van groot belang is op verschillende niveaus van optreden. Dit lijkt mij evident, maar is evenzo noodzakelijk voor de eigen partij, dat wil zeggen regering en parlement en defensieleiding moeten op één lijn zitten voor wat betreft uitzending/optreden in een bepaald gebied.”

Deze vorm van consensus heb ik besproken bij het principe *Eenheid van handelen*. Carl von Clausewitz gaf in zijn boek *Vom Kriege* reeds aan dat succes slechts kan worden bereikt, indien zowel militair apparaat, regering als volk zich scharen achter een nationaal strategische doelstelling.

Everts geeft terecht aan dat het begrip consensus broos en kwetsbaar is: „... dat verschillende niveaus verschillende belangen nastreven, waarbij de lagere niveaus zeker niet altijd in lijn waren met hun hogere niveaus.”

Het begrip consensus vraagt wellicht om nuancering. Vaak is er slechts sprake van instemming (gedogen), niet van expliciete toestemming. De kwetsbaarheid van deze instemming, en vooral de behoefte aan instemming om te kunnen optreden als vrede-bewarende derde partij, wordt te vaak gebruikt als chantagemiddel. Diverse blokkades en „pesterijen” in voormalig Joegoslavië bevestigen dat. Overigens wil ik nogmaals benadrukken dat consensus op het hogere niveau niet in gevaar mag komen door het gebrek aan consensus op de lagere niveaus. Het succes van de gehele operatie is hiervan afhankelijk.

Het grondbeginsel van proportionaliteit zou volgens Everts kunnen worden vergeleken met het aloude grondbeginsel van economisch gebruik van middelen. Daar waar het gaat om een verantwoord minimum aan middelen, naar soort en hoeveelheid in de juiste verhouding tot het gestelde doel, zouden we inderdaad kunnen spreken van economisch gebruik van de middelen. Het proportionaliteitsbeginsel houdt meer in. Immers, er is bij een vrede-bewarende operatie een zekere mate van instemming en een klassieke vijand ontbreekt. Deze factoren eisen zicht-

baarheid (Everts noemt dat voorspelbaarheid), welke een ontplooiingswijze vereist die dikwijls indruist tegen het economisch gebruik van de middelen. Wellicht belangrijker nog is het keurslijf van *rules of engagement*, die de omvang, organisatie en uitrusting mede bepalen. Proportionaliteit betekent tenslotte ook terughoudendheid, ook in het optreden. Anders gezegd: economisch gebruik van de middelen zit opgesloten in het proportionaliteitsbeginsel, dat echter meer inhoudt, nl. een beperking in ontplooiing en optreden.

Volgens Everts is het niet zo dat vredesoperaties dikwijls minimale gevechtskracht zouden vereisen. Ik deel zijn mening in dit geval zeker niet. Dick Leurlijk geeft in zijn boek *The United Nations and NATO in former Yugoslavia*¹ aan dat: „... the main focus of the UN (in Bosnia-Herzegovina) became a humanitarian mission, aimed at the provision of essential humanitarian relief to victims of the ongoing conflict. Unprofor was the UN peace-keeping instrument.” Deze opdracht (mandaat) legt op zich al beperkingen op aan de te ontplooiën gevechtskracht. Daarnaast brengt meer dan „minimale” gevechtskracht onmiddellijk de randvoorwaarde van instemming/consensus in gevaar. Deze redenering is valide voor nagenoeg alle (vredes) operaties waar een vijand ontbreekt en instemming een voorwaarde is!

Ten slotte een opmerking over het voorgestelde grondbeginsel „voorspelbaarheid”, de Engelsen bv. gebruiken dit grondbeginsel ook (*transparency*). Zeker, een cruciaal aspect van vredesoperaties. Ik heb de voorspelbaarheid beschreven bij de behandeling van het grondbeginsel onpartijdigheid. Voorspelbaarheid hoort daar absoluut bij. Het gaat er in ieder geval om dat opdracht, motieven en intenties glashelder zijn!

J. HARDENBOL, majoor der cavalerie

¹ D.A. Leurlijk. *The United Nations and Nato in former Yugoslavia. Partners in International Cooperation*. Uitg.: Atlantische Commissie en Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen „Clingendael”. Den Haag (1994).

BOEKEN

All-weather warrior

The search for the ultimate fighter aircraft, door M. Spick, 175 blz., geïll. Uitg.: Arms and Armour Press, London, 1994. Prijs: £ 16,99 ISBN 1.85409.202.2

Zoals de subtitel aangeeft wordt in het boek de ontwikkeling van het jachtvliegtuig beschreven. De schrijver beperkt zich uitsluitend tot de ontwikkeling van een specifiek jachtvliegtuig en wel die voor het luchtgevecht bij nacht en slecht zicht. Hij definieert een dergelijk jachtvliegtuig als een vliegtuig dat een vijandig vliegtuig – in welke functie dan ook – het gebruik van het luchtruim ontzegt, door in de lucht het gevecht met het vijandelijke vliegtuig aan te gaan. Door de schrijver wordt benadrukt dat er nu en in de toekomst geen *all-weather fighter* zal bestaan: (extreme) weersomstandigheden zullen altijd een beperkende factor blijven.

Anders dan vele andere boeken die ontwikkelingen van vliegtuigen beschrijven, wordt in dit boek de ontwikkeling van een jachtvliegtuig beschreven aan de hand van de missie die moet worden uitgevoerd: in de lucht – bij nacht en slecht zicht – aankomen op de juiste plek op het juiste moment om een vijandelijk vliegtuig uit te schakelen. Het boek behandelt dan ook de verschillende aspecten van de cyclus: *early warning*, opstijgen, formeren/hoogte winnen, onderscheppen en veilig terugkeren.

In een tiental hoofdstukken wordt de ontwikkeling beschreven, te beginnen met de Eerste Wereldoorlog, het inter bellum en de Tweede Wereldoorlog. De hoofdstukken die hierop volgen gaan in op Korea, het Koude-

Oorlogstijdperk, de voortschrijdende techniek en Vietnam. In het laatste hoofdstuk worden ten slotte de meest recente ontwikkelingen behandeld.

All-weather warriors begint met vliegers die hun verhaal vertellen over het zoeken naar Zeppelins boven Engeland met als enige hulpmiddel zoeklichten. Via de twee-wegradio, radar, verbetering van de vliegprestaties (snelheid en manoeuvreerbaarheid) en de vooruitgang op het gebied van lucht-lucht geleide wapens, eindigt het boek met de *stealth* technologie en het gebruik ervan in de Golfoorlog: een tijdperk waarin het verschil tussen een dag- en nachtjager steeds kleiner is geworden. Met uitzondering van extreme weersomstandigheden is het jachtvliegtuig uitontwikkeld tot een waarlijk *all-weather fighter*. Dit ten koste van een steeds grotere werklast voor de vlieger als manager van een geïntegreerd wapensysteem, dat zonder voldoende technische ondersteuning niet van de grond is te krijgen. Zoals de schrijver stelt, is het blijven oefenen en trainen, net als in het verleden, een voorwaarde voor het kunnen opereren met *all-weather fighters*.

De ontwikkelingen voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog omvatten meerdere hoofdstukken, waarin veel technische maar ook tactische innovaties worden behandeld. Een zeer goed en helder beeld wordt gegeven van de wisselwerking tussen technische en tactische concepten. Tot en met de Tweede Wereldoorlog zijn het m.n. tactische impulsen die, in een sneltreinvaart, technische vernieuwingen opjagen. De schrijver laat zien dat pas later de techniek mede sturing gaat geven aan tactische concepten. Duidelijk wordt dat de grote hoeveelheid instrumenten, benodigd voor nacht- en slechtzichtoperaties, de vliegprestaties nadelig beïnvloeden met o.m. als gevolg, dat deze jachtvliegtuigen voornamelijk geen partij waren voor de „dag”jagers.

De beschouwing van de man/vrouw die de missie moet vliegen, krijgt bij de beschrijving van de ontwikkelingen ruime aandacht, o.m. in de vorm

van oogverslagen. Deze verslagen maken het boek goed leesbaar: de soms wat technische uiteenzettingen en opsommingen van modificaties aan een bepaald type vliegtuig/instrument, worden veelal afgewisseld met meningen en ervaringen uit de (oorlogs)praktijk. Het meeste pionierswerk op het gebied van nacht- en slecht-zicht-luchtgevechten heeft plaatsgevonden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Over deze periode wordt ook de meeste praktijkervaring beschreven. Met name de eerste zeven hoofdstukken zijn de boeiendste en interessantste. Wanneer de recentelijk verschenen artikelen *Nederland en de Duitse Nachtjacht* van de hand van Lutgert en de Winter¹ geboeid hebben, is dit boek zeker aan te bevelen.

J.A.H. VAN HOOFF, Ikol KLu

¹ MS 163(1994)(12) en MS 164(1995)(1)

American aid to NATO allies in the 1950s

The Dutch case, door I. Megens, 306 blz. Uitg.: Thesis Pbl. Amsterdam, 1994. Prijs f 45,-. ISBN: 90.5170.252.3

Binnen de militaire geschiedschrijving is een toenemende aandacht voor de wederopbouw van de Nederlandse krijgsmacht in de jaren '50 te bespeuren. Recente publikaties waarin dit onderwerp een prominente plaats kreeg zijn onder meer de bundel *De Koude Oorlog. Maatschappij en Krijgsmacht in de jaren '50* en het overzichtswerk *Met de blik naar het Oosten. De Koninklijke Landmacht 1945-1990*. De hier besproken dissertatie van Ine Megens vormt een welkome en uiterst gedetailleerde aanvulling op een onderwerp dat in bovengenoemde publikaties reeds in grote lijn werd beschreven: het Amerikaanse *Mutual Defense Assistance Programme* (MDAP) in de jaren '50. Schr. ging hierbij zeker niet over één nacht ijs. Op basis van uitgebreid en grondig archiefonderzoek in Nederland, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, analyseert schr. de Ameri-

kaanse militaire hulpverlening aan de NAVO-bondgenoten in het algemeen en in het bijzonder aan Nederland. De Amerikaanse militaire hulpverlening en de samenwerking binnen de NAVO werden in deze periode door vele beleidmakers als Siamese tweeling beschouwd. Beide thema's vloeien ook in dit werk regelmatig naadloos in elkaar over en geven het boek een extra dimensie.

De kracht van deze dissertatie schuilt m.n. in de combinatie van een multilaterale en bilaterale dimensie. De auteur zet eerst in forse penseelstreken de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten en Nederland in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog neer, en combineert dit met de veiligheidssituatie in West-Europa.

Vervolgens duikt zij de diepte in, waarbij de lezer bij tijd en wijle in ademnood wordt gebracht door de enorm hoge informatiedichtheid van het ingewikkelde relaas. Een uitgebreid scala aan onderwerpen passeert in sneltreinvaart de revue. Binnen de multilaterale benadering komen de vormende jaren van de NAVO aan bod, in combinatie met de ontwikkeling en organisatie van het MDAP, dat op bilaterale leest werd geschoeid. Hierbij staat de vraag centraal in hoeverre het Amerikaanse militaire hulpprogramma de samenwerking binnen de alliantie heeft beïnvloed. Het MDAP was in de ogen van vele Amerikaanse beleidmakers een middel om de alliantie te effectueren en de Europeanen aan te zetten tot onderlinge samenwerking op defensiegebied. Vooral het uitbreken van de Korea-oorlog vergrootte het belang hiervan aanzienlijk. Het MDAP versterkte de rol van de VS binnen de NAVO, diende als instrument om de Europese bondgenoten onder druk te zetten en moest hen tevens overtuigen van de oprechtheid van de Amerikaanse bedoelingen. Na een indringend verslag van de vele dwarsverbanden tussen NAVO en MDAP, concludeert schr. dat de militaire samenwerking binnen de NAVO door de militaire hulpverlening werd gestimuleerd. Vooral de oprichting van het *Supreme Headquarters Allied Powers Europe* (SHAPE) was hierbij van

cruciaal belang. Onder de bezielende leiding van generaal Eisenhower speelde het militaire hoofdkwartier van de NAVO een steeds prominere rol bij het vaststellen van de materieelbehoeften van de Europese NAVO-strijdkrachten, en wist als zodanig het Amerikaanse militaire hulpprogramma te beïnvloeden. Deze ontwikkeling ging gepaard met een verhoging van de Amerikaanse militaire bijstand en versterkte het Europese vertrouwen in het bondgenootschap.

Hoewel de wisselwerking tussen NAVO en MDAP een hoofdthema van deze dissertatie vormt, ligt het zwaartepunt toch op de bilaterale Amerikaanse militaire hulp aan Nederland. In dit opzicht is het werk van grote waarde voor liefhebbers van de Nederlandse militaire geschiedenis. Wel wordt ook hierbij van de lezer een forse inspanning vereist. De materie is taai en technisch, de schrijfstijl niet altijd even helder en pakkend. Zij die deze hindernissen weten te overkomen, wacht een waardevolle en informatieve beschrijving van alle *ins and outs* van de Amerikaanse hulpverlening aan Nederland.

Aanvankelijk zette de Indonesische kwestie de verhouding tussen Nederland en de VS onder zware druk. De verholen Amerikaanse dreigementen dat Nederland niet voor militaire hulp in aanmerking zou komen, indien deze kwestie niet op een bevredigende wijze zou worden opgelost, riep in Nederland veel weerstand op. Er gingen binnen de Nederlandse regering zelfs stemmen op om de deelname aan de NAVO in te zetten van dit politieke spel. De auteur is echter van mening dat deze optie eigenlijk nooit serieus is overwogen; veel geblaat en weinig wol derhalve. De Indonesische kwestie speelde uiteraard geen enkele rol meer toen het militaire hulpprogramma in 1950 van start ging.

Na de beschrijving van dit moeizame begin, komen achtereenvolgens de opzet, organisatie en uitvoering van de militaire hulp aan Nederland op gedegen wijze aan bod. Het verband tussen militaire

hulp en de militaire productie door Nederlandse bedrijven als DAF en Fokker, wordt hierbij eveneens aan een analyse onderworpen. Naast deze vloed aan feitelijke informatie, richt schr. zich met name op de effecten van de militaire hulp. Vooral voor de wederopbouw van de Nederlandse krijgsmacht bleek de levering van materieel van doorslaggevende betekenis. De krijgsmacht, en dan met name de Koninklijke Landmacht, werd in hoge mate geamerikaniseerd. Behalve dat Amerikaans materieel de Britse uitrusting in de jaren '50 grotendeels had vervangen, waren ook onderhoud, opslag, opleiding, planning en organisatie van de krijgsmachtdelen vrijwel volledig op Amerikaanse leest geschoeid. Bovendien benadrukt schr. terecht het belang van opleiding en scholing binnen het militaire hulpprogramma. Duizenden Nederlandse officieren en onderofficieren volgden opleidingen bij de Amerikaanse strijdkrachten, terwijl binnen de Nederlandse opleidingen steeds meer werd gewerkt met Amerikaans lesmateriaal en instructies. Binnen de bilaterale relatie tussen Nederland en de VS komen ook de felle discussies over het Nederlandse defensiebudget aan de orde. Hoewel de in het vooruitzicht gestelde verhoging van de militaire bijstand volgens schr. het besluit van de Nederlandse regering, om het defensiebudget in 1951 bijna te verdubbelen nauwelijks heeft beïnvloed, benadrukt zij wel de belangrijke gevolgen van deze hulp voor de defensiebegroting. Hierdoor ontstond namelijk ruimte binnen de begroting om de snel stijgende personeelskosten op te vangen en werd ruimte gecreëerd voor de zo broodnodige investeringen. Natuurlijk leverde de in Nederland hoogelijk gewaardeerde Amerikaanse militaire bijstand, niet alleen een beeld van rozegeur en maneschijn op. De Amerikanen waren hevig ontstemd over de Nederlandse vlootuitbreidingsplannen en de nadruk die werd gelegd op de opbouw van de territoriale eenheden van de KL. Schr. concludeert dan ook dat de Amerikaanse hulp als pressiemiddel tekort schoot om de Nederlandse regering af te houden van specifiek nationale pro-

jecten. Militaire bijstand bleek, volgens de auteur, slechts een geringe invloed op het Nederlandse defensiebeleid te hebben.

Beoordelen we deze dissertatie in zijn geheel, dan ontstaat een tweeslachtig beeld. Enerzijds slaagt de auteur erin de behandelde onderwerpen uitvoerig en gedetailleerd voor het voetlicht te brengen. De geïnteresseerde lezer zal merken dat het MDAP en dan m.n. de militaire hulpverlening aan Nederland, voor de auteur nauwelijks meer geheimen bevat. Wel is juist door de tot in de details doorgevoerde volledigheid van het betoog en de betrekkelijk geringe omvang van de dissertatie, de informatiedichtheid bijzonder hoog. Als wetenschappelijk produkt verdient dit boek een dikke voldoende, als leesbare geschiedenis scoort het beduidend minder hoog. Wil de lezer de geboden informatie en inzichten volledig meester worden, dan kan niet met één keer doorlezen worden volstaan. Grondige bestudering is een vereiste en doet recht aan deze belangwekkende publikatie.

drs. P.H. KAMPHUIS, (SMG/KL)

Oorlog door de eeuwen heen

De wording van Europa, o.r.v. M. Verschoor, 144 blz., geïll. Uitg.: HD uitgevers en M en P uitgeverij, Weert, 1993. Prijs: f 59,50
ISBN 90.6590.7068

Het boek is één van de twaalf uit de serie *De wording van Europa*. Het is zeer ruim geïllustreerd met veel foto's, tekeningen, kaarten en schema's.

In het boek wordt duidelijk hoezeer het ontstaan van het huidige Europa door de eeuwen heen door veel oorlogen is beïnvloed. Zichtbaar wordt ook hoe de machtscentra in de geschiedenis zijn ontstaan en veelal ook weer zijn verdwenen. Zoals de titel van het boek aangeeft ging dit vrijwel altijd met intensieve strijd gepaard. Vanaf de Romeinse en Griekse oorlogvoering, de middeleeuwse forten, de zeeslagen, de massale volksoorlogen tot en met

het functioneren van de moderne gevechtssoldaat, wordt de krijgsgeschiedenis in woord en beeld gebracht. Na een algemeen inleidend hoofdstuk, waarin in samengevatte vorm een historische schets van de gehele periode wordt gegeven, wordt in acht thematische hoofdstukken dieper op een aantal aspecten ingegaan. Daarbij komen aan de orde:

- oorlog in de Griekse en Romeinse wereld;
- krijgskunst in het Europa van de middeleeuwen;
- bastions en vestingwerken;
- collectief geweld in het vroegmoderne Europa;
- achter de coulissen: arsenalen van Europa;
- de frontsoldaat;
- industriële oorlogvoering: massaproductie en massavernietiging;
- interne strijd: de Spaanse burgeroorlog.

De hoofdstukken zijn door verschillende auteurs, afkomstig uit meerdere landen, geschreven. Dit verklaart ook de verschillen in onderwerpkeuze en schrijfstijl tussen de hoofdstukken. Voor degenen die echt historisch op een of meer van de behandelde onderwerpen deskundig zijn, biedt het boek over het algemeen weinig nieuws. Voor hen die slechts een vrij algemene kennis van de diverse onderwerpen hebben, geeft het boek een goed gekozen overzicht van de belangrijkste thematieken die binnen de diverse onderwerpen aan de orde kunnen worden gesteld. De vele schilderijen, zoals die van historische veldslagen zijn vervaardigd en die in het boek zijn opgenomen, geven een beeld van oorlogvoeren in het algemeen, en van de diverse veldslagen in het bijzonder. Het boek wordt afgesloten met een serie van meer modern fotomateriaal, gevolgd door een korte kroniek met wederom een aantal historisch min of meer belangrijke onderwerpen. Overziet men het geheel dan kan worden gesteld, dat het boek zeker voor degenen die in de Europese wording zijn geïnteresseerd, een compleet overzicht van de in dat kader gevoerde oorlogen geeft.

Indien men meer in detail over een

van de onderwerpen wenst te worden geïnformeerd, dan is het aan te raden ander naslagwerk te raadplegen. De gemakkelijke schrijfstijl en de overvloed aan illustraties, maken dat het boek voor vrijwel een ieder vrij gemakkelijk toegankelijk is. Voor degenen die snel over de beschreven thema's iets wil weten, is het boek zeker aan te raden. Echter, ook in de boekenkast van de meer krijgshistorisch deskundige zal het zeker niet misstaan.

drs. G.J.C. ROOZENDAAL, bgen mpsd

Decisive Battles

of the Western World and their influence upon history (deel 1), door J.F.C. Fuller, 602 blz., geïll. Uitg.: Spa Books Ltd, Stevenage, 1993. Prijs: £ 35,-
ISBN: 0.907590.45.4

Generaal-majoor *Boney* Fuller behoort tot de grote militaire denkers en militaire historici van deze eeuw. Naast verschillende troepenfuncties, onder meer in staffuncties aan het westelijke front in de Eerste Wereldoorlog, heeft generaal Fuller een groot deel van zijn militaire carrière besteed aan studie en onderwijs. Dat onderwijs vormde de basis van dit boek.

In 1923 werd Fuller als instructeur/docent geplaatst bij het *Staff College Camberley*. Daar constateerde hij dat de studie van de oorlogvoering ernstig tekort schoot. Buiten het lezen van een enkele historische campagne hielden de cursisten zich nauwelijks met die materie bezig. Toch was Fuller van mening dat de studie van de oorlogvoering noodzakelijk was voor een beter begrip van het fenomeen oorlog. Probleem evenwel was dat er geen volledig overzichtswerk op het gebied van de geschiedenis van de oorlog bestond. Fuller stelde zich tot doel een dergelijk werk te schrijven, waarin de belangrijkste veldslagen van de westerse volken en hun invloed op de geschiedenis aan bod zouden komen. Het uiteindelijke resultaat is een drieluik geworden. Deel 1 handelt

over de vroegste tijden tot de Slag bij Lepanto in 1571. Deel 2 betreft de periode van de Grote Armada in 1588 tot Waterloo 1815. Deel 3 ten slotte gaat over de Amerikaanse Burgeroorlog 1861 – 1865 tot het einde van de Tweede Wereldoorlog. In totaal bestaat deel 1 uit 20 hoofdstukken, voorafgegaan door een uitzetting over de opkomst van het imperialisme. De veldslagen die worden beschreven, werden vrijwel allemaal in het gebied van de Middellandse Zee en Zuidwest-Azië uitgevochten. De belangrijkste episode die wordt behandeld is die van de opkomst, bloei en ondergang van het Romeinse Rijk. Van de Punische oorlogen in de 3e eeuw v. Chr. tot de Slag in het Teutoburgerwoud in 9 n. Chr., wordt een goed beeld geschetst van de ontwikkeling van het Romeinse militaire apparaat en de wijze waarop zij werd ingezet.

Ofschoon de Romeinse periode een boeiend deel van de militaire en sociaal maatschappelijke geschiedenis uitmaakt, geeft Fuller een goed beeld van andere, wellicht minstens even interessante gebeurtenissen. Zo wordt in de hoofdstukken die handelen over de Peloponnesische oorlog van 460–404 v. Chr., de aandacht getrokken van de liefhebber van coalitieoorlogvoering. De coalitievorming van de twee hoofdrolspelers in deze oorlog, Athene en Sparta, vormt een zeer interessant en relevant studieobject in het kader van hedendaagse ontwikkelingen op het gebied van internationale veiligheid.

Fuller is erin geslaagd een interessant werk te schrijven dat een goed beeld geeft van de historische ontwikkelingen in de oorlogvoering. Het biedt de lezer een goede basis voor verdere studie. Zo sluit het boek bv. goed aan bij *De geschiedenis van de Peloponnesische Oorlog* door Thucydides, een uitstekend werk voor verdere verdieping in coalitieoorlog.

Met dit eerste deel van het drieluik voorziet Fuller in een bijzonder leeswaardig boek. Studenten van de geschiedenis van de oorlogvoering hoeven zich dan ook niet meer te beperken tot het bestuderen van „een enkele campagne”. Overi-

gens is dat voor de huidige studenten op dit vakgebied so-wie-so niet noodzakelijk. De rijke literatuur op het gebied van militaire geschiedenis biedt voor een ieder voldoende „lekkers”. F.H. MEULMAN, lkol KLU

Notities van een soldaat

Het dagboek van soldaat A.A. van der Heiden, door Ant. P. de Graaff, 75 blz., geïll.: Van Wijnen, Franeker, 1994. Prijs f 19,95
ISBN: 90.5194.177.X

Het dagboek van Arie van der Heiden begint op 15 oktober 1945 als hij met vele collega-oorlogsvrijwilligers vanuit Utrecht vertrekt met bestemming Nederlands-Indië, om zoals hij het zelf zegt „mee te gaan werken aan het herstel van orde en vrede”. Hen is toegezegd, dat ze met een jaartje weer in Nederland zullen terug zijn. De reis gaat via Engeland naar Malakka, waar de eenheden worden opgeleid voor hun taak in Nederlands-Indië. Uit veel opmerkingen blijkt dat de operatie slecht is voorbereid. Pas in Engeland wordt het personeel gekeurd op geschiktheid voor de tropen; personeel dat ouder is dan 35 jaar (m.u.v. de officieren) wordt alsnog teruggestuurd. De onderbrenging in Malakka is in eerste instantie in niet schoongemaakte varkenshokken. Regelmatig wordt geklaagd over „order en tegenorder”. Op 8 maart 1946 wordt voet aan wal gezet op Java, waar stellingen van Britse eenheden worden overgenomen. Al snel vervalt men in een monotone en vooral vermoeiende sleur van patrouillegang overdag en wachtlopen 's nachts. Van der Heiden beschrijft natuurlijk vooral zijn eigen – soms zeer ingrijpende – ervaringen, botsingen met meerderen, het sneuvelen van zijn beste vriend en het voor de eerste keer doden van een medemens. Opmerkelijk is ook hoe snel, al binnen twee maanden, door hem het zinloze van de oorlog in Nederlands-Indië wordt ingezien. Daarnaast schetst Van der Heiden ook een beeld van de situatie ter plaatse. Nadrukkelijk komt het ongenoegen t.o.v. de Brit-

ten aan de orde, die ervan worden verdacht de opstandelingen, door hem steevast *peloppers* genoemd, van wapens en munitie te voorzien. Ook komt regelmatig het brute gedrag van de opstandelingen t.o.v. de Chinese minderheid aan de orde.

Eind oktober 1946 wordt Van der Heiden met zijn eenheid overgeplaatst naar Padang op Sumatra. Het moreel van de troep is matig; men had verwacht naar huis te kunnen, maar voorlopig zit repatriëring er niet in. Tot overmaat van ramp rijdt de auto die de kerstpakketten moet ophalen op een mijn, waarbij vier man omkomen. In de loop van 1947 loopt Van der Heiden een enkelblessure op, waardoor hij geruime tijd in het hospitaal verblijft. Uiteindelijk wordt hij op grond daarvan afgekeurd en op 12 januari 1948 ingescheept naar Nederland.

Het dagboek van Van der Heiden is bewerkt door de auteur Ant. P. de Graaff, van wiens hand ook verschenen: *De heren worden bedankt, De weg terug, Brieven uit het veld en Met de T.N.I. op stap*, alle handelend over de naoorlogse periode in Nederlands-Indië. De Graaff heeft aan het dagboek, dat slechts 55 bladzijden beslaat, een proloog en een epiloog toegevoegd. Hierin neemt De Graaff de kans waar de aandacht nogmaals te vestigen op de vele doden die deze „vergeten” oorlog heeft geëist. En passant verhaalt hij ook nog over de kneuterigheid waarmee de teruggekeerde militairen werden afgedankt. In de epiloog doet hij nogmaals een klemmend beroep op de minister-president om de oud-Indië-gangers een stukje meer belangstelling te geven.

Gezien de discussies, die momenteel gaande zijn over de rol van Nederland in Nederlands-Indië, is dit een aardig boekje dat meer inzicht geeft in het gedrag en de gevoelens van de gemiddelde Nederlandse soldaat, die daar slechts zijn plicht heeft gedaan.

ir. J.W. VAN BEMMEL, kol ts

